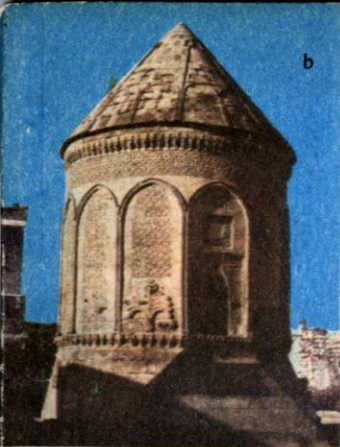
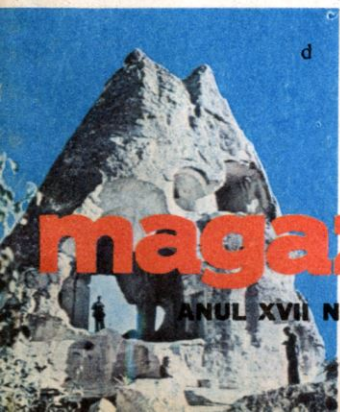

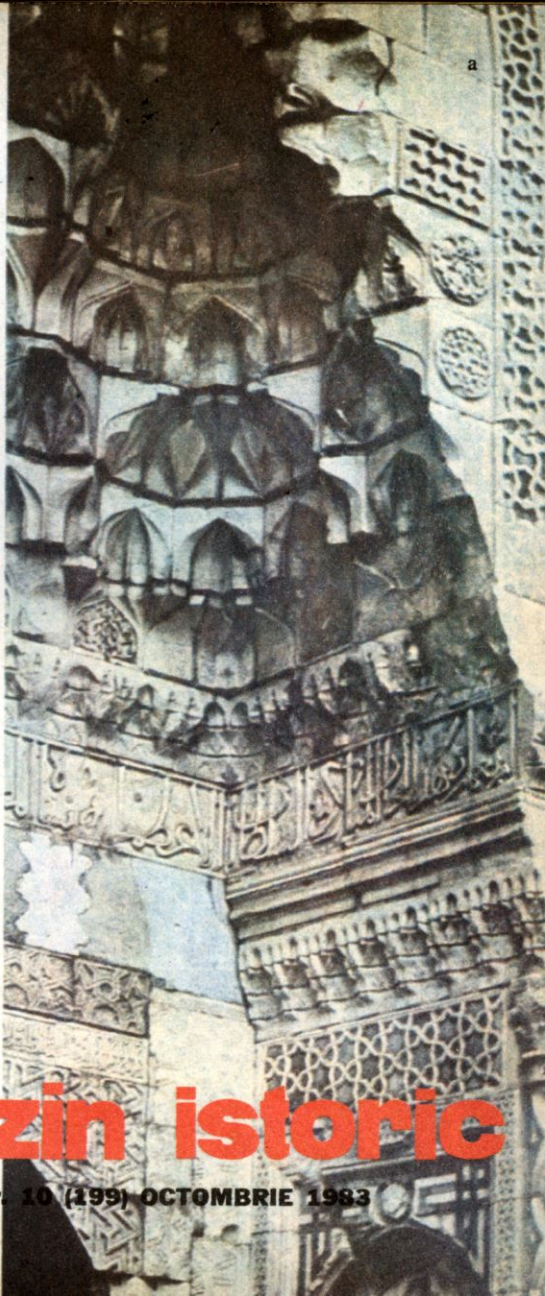
b

c

d

a

magazin istoric

ANUL XVII Nr. 10 (199) OCTOMBRIE 1983

magazin istoric

Revistă de cultură
istorică

Anul XVII

Nr. 10 (199)

octombrie 1983

Redactor șef
CRISTIAN POPIȘTEANU

Colegiul redacției
DUMITRU ALMAȘ
CONSTANTIN ANTIPI
VIRGIL CANDEA
NICOLAE COPOIU
LUDOVIC DEMÉNY
TITU GEORGESCU
DINU C. GIURESCU
ȘTEFAN PASCU
M. PETRESCU-DIMBOVIȚA
ȘTEFAN ȘTEFANESCU

SUMAR

Istoria — știință revoluționară	2
Tezaurul de la Peretu: <i>Mihai Gramatopol</i>	4
Prezențe dacice în Slovacia: <i>Eva Kolníková</i>	6
Matei Basarab — diplomat: <i>Dinu C. Giurescu</i>	8
1921-1922. Mii de copii vienezi salvați de români: <i>William Marin</i>	12
Cronica familiei Marx: <i>Yvonne Kapp, Titu Georgescu</i>	13
Interviurile noastre: B.C. Gupta (India)... 19 • A.H. de Oliveira Marques (Portugalia)... 42	
Un prinț român și scriitorii elisabetani: <i>Dan Grigorescu</i>	20
Asigurările celui de-al III-lea Reich = vorbe goale: <i>Nicolae Petrescu-Comnen</i>	22
O capitală nouă pentru o țară nouă: <i>Jorge Blanco Villalta, Cristian Popișteanu</i>	28
Istorie românească într-o cronică bulgară din secolul XVIII: <i>Karol Telbizov</i>	32
Drumurile mătășii în lume și prin țările române	34
Dunkerque — supraviețuitorii infernului (II): <i>Nicholas Harman</i>	43
În București, acum 50 ani	48
Drumul spre Pearl Harbor: <i>Gordon W. Prange</i>	55
• Câștigătorii concursului Întrebări cu ... imagini, ediția 1983 ... 60 • Cărți sosite la redacție ... 61 • Poșta Magazin istoric ... 62	

COPERTELE NOASTRE

① ④ Vastul platou anatolian al Cappadociei, la sud-est de Ankara, adăpostește, ca un adevărat muzeu al trecutului în aer liber, numeroase vestigii istorice ceelebre. Cercetătorii și vizitatorii pot urmări semnele lăsate de populațiile ce au locuit odinioară pe teritoriul Asiei Mici: protohitiți, hitiți, frigieni, romani, bizanțini, turci selgiucizi etc. Printre ele: a) porticul caravanserailui Sultan Han, construit în 1229 de turcii selgiucizi; b) „domul rotitor”, ridicat în secolul XII în orașul Kayseri (Cezarea); c) apeduct pe drumul dintre orașele Niğde și Kemerhisar; d.e.f.g) lăcașuri de cult, din sec. XI-XVII, primele trei clădite în uriașe roci de tur, spectaculoase privesc, care, împreună cu pădurile de tumuli din aceeași regiune, constituie o parte din originala moștenire istorică a Turciei (O capitală nouă pentru o țară nouă, p. 28)

② Diplomația lui Matei Basarab s-a concretizat și în înțelegerile bilaterale încheiate cu principii Transilvaniei, ca și în legăturile stabilite cu Veneția. În imagine: sus — Palatul Dogilor din Veneția; jos: Matei Basarab (în centrul imaginii); Gh. Rákóczi I (dreapta); Gh. Rákóczi II (Matei Basarab — diplomat, p. 8)

③ Chinezii cunoșteau mătasea încă din epoca neolitică, descoperirea ei fiind plasată în jurul anului 2500 î.e.n. Pictură pe mătase datînd din sec. X (Drumurile mătășii în lume și prin țările române, p. 34)

Macheta artistică a copertelor ① ④: arhitect Ascanio Damian

Să dezvoltăm puternic spiritul de dragoste față de țară, față de partid, față de popor. Să împletim educarea generală cu spiritul patriotic, al dragostei față de trecutul glorios de luptă al poporului nostru, care în cele mai grele timpuri a știut să înfrângă orice greutate, să-și asigure existența, dezvoltarea economică și socială, formarea statului național, trecerea la fărîrea socialismului și să înainteze ferm spre comunism.

NICOLAE CEAUȘESCU

ISTORIA — ȘTIINȚĂ REVOLUȚIONARĂ

În conștiința poporului român s-a statornicit convingerea fermă că dacă astăzi el este stăpînul propriilor sale destine, că dacă în mai puțin de patru decenii a reușit să înainteze impetuos pe calea progresului economic, social și cultural, că dacă astăzi este cunoscut și prețuit pe toate meridianele lumii, așa cum n-a fost niciodată în trecut, acest lucru se datorește în primul rînd luptei și activității partidului clasei muncitoare, trup din trupul poporului nostru, devotamentului acestui partid, politicii sale înțelepte, capacității de a găsi soluții la toate marile probleme pe care istoria le-a pus în fața României în ultimul secol. Sub conducerea partidului, poporul a răsturnat de la putere clasele exploataatoare și, luîndu-și soarta în propriile mîini, a realizat mărețele planuri care au schimbat din temelii chipul țării. „Clasa muncitoare, fărînimea, intelectualitatea, întregul popor — subliniază tovarășul Nicolae Ceaușescu, referindu-se la procesul de fărîre a noii vieți socialiste — și-au format și au demonstrat înalte calități organizatorice, politice, tehnice și profesionale, științifice, dovedind prin fapte, în realitate, că poporul, stăpîn pe destinele sale, avînd drept conducător un partid revoluționar, poate să conducă mai bine și conduce mai bine decît fostele clase exploataatoare”.

În prezent, în fața națiunii noastre se află noi obiective deosebit de importante, un vast și istoric program de muncă pentru activitatea viitoare. În raport direct cu amploarea acestor obiective, cu creșterea rolului conducător și a răspunderii ce revin partidului în etapa actuală, se înscrie și preocuparea pentru continuă perfecționare a activității organelor și organizațiilor de partid, deziderat căruia i-a răspuns și Consfătuirea de lucru pe problemele muncii organizatorice și politico-edu-

cative, care a avut loc la începutul lunii august a.c., la Mangalia. Adăugîndu-se evenimentelor politice ce au urmat istoricei plene a C.C. al P.C.R. din 1-2 iunie 1982 și Conferinței Naționale a partidului, Consfătuirea s-a înscris ca un moment de largă semnificație în noua istorie a țării, în desfășurarea cu succes a construcției societății socialiste multilateral dezvoltate pe pămîntul României. Ampla și strălucita cuvîntare rostită la Consfătuire de secretarul general al partidului, președintele țării, reprezintă un vast program, a cărui realizare este menită să ridice activitatea partidului la parametri tot mai înalți, astfel încît, cum spunea tovarășul Nicolae Ceaușescu, „partidul nostru să rămîină permanent tînăr, să fie purtătorul celor mai înaintate năzuințe ale națiunii, să acționeze întotdeauna împotriva a tot ce este vechi și perimat, pentru promovarea noului, pentru asigurarea mersului ferm înainte spre comunism al națiunii noastre”.

Așa cum rezultă și din cuvîntarea rostită la Consfătuirea de la Mangalia, afirmarea tot mai puternică a rolului conducător al partidului este condiționată și de perfecționarea activității politico-educative, de desfășurarea într-un ritm mai intens și pe un plan calitativ superior a muncii pentru formarea conștiinței omului nou, constructor conștient al noii orînduiri sociale. Reliefind pe larg această cerință, tovarășul Nicolae Ceaușescu a subliniat din nou că față de istoricele realizări obținute în dezvoltarea patriei noastre socialiste se observă o anumită rămînire în urmă a conștiinței revoluționare, secretarul general al partidului indicînd, totodată, direcțiile de acțiune pentru intensificarea și creșterea calitativă a întregii activități politico-ideologice și cultural-educative. „Trebuie să acționăm în așa fel — a spus

tovarăşul Nicolae Ceauşescu, referindu-se la mutaţiile pe care munca politico-educativă poate să le provoace în conştiinţa oamenilor — *încît fiecare cetăţean al patriei noastre să înţeleagă că numai şi numai unindu-şi forţele, indiferent de naţionalitate — în uzină, în sat, în unitatea în care-şi desfăşoară activitatea — înfăptuim neabătut politica partidului, asigurăm dezvoltarea şi ridicarea bunăstării generale a poporului*".

O componentă de primă însemnătate în acest amplu proces istoric, de formare a conştiinţelor, este educaţia patriotică, dezvoltarea, îndeosebi în rîndul tinerei generaţii, a sentimentului de dragoste şi respect faţă de trecutul de luptă al înaintaşilor, al clasei muncitoare, al partidului. Cît de mobilizator sună îndemnul pe care conducătorul partidului şi statului ni-l adresează din nou tuturor celor care activăm în acest domeniu, de a munci neîncetat pentru dezvoltarea puternică a spiritului de dragoste faţă de ţară, faţă de partid, faţă de popor, de a împleti educarea generală cu spiritul patriotic, al dragostei faţă de trecutul glorios de luptă al poporului nostru, care în cele mai grele timpuri a ştiut să înfrîngă orice greutăţi.

Proces deosebit de cuprinzător şi complex, activitatea politico-ideologică şi cultural-educativă este firesc să cuprindă o gamă cît mai largă de factori şi în primul rînd — cu îndatoriri şi responsabilităţi sporite — cultura, învăţămîntul şi arta. În cuvîntarea la Consfătuirea de lucru pe problemele muncii organizatorice şi politico-educative, cerînd să se acţioneze în aşa fel încît să se întărească şi mai puternic rolul conducător al partidului în toate domeniile de activitate, tovarăşul Nicolae Ceauşescu arăta că „*aceasta nu priveşte numai economia sau construcţiile, industria sau agricultura, ci priveşte poate mai mult şi în primul rînd arta, cultura, învăţămîntul, sectoarele esenţiale pentru formarea şi educarea poporului nostru, ca un popor liber, constructor conştient al socialismului şi comunismului*".

Se înţelege că în acest ansamblu, locul istoriei — ca ştiinţă menită să cultive în inimile tuturor cetăţenilor ţării şi în primul rînd ale tineretului respectul faţă de faptele glorioase ale trecutului şi mîndria faţă de realizările măreţe ale prezentului — este de prim plan. Interpretarea fenomenului istoric în spirit revoluţionar, de pe poziţiile înaintate ale partidului nostru, în lumina materialismului istoric şi dialectic conferă ştiinţelor istorice valenţe inepuizabile în activitatea politico-ideologică şi cultural-educativă. Tocmai pe acest temel, partidul, secretarul său general au conferit istoriei un rol de bază în procesul educativ patriotic: „*Nu se poate*

vorbi de educaţie patriotică socialistă fără cunoaşterea şi cinstirea trecutului, a muncii şi luptei înaintaşilor nostri", arăta tovarăşul Nicolae Ceauşescu la Plenara C.C. al P.C.R. din iunie 1982.

Aplecîndu-se cu o statornică dragoste şi profund respect asupra istoriei în ansamblu şi a istoriei patriei în special, preşedintele ţării noastre ne-a demonstrat nu o dată cît de încrezător este în forţa educativă a istoriei şi ce importanţă acordă studiului acestei discipline pentru opera pe care o realizăm astăzi, ca şi pentru marile împliniri de mine. Cît de profundă şi, în acelaşi timp, cît de generoasă este, de exemplu, viziunea secretarului general al partidului, în care istoria apare ca un tot ce leagă trecutul istoric de prezentul socialist şi viitorul comunist. Privită astfel, istoria îşi demonstrează cu limpezime trăsăturile ei de ştiinţă revoluţionară, cu un rol important în educaţia maselor, în formarea omului nou, cu o conştiinţă înaintată, constructor al societăţii socialiste şi comuniste. Din această concepţie unitară, ce uneşte trecutul de luptă cu vasta operă a prezentului şi cu viitorul luminos, decurge îndemnul statornic ce se adresează istoricului de a face din istorie — ca ştiinţă ce are drept obiect trecutul — o ştiinţă a acţiunii, a activităţii omului ce construieşte prezentul socialist de astăzi. Este modul în care istoria — punîndu-şi în valoare virtuţile ei revoluţionare — se afirmă ca ştiinţă a prezentului, modul prin care istoricii — răspunzînd îndemnului secretarului general al partidului — integrează tot mai pregnant ştiinţa pe care o slujesc în marile probleme ale prezentului.

Acest îndemn — formulat în spiritul unei înalte exigenţe revoluţionare — răzbate cu putere şi în cuvîntarea rostită de tovarăşul Nicolae Ceauşescu la Consfătuirea de la Mangalia. Îndemn căruia întregul front al istoricilor îi răspunde amplificîndu-şi eforturile de a cerceta, de a scrie şi difuza cunoştinţele de istorie unică şi unitară a poporului nostru, astfel încît istoria să contribuie, aşa cum ne cere partidul, secretarul său general, la formarea omului nou. Înarmat cu o concepţie clară, cu o perspectivă luminoasă, în care să găsească forţa şi puterea necesare învingerii oricăror greutăţi şi înfăptuirii neabătute a Programului partidului. Pentru această nobilă activitate găsim în opera secretarului general al partidului un tezaur inepuizabil de învăţăminte, un tezaur de gîndire ce reflectă o inegalabilă cunoaştere a realităţilor ţării, a sentimentelor şi aspiraţiilor profunde ale poporului, aşa cum găsim în activitatea sa revoluţionară de cinci decenii un strălucit model de slujire devotată a patriei şi a poporului, a omenirii.

Toate aceste tezaure așteaptă însă și vor mai aștepta pe săpători, care, din așezările viilor și din mormintele adormiților din Cîmpia munteană, ca și din platoul transilvan, să le cheme iară la lumina zilei.

V. PÂRVAN,
Getica

Mărturii ale culturii și civilizației românești

TEZAUURUL DE LA PERETU

MIHAI GRAMATOPOL

În comparație cu alte descoperiri arheologice de acest gen, în care fie că descoperitorii au încercat să valorifice pe cont propriu piesele găsite, fie că cercetarea competentă la fața locului a întârziat sau pur și simplu nu s-a făcut, tezaurul princiar de la Peretu reprezintă un caz fericit.

Mai întâi, obiectele găsite în toamna anului 1970, cu prilejul lucrărilor agricole, au putut fi recuperate în întregime și — ceea ce e la fel de important — foarte puțin deteriorate. Apoi, pentru că săpăturile științifice efectuate de către arheologul Emil Moscalu, de la Muzeul de istorie al R.S. România, au îngăduit cercetarea amănunțită a tumulului princiar, ceea ce a adus precizări importante cu privire la ritualul funerar al strămoșilor noștri.

Este un mormînt de înhumare — unul din destul de rarele lăcașuri de acest fel; din reconstituirea lui, pe care o putem vedea la Muzeul de istorie al R.S. România, ne dăm seama cum arătau asemenea construcții, precum și ofrandele care-l însoțeau pe cel decedat: un car cu patru roți și obșnuitele victime rituale — un cal, un bovid, cîteva cîini; deci, carul de transport și animalele din gospodăria omului.

De o importanță excepțională sînt piesele de armură, vasele și pozoarele vestimentare sau de harnașament — făurite din argint parțial aurit, cu deosebită migală și cu desăvîrșită măiestrie artistică: în primul rînd un coif getic, un vas-ryton în formă de cap fe-

minin, purtînd la gît un colier de perle, sugerînd amfore¹; un alt ryton asemănător unei căni înalte cu gît îngust și gura largită; mai multe fiale (cupe) de tip greco-persan, una din ele cu o decorație radială în „limbi de pisică”, sita unei strecurători de argint, diferite aplici de harnașament etc.

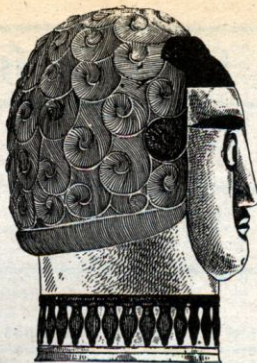
Nu vom insista asupra coifului, asemănător în mare măsură celor de la Băiceni² și Agighiol³, și reflectînd deci unitatea de cultură materială și spirituală a geto-dacilor. Cele mai importante piese, sub raportul semnificației lor artistice, sînt cele două rytonuri. Amîndouă vasele prezintă o particularitate specifică: umplute, ele nu pot fi așezate în nici o poziție, pen-

¹⁻³ Magazin istoric, nr. 5/1982; 7/1983; 9/1983

tru că nu au o suprafață de sprijin! Îndesebi rytonul în formă de cană, o cană curioasă cu fundul bombat, este imposibil de așezat în poziție verticală, fiind un exemplar singular în arta antichității. (Ușoare similitudini pot fi constatate doar cu un ryton în formă de con de pin, identificat în tezaurul de la Vrața, R.P. Bulgaria.)

Dar dincolo de remarcabila sa valoare artistică, tezaurul descoperit acum mai bine de un deceniu aduce informații importante despre societatea geto-dacă din Cîmpia Dunării în sec. IV î.e.n. Căci, așa cum o arată unele aplici de argint și mai ales rytonul în formă de cap feminin, el datează din prima jumătate a sec. IV î.e.n., ceva mai târziu decât cel de la Agihiol (care era din primul sfert al aceluiași secol), dar anterior tezaurului de la Vrața, de asemenea de factură getică, deoarece geții — cum se știe — se întindeau pe ambele maluri ale fluviului Dunăre. Pentru această datare pledează existența, în complexul funerar de la Vrața, a unui vas-ryton de lut, în formă de cap feminin, foarte asemănător cu piesa de la Peretu.

Așadar, tezaurul de la Peretu a aparținut unui principe care a trăit pînă către anul 350 î.e.n. Nu-i știm, din păcate, nici numele, nici faptele. Totuși despre existența ulterioară a poporului peste care stăpînea ne-au parvenit unele știri, prin intermediul unui istoric al antichității, Flavius Arrian¹ (sec. II î.e.n.). Povestind viața lui Alexandru cel Mare, Arrian arată că în anul 335 î.e.n. — deci la două-trei decenii de la moartea principelui îngropat la Peretu —, înainte de a porni în marea sa expediție asiatică, Alexandru a inițiat o campanie împotriva triburilor (trib traco-ilir de lângă Dunăre) și a aliaților acestora, geții din Cîmpia Dunării. Ajuns la Dunăre, în urmărirea regelui triburilor Symos, care se retrăsese pe o insulă a fluviului, „Alexandru — scrie Arrian — hotărî să treacă Istrul împotriva geților, care locuiau dincolo de Istru, deoarece îi vedea că sînt adunați

acolo în număr mare... (Erau acolo vreo patru mii de călăreți, iar pedestrași peste zece mii) [s.n.]". În cursul nopții, armata lui Alexandru cel Mare a trecut fluviul, iar în zori ostașii săi au pornit prin lanuri înalte de grâu, pe care, pentru a putea înainta, trebuiau să le culce la pămînt cu sulilele, îndreptîndu-se spre un oraș (identificat de arheologi cu Zimnicea) ce se afla la o distanță de o „parasangă” (aproximativ 5 km) de fluviu. Văzîndu-i, locuitorii au părăsit în grabă orașul.

De fapt, cum se deduce tot din relatarea lui Arrian, lucrurile nu s-au petrecut chiar în felul acesta. Geții au vrut întîi să opună rezistență armată. Dar după ce au văzut că „lăsînd în frunte pe călăreți, Alexandru duce în grabă falanga de-a lungul fluviului, pentru ca nu cumva pedestrașii [macedonenilor] să fie încercuiți de geții care stăteau la pîndă [s.n.], geții părăsiră și orașul”.

Doă informații ne rețin îndeosebi atenția. Mai întîi că

geții erau în număr mare: 14 000 luptători, apoi că aveau o bună cunoaștere a tacticilor militare, încercînd să încercuiască și să surprindă pe inamic.

Fără îndoială că adunarea la un loc a unui număr de 14 000 luptători nu era la îndemîna unei singure așezări sau chiar a unui trib. Potrivit unui calcul făcut de Alexandru Vulpe, o comunitate tribală din acel timp putea furniza aproximativ 200 luptători. Pentru a se aduna laolaltă 14 000, trebuia ca șaptezeci asemenea comunități să-și unească forțele! Peretu se află în cîmpia telemăneană, nu departe de Zimnicea — așezarea în care cercetătorii de azi presupun că a avut loc înfruntarea dintre geți și Alexandru cel Mare. Situate în același cadru geografic, cele două așezări făceau parte așadar din aceeași mare comunitate tribală, capabilă, cum am văzut, să adune împreună mai multe mii de luptători.

Corelate, cele două categorii de informații — tezaurul de la Peretu și relatarea lui Arrian — se dovedesc complementare. Numai un principe sau basileu bogat și puternic (așa cum ni-l arată fastuosul tumul funerar de la Peretu) putea aduna sub comanda sa atîția luptători, iar pe de altă parte doar o uniune tribală de agricultori (cu bogate holde de grâu), de pescari și negustori (cum ni-i arată alte informații ale lui Arrian) ar fi fost capabilă să-și cîntească comandantii potrivit rangului lor.

Tezaurul de la Peretu ne dezvăluie deci existența în sec. IV î.e.n. a unei puternice formațiuni sociale geto-dacă în cîmpia telemăneană. În a doua jumătate a veacului, această formațiune — poate o uniune tribală, poate un regat de tipul celui condus de Dromicete — a continuat să se dezvolte, ajungînd să se înfrunte, în timpul unui urmaș al celui înmormîntat la Peretu, cu puternicul rege Alexandru al Macedoniei, cel care, doar peste cîțiva ani, va încerca temerara acțiune de cucerire a lumii cunoscute atunci.

¹ Magazin istoric, nr. 5/1980.

Punți trainice în istorie

PREZENȚE DACICE ÎN SLOVACIA

EVA KOLNIKOVÁ,

R.S. Cehoslovacă

Geto-dacii au făurit o originală și avansată civilizație, care s-a aflat în strinse raporturi cu celelalte mari civilizații ale lumii antice: persană, greacă, romană, scită, celtă. Numeroase dovezi de ordin material, produse din ceramică, unelte din bronz și fier, monede și piese de podoabă geto-dacice descoperite de cercetările arheologice în diverse zone ale lumii de atunci (ca și produsele similare străine găsite pe pământul Daciei) sînt mărturiile ale intenselor schimburi dintre civilizația geto-dacilor și celelalte civilizații din acele vremuri. Aceste dovezi constituie — pentru cercetătorul de azi — alături de mărturiile scrise, o prețioasă sursă de informații privind reconstituirea istoriei epocii antice.

În timpurile în care pe o mare parte a Europei apusene și centrale înflorea civilizația celtă¹ (secolele IV-I î.e.n.) și în care, mai ales regiunile din centrul Europei, inclusiv teritoriul de astăzi al Slovaciei, găzduiau numeroase triburi aparținînd acestui neam antic, România era locuită de geto-daci. Renumitul istoric antic Herodot îi numea în opera sa „cei mai dreپți și mai viteji dintre traci”, menționînd că făceau parte din ramura de nord a marelui neam tragic. Mai tîrziu, geograful Strabon arăta că dacii vorbeau aceeași limbă cu geții.

Cercetările arheologice efectuate au confirmat existența culturii materiale unitare geto-dacice pe teritoriul României, au delimitat spațiul geografic pe care a fost răspîndită și au dezvăluit multe laturi ale vieții dacilor. Arheologia din România a demonstrat autohtonismul populației dacice pe teritoriul românesc, cel puțin din epoca fierului. Există însă și opinii care consideră ca strămoși direcți ai geto-da-

cilor o populație care s-a așezat aici în epoca bronzului, ba chiar mai înainte, în epoca de piatră. Cercetările arheologice efectuate în Slovacia au dezvăluit prezența dacilor și pe teritoriul slovac. De aceea, investigația arheologică a urmărit cunoașterea cauzelor și lămurirea acestui fapt istoric.

Cu secole înainte ca Slovacia să devină patria vechilor slavi, teritoriului a oferit găzduire temporară sau mai durabilă unor triburi și popoare diferite. După primii oameni paleolitici, aici s-au perindat, în epoca neolitică, în aceea a bronzului și a fierului, numeroase comunități nedefinite. Urmele așezărilor, necropolelor, atelierelor meșteșugărești, locurilor de cult dovedesc nivelul atins de cultura materială și spirituală a acestor comunități. Ele nu cunoșteau scrierea, de aceea nu s-a păstrat nici un document scris despre existența lor. Arheologia le recunoaște, le deosebește și le analizează însă, după cultura pe care au creat-o și au lăsat-o sub forma mărturiilor materiale. Abia în

În nr. 13/1983 al revistei cehoslovace *Pas* (Pfiroda a společnost—Natura și societatea) a apărut un articol consacrat descoperirii de tezaure monetare geto-dacice pe pămîntul Slovaciei. Autoarea articolului este Eva Kolníková, doctor în științe istorice, cercetătoare la Institutul de arheologie din Nitra, reputată cunoaștoare a istoriei vechi a popoarelor din centrul și sud-estul Europei și, totodată, o mai veche colaboratoare a publicațiilor de specialitate românești.

Reproducem, la rubrica noastră „Punți trainice în istorie”, articolul apărut în revista cehoslovacă. Titlul aparține redacției Magazin istoric.

epoca fierului, mai ales în perioada ei timpurie, comunitățile umane străvechi au ieșit din anonimatul lor de veacuri. Sciții, tracii, numeroasele triburi ale celților, dacilor, marcomanilor germani s-au implicat în așa fel în evoluția istorică a Europei de atunci, încît își au locul lor și în informațiile scrise lăsate de autorii antici. Astfel, din însemnările geografului Strabon aflăm că în jurul anului 60 î.e.n., cete de războinici daci, în frunte cu marele lor rege Burebista, au înaintat în regiunile aflate pe cursul mijlociu al Dunării, unde trăiau triburi de celți, și le-au ocupat pînă la riul Morava. Autorii antici sînt unanimi în părerea că acestea nu au fost primele incursiuni ale dacilor pe acest teritoriu. Pe dacii lui Burebista i-a adus aici încercarea de a recuceri pozițiile deținute în trecut.

Dintre izvoarele însemnate de cunoaștere a istoriei acestor locuri fac parte și monedele rămase din perioadele în care celții le-au introdus și folosit pentru prima dată în condițiile Europei Centrale de atunci.

¹ Magazin istoric, nr. 4/1972.

Însă pe lângă monedele celtice, în Slovacia s-au găsit și numeroase monede dacice și celto-dacice. Dar în timp ce majoritatea monedelor celtice descoperite în Slovacia au fost făurite în atelierele celtice aflate pe acest teritoriu, cele dacice au fost importate pe meleagurile locuite de celți.

Cum s-a ajuns la acest import? Datorită multiplexelor legături cu lumea antică avansată, aflându-se în strînse relații cu societățile greacă, celtică și mai târziu romană, societatea dacă și economia ei s-au dezvoltat într-un ritm rapid. Una din manifestările prosperității economico-sociale ale acestei societăți o constituie și baterea monedelor. Diferitele grupe monetare de argint, cu numeroasele lor reprezentări, deosebite între ele, dovedesc că triburile dacice erau într-o măsură considerabilă divizate din punct de vedere politic. Această divizare a durat pînă în timpul lui Burebista, care a unit triburile dacice și a creat un stat dacic puternic și unitar. În acele vremuri pline de evenimente neprevăzute, unii și-au ascuns averile în pămînt. În acest fel s-au păstrat pînă în zilele noastre mari tezaure de monede dacice, descoperite pe teritoriul întregii Români. Pentru a-și întări și mai mult puterea suverană și pentru a spori unitatea economică a întregului regat, Burebista a desființat diferitele monede existente și a introdus o monedă unică reprezentînd denarii romani din timpul Republicii romane.

În studierea vieții economice și sociale a societății dacice, numismatica românească pornește de la bogatele descoperiri de monede dacice¹. Se ocupă de problematica temelor reprezentate pe monede, în care se reflectă influențe antice, mai ales greco-macedonene; explică însemnătatea reprezentărilor, le pune în legătură cu concepția de viață a dacilor, cu credințele lor, cu simțul lor artistic; delimitează spațiul geografic de circulație a diferitelor tipuri de monede, apartenența lor la diferitele triburi, studiază modul de producție. Numis-

matica românească a stabilit că monedele de tip dacic au fost emise și folosite începînd de la mijlocul secolului III pînă la începutul secolului I î.e.n. Ele sînt din argint, numai în mod excepțional din aur, acestea din urmă purtînd inscripția KOSON. În legătură cu monedele din aur mai există multe neclarități și păreri contradictorii. Se consideră că ele ar fi aparținut urmașului lui Burebista, regele Cotis (în greacă Koson), fiind emise pentru el de romanul Brutus, începînd din anul 43 î.e.n.

În studierea monedelor ce datează din perioada civilizației celtice în Slovacia s-a constatat, deci, că cele dacice constituie o categorie aparte. Apariția lor pe teritoriul Slovaciei nu este însă egală, concentrîndu-se fie în sud-vestul, fie în estul Slovaciei. Interesant este că în estul Slovaciei au fost descoperite monede provenite dintr-o fază mai veche a monetăriei dacice (de la jumătatea secolului III pînă la mijlocul secolului I î.e.n.), iar în sud-vestul Slovaciei, monede dacice emise într-o perioadă mai târzie (în a doua jumătate a secolului II pînă la începutul secolului I î.e.n.). Din analiza lor mai rezultă un lucru interesant: în est apar numai monede dacice emise în nordul și estul Daciei, iar în sud-vestul Slovaciei monede din sudul și sud-estul Daciei.

Aceste constatări, bazate pe o analiză sistematică a monedelor descoperite, nu pot fi întîmplătoare, ci reflectă anumite conexiuni istorice. Așa cum am arătat, extinderea stăpînirii dacilor și presiunea lor spre vest și nord-vest, pînă spre regiunile de pe cursul mijlociu al Dunării, este confirmată de informații scrise, dar și de descoperiri arheologice. Fragmente de vase de ceramică de proveniență dacică găsite în așezările celtice din sud-vestul Slovaciei confirmă că primele valuri de daci au sosit aici încă de la începutul secolului I î.e.n., anterior deci momentului Burebista. Faptul acesta este confirmat și de descoperirea unor monede dacice emise în a doua jumătate a secolu-

lui II pînă la începutul secolului I î.e.n., descoperire care arată că primul contact al dacilor cu sud-vestul Slovaciei poate fi de dată mai veche, eventual chiar de la sfîrșitul secolului II î.e.n. Potrivit măturiiilor arheologice, inclusiv monede, se pare că a fost vorba de incursiuni de tatonare ale dacilor, care au lăsat urme însemnate în cultura materială a populației celtice locale, ca, de exemplu, vase de ceramică cu forme dacice, dar și impulsul dat de răspîndirea monetăriei celtice.

În perioada în care dominația celtă asupra sud-vestului Slovaciei, cu centrul pe teritoriul de astăzi al Bratislavei, a ajuns în stadiul ei cel mai înflorit (confirmat mai ales de interesantele monede celtice de argint, cu diferite reprezentări și numeroase inscripții), regele dac Burebista s-a hotărît să stăvilească acest fenomen nedorit din punctul de vedere al dacilor. În jurul anului 60 î.e.n., el i-a atacat pe celții din regiunea cursului mijlociu al Dunării². Cronicii antice descriu marea armatei lui Burebista, estimînd efectivul ei de luptători la 200 000. Pentru a sublinia gravitatea situației și complexitatea luptelor, ei afirmă că intervenția dacilor a transformat Panonia superioară în pustiu.

Dar cercetările arheologice au arătat că aceste informații erau exagerate. Lucrările de teren ale arheologilor efectuate în sud-vestul Slovaciei au confirmat prezența dacilor lui Burebista în mediul celtic de atunci, dar, în același timp, au exclus posibilitatea ca ei să fi lichidat total așezările celtice. Chiar dacă o parte

(Continuare în p. 11)

¹ Din singurul izvor antic care relatează această înfruntare, *Geografia* lui Strabon, rezultă că lupta dintre Burebista și căpetenia boilor și tauriscilor, Critasiros, ar fi avut drept obiect reîdobîndirea fîntunii dintre Dunăre și Tisa, despre care daci pretind că acest fîntu ar fi fost al lor". Cercetarea arheologică confirmă o prezență a geto-dacilor în această zonă încă din perioada finală a Hallstattului (vezi în acest sens *Magazin istoric*, nr. 2/1976). Războiul s-a încheiat cu totala înfrîngere a celților boii și taurisci și, se pare, cu moartea în luptă a regelui Critasiros — n.r.

² *Magazin istoric*, nr. 1/1968, 10/1974, 5/1976.

În secolul XVII, trei tendințe sînt definitorii în relațiile intereuropene: încercarea unor puteri de a dobîndi preponderența pe continent sau cel puțin într-o zonă mai largă a sa; păstrarea unui echilibru de forțe între diferitele state intrate în competiție; străduința țărilor mici și mijlocii de a-și menține și — pe cît posibil — de a-și consolida poziția. Tendințele nu sînt noi, putînd fi urmărite și în sec. XVI; ele devin însă acum, după 1600, mai explicite și cunosc și unele formulări teoretice.

MATEI BASARAB —

DIPLOMAT

DINU C. GIURESCU

Cum acționau statele mici în fața unor astfel de tendințe, urmate periodic de noi regurări de forțe? Urmărind harta Europei în prima jumătate a sec. XVII, avem trei mari zone în care domină statele și formațiunile politice de relativ mică întindere teritorială: Germania propriu-zisă, Peninsula italică și aria carpato-dunăreană.

Fragmentarea politică a Imperiului german și transformarea de *facto* a multor principate și regate germane în state deplin suverane a constituit rezultatul principal al Războiului de 30 ani și al tratatelor din Westfalia semnate la 1648. Această fărîmîtare politică a Germaniei — una din constantele istoriei europene — va dăinui pînă în a doua jumătate a sec. XIX.

Italia sec. XVII rămîne o zonă mai mult marginală pentru desfășurările intereuropene. Așa încît și configurația ei teritorială — cu o accentuată fărîmîtare politică — nu cunoaște decît schimbări minore.

În sud-estul continentului, cele trei principate — Tara Românească, Moldova și Transilvania — sînt în continuare state autonome sub suzeranitatea Imperiului otoman; alte cîteva teritorii sînt stăpînite direct de Poartă — Cetea Albă, Chilia, Dobrogea, Brăila, Giurgiu, Turnu, Banatul de Vest și de Centru, ulterior și Oradea.

Imperiul otoman se află în sec. XVII (pînă la 1683) într-un relativ echilibru cu vecinii săi direcți — Austria, Polonia și Venetia. Situația se materializează sub două forme: pe de o parte, Poarta continuă periodic operațiile militare — conflictele cu Polonia (1620-1621 și 1672-1676), cu Venetia (1645-1669), cu Austria (1663-1664), răscoala principatelor române (1657-1661), cu Rusia (1676-1681); pe de altă parte, atari operații duc la anexiuni teritoriale care — pînă în 1683 — nu modifică decît pentru scurte intervale de timp harta politică a sud-estului european. Să reamintim că Poarta mai avea și un al doilea front în

În imagine: domnul Țării Românești, Matei Basarab. Detaliu din marea frescă a Ateneului român, pictată de Costin Petrescu.

Oriental Mijlociu — în Irak —, unde se afla în confruntare periodică cu Imperiul persan. Faptul se repercutează pozitiv, în deceniile trei și patru ale sec. XVII, asupra situației țărilor române, pentru care factorul determinant al relațiilor externe rămâne, în primul rând, Imperiul otoman. În aceste împrejurări se accentuează colaborarea dintre cele trei principate. Mihai Viteazul înțelesese că modalitatea cea mai eficientă pentru a restaura deplina independență față de Imperiul otoman era unirea celor trei state românești. Ceea ce provocase reacția promptă și vehementă, în primul rând, a puterilor „creștine” care, prin acțiuni armate și asasinarea voievodului, au desfășurat unirea realizată de el în 1599-1600.

Frați — unul altuia

Cu toate aceste intervenții directe, primele două decenii după 1601 înregistrează o accentuare a legăturilor politice ale principatelor nord-dunărene. Astfel, între 1605-1608, tratate și legăminte de credință între cirmuitoarii munteni și transilvăneni; în 1608, înțelegeri bilaterale transilvano-muntene și moldovene sau, după formulările timpului, „confederația perpetuă și inviolabilă”, „frumoasa confederație”. Situație repede compromisă de ambiția lui Gabriel Báthory care atacă pe aliatul său Radu Șerban și se intitulă — pentru scurt timp — „principe din mila lui Dumnezeu al Transilvaniei și al Valahiei Transalpine”. În schimb, Gabriel Béthlen — urmașul lui Báthory — „a dat mîna cu cei doi voievozi și s-au jurat că-și vor fi frați unul altuia și pînă la moarte nu se vor lăsa unul pe altul” (însemnare contemporană). Opțiune întărită și de înțelegeri scrise munteano-transilvane în 1612 și 1619.

Luînd domnia în toamna anului 1632, Matei Basarab (1632-1654)¹, cu un deosebit

simț al realităților, a înțeles să împlinească cu regularitate obligațiile țării față de puterea suzerană; a folosit cu îndeminare și de repetate ori negocierea și diplomația pentru a îndepărta primejdii și uneltrile. Dar a păstrat față de Poartă o atitudine demnă; era hotărît, la nevoie, să reziste și cu armele și ținea permanent oștirea gata.

Cum gindea Matei vodă, ne apare din cîteva mărturii ale timpului: „Și a luat măsuri ca turcii să nu se mai poarte în țara sa, cu atîta îndrăzneală; cum făceau mai înainte — constată, la 1640 în urma vizitei în Țara Românească, episcopul catolic de Sofia, Pietro Bogdan Bakšić [Pietro Deodato Bakšić], pentru că, mai înainte, un turc putea să-și îngăduie orice îndrăzneală în Țara Românească [Intocmai] ca și cînd ar fi fost în mijlocul Turciei, dar acum nu se mai încumetă să facă așa ceva, ci se poartă cuviincios...” „În același timp — citim în jurnalul soției polone conduse de Jerzy Krasinski în 1636, relatînd înțînirea cu Matei Basarab, la 2 aprilie — am aflat și marea sa ură [a lui Matei Basarab] față de turci, precum și puternica sa dorință de dezrobire a creștinilor de sub jugul păgîn. Întrucît nu ar putea-o realiza prin propriile sale puteri, ar dori foarte mult să contribuie la aceasta cel puțin cu averile sale...” Stare de spirit confirmată, în 1640, și de relatarea prelatului catolic Angelo Petrica din Sonnino.

N-a căutat războiul, ci pacea.

Pentru a avea liniște a folosit, de repetate ori, darurile și banii. A trimis la Poartă 35 pungi (17 500 lei)² și a

¹ 500 lei alcătuiau o pungă de bani, pungă fiind unitatea de măsură în care se socotea tributul țărilor către Poartă sau sume mai mari de bani încasate din vămi și impozite.

Leul, monedă de argint, a fost în sec. XVI și XVII egal cu talerul care avea pe revers uncor și pe avers reprezentat un leu, de unde și numele dat monedei. Leul valora 133 aspri sau 2/3 dintr-un galben. Valoarea leului a variat însă în timp, de unde și mențiunile din documente și anume „lei vechi”, „lei noi” și chiar „lei prosti”, adică devalorizați.

obținut, în 1637, îndepărtarea fostului voievod Leon Tomșa, care uneltea pentru redobîndirea puterii. Într-o scrisoare cu data de 26 ianuarie 1643, se relatează că voievodul trimisese la Istanbul, tot pentru rezolvarea unor pricini, peste 60 000 reali³. Cu alți 40 000 reali, a realizat cam în aceeași vreme înlăturarea unui alt pretendent — Bogdan. La 19 ianuarie 1645, trimisese la Poartă încă 70 000, spre a obține confirmarea domniei pe viață; cinci ani mai tîrziu, a dat alți 50 000, pentru a nu mai fi chemat. În vizită la Istanbul, vizită totdeauna primejdioasă.

A folosit atari mijloace de cîte ori a fost posibil, tocmai pentru a asigura țării liniștea. De asemenea, a înțeles că pregătirea oștilor era absolut necesară pentru păstrarea păcii: „Cu toate că a sosit și vremea pentru lucrul cîmpului — scria voievodul muntean lui Ioan Kemény, la 27 iulie 1652 — dar oștile noastre sînt toate ridicate și în tabără, căci auzind această veste, răuvoitorii și vrăjmașii mai virtos stau liniștiți; dar de îndată ce aud de lăsarea la vatră a oastei, atunci ne vor pune la încercare”.

Cu ajutorul oștirii gata de acțiune Matei Basarab a înălăturat două încercări otomane, în 1636 și 1637, de a-l scoate din domnie. Cronicarul Radu Popescu exprimă foarte sugestiv — și exact — situația domnului muntean: „Deci văzînd turcii că s-au împuternicit Matei vodă cu bani și cu oști și avînd pe unguri prieteni, avea pohtă și ei să-l maziilească, dar nu-i cuteza, ci muncea cu vreun meșteșug să-l prinză; ci, norocul slujindu-l, nu putea; că afla meșteșugurile turcilor și să păziea”. Cronicarul arată explicit în ce consta „norocul” lui Matei vodă: diplomația, oștile, darurile, buna prevedere pentru a contracara planurile adversarilor.

Pentru personalitatea lui Matei vodă definitoriu rămîne

¹ Magazin istoric, nr. 12/1969, 8/1977, 9/1982.

² Real — mică monedă spaniolă de argint, în valoare de 25 centime.

și felul cum a folosit „arta tratativelor”, cum a evaluat și intuit — de cele mai multe ori exact — interesele și reacțiile partenerilor și adversarilor săi.

Pe fundalul constant al dominației Porții și dată fiind atitudinea lui Vasile Lupu, o consolidare a poziției politice a Țării Românești putea fi obținută accentuând, în primul rând, legăturile cu Transilvania. Este și opțiunea statornic urmată de Matei Basarab. Chiar din 1635 domnul muntean propunea lui Gheorghe Rákóczy I un tratat bilateral defensiv operind „erga omnes”, inclusiv în cazul unor intervenții otomane împotriva celor două țări. La care principele Transilvaniei încuviința prudent și cu precizarea că-l va ajuta pe voievodul muntean „după putința noastră”, „cît ne va sta în putere”.

Tinerea bunei vecinătăți

La rindu-i, Matei Basarab se obliga să vină în ajutorul lui Gheorghe Rákóczy I. Și comandanții militari munteni au întărit prin jurămint să dea ajutorul hotărît: „Șă noi toți cu oastea țerăi noastre și cu feațele noastre gata vom fi, fără de zmenteală, a ajuta șă lângă ei a fi, după pohta vremilor, lângă Măria-Sa...” Dar tot ei precizau: „Șă până-și va ținea Măria-Sa toată făgăduința cea bună, șă tocmeala ce au făcut cu Dom nostru Io Mateiu Voevodu, pentru să fie toate acestea stătătoare șă așădzate șă deplin[e]”.

Înțelegere bilaterală între cei doi voievozi confirmată în toamna lui 1636, în 1638, apoi în 1640, după atacurile lui Vasile Lupu. Matei Basarab propunea, din nou, principelui Transilvaniei o alianță militară defensivă care să opereze și în cazul unui atac al Porții. La rîndul său, partea transilvană reinnoia și întărea „legătura de mai înainte...

și scrisoarea domnească dată despre aceasta...”, sub condiția reciprocității. Făgăduiala de ajutor, cu 2 000 ostași (și chiar mai mult), precum și sprijin politic au fost din nou întărite în chip solemn de voievodul muntean și la 17 iulie 1643. La 12 aprilie 1647, Matei Basarab confirmă din nou „hotărîrea și legămîntul nostru pentru ținerea bunei vecinătăți”, cu plata anuală — ca mai înainte — a unei sume simbolice de 5 000 florini¹, însoțită de „un cal bun turcesc ca pentru un principe, cu îmbrăcămintă princiară, cu scări de argint...”

Aceeași politică a dus și față de Gheorghe Rákóczy II (1648-1660), cu care Matei Basarab dorea să fie — de la început — „în bună vecinătate și dragoste, la fel și cu nobila țară [Transilvania]”, relații întărite printr-un tratat semnat la Brașov, la 8 februarie 1650. La care s-a adăugat și convenția din 15 aprilie 1651, unde se prevedea, semnificativ, cooperarea militară a celor două țări și împotriva otomanilor și a oricăror altor inamici. Gheorghe Rákóczy II se angaja să dea acest ajutor armat dacă otomanii ar încerca vreodată „să calce în picioare și să rupă tratatele pe care principele Înșuși [Matei Basarab] și țara sa le are cu Poarta Otomană și [ar încerca] să-i ocupe domnia...” Evident, cu condiția reciprocității din partea voievodului muntean.

Convenția amintită este importantă și fiindcă arată din nou caracterul contractual al raporturilor dintre Țara Românească și Imperiul otoman. Altfel spus, factorii de răspundere din cele două principate confirmau, la 1651, ceea ce Mihai Viteazul considerase un element esențial cu cel puțin cinci decenii înainte; anume că numai o alianță completă, un front

comun al celor două țări poate întări poziția lor în relațiile sud-est europene.

Desigur, restaurarea deplină a independenței și suveranității devenea posibilă numai dacă o coaliție de puteri europene ar fi întreprins — cu succes — o ofensivă de proporții, care în final să înlăture dominația Porții Otomane din Balcani. Ceea ce gîndiseră și înaintași ai săi.

Pentru acțiunea politică a lui Matei Basarab, definitorii au fost și repetatele sale inițiative în această direcție. Nu așteaptă să fie solicitat, ci sugerează el cel dintîi, interlocutorilor săi, ceea ce s-ar putea făptui pentru a îndepărta pe otomani din Balcani.

Din toamna anului 1635 și pînă în mai 1637, patru solii munteni ajung la împărații Ferdinand II și Ferdinand III (sau la reprezentanții guvernului habsburgic). Toate primesc răspunsuri politicoase, dar nici un angajament precis din partea imperialilor. În toamna lui 1638 și pînă în primele luni ale anului 1639, Matei Basarab stabilește contacte și cu Veneția. Poziția diplomației venețiene față de voievodul român era sugestiv formulată în raportul din Istanbul (la 11 mai 1639) al ambasadorului Alvisio Contarini către doge: „Cu principele Valahiei... voi reinnoi cu abilitate acele forme de răsplăta pe care Excelențele Voastre mi le prescrie pentru a menține bunăvoința — deși foarte interesată — a celuiui principe [Matei-vodă], pentru orice împrejurare”.

Către Matei Basarab privesc și unele comunități sud-dunărene — așa cum cu decenii în urmă se îndreptaseră spre Mihai Viteazul. Fruntași bulgari vin la voievod, în 1647, solicitîndu-l să-i elibereze de sub dominația Porții. Matei vodă privește favorabil planul unei răscoale a bulgarilor cu sprijinul său, dar arată

¹ Florini, florinti, florini — monedă de aur, emisă inițial în Italia, apoi în sec. XVII și XVIII și în Austria și care circula obișnuit și în țările române.

motivele pentru care socotește să ceară și ajutorul regelui Poloniei Wladislaw IV. Moartea suveranului Poloniei face însă ca și acest proiect să nu aibă vreo urmare. Demersurile sînt continuate ulterior, în 1650, dar noile convorbiri cu suveranul polon, cu împăratul Germaniei și cu Signoria Venetiei rămîn fără rezultat. Semnificativ este răspunsul suveranului habsburgic către Petru Parčević — solul lui Matei Basarab și al comunităților bulgare: „Împăratul îi spune [lui Petru Parčević], că nu se cade să înceapă el războiul, fiind în pace cu turcii, și așteaptă să vadă ce fac ceilalți principii și mai ales republica Venetia, ca mai puternică în această «acțiune» și în cele din urmă va adevra și el la această acțiune”.

De fapt, se repetă situația cunoscută și anterior. Pentru a respinge pe otomani de la linia Dunării era nevoie de un front comun al tuturor marilor puteri din sud-estul continentului și din zona mediteraneană, front comun care nu putea fi realizat, date fiind divergențele politice din prima jumătate a sec. XVII (așa cum nu fusese făptuit nici în alte secole).

Ceea ce nu înseamnă că Matei Basarab nu trebuia să încerce și într-o atare direcție. Pentru apărarea statului, toate căile se cuveneau explorate. Acesta este și înțelesul întregii politici externe practicate de Matei Basarab printr-o veghe de zi cu zi, printr-o cunoaștere adecvată a oamenilor și împrejurărilor, printr-o realistă cîntărire a posibilităților și prin reacția promptă în caz de necesitate. Iar rezultatele au fost pe măsura acestor strădani: Matei Basarab a asigurat, timp de peste două decenii, pacea pentru statul românesc de la sud de Carpați, premisă indispensabilă creației și aportului românesc la istoria sud-estului european și — pe un plan mai larg — la cea a continentului nostru.

PREZENȚE DACICE ÎN SLOVACIA

(Urmare din p. 34)

Însemnată a celților s-a hotărît, sub presiunea dacilor, să părăsească sud-vestul Slovaciei, o altă parte a rămas și, împreună cu dacii, a supraviețuit noilor cuceritori de neam germanic care au fost marcomanii.

Descoperirile de monede din această perioadă confirmă că au fost într-adevăr vremuri furtunoase. Bogățiile celților, în primul rînd monedele de argint emise pe teritoriul de astăzi al Bratislavei, au fost rapid ascunse în pămînt. În momente de cel mai mare pericol, aceștia ofereau o ascunzătoare sigură, dar temporară. Șase mari tezaure de monede de argint celțice găsite pe teritoriul de astăzi al Bratislavei și alte opt tezaure în împrejurimi atestă că teama pentru avere era justificată. Aceasta se vede și din faptul că proprietarii tezaurelor nu s-au mai întors după averile lor. Dar aceste bogății n-au fost jefuite de ostienii lui Burebista, chiar dacă monede celțice de tip Bratislava, descoperite pe teritoriul de astăzi al României, nu lasă nici o îndoială că ele făceau parte dintr-o pradă de război a dacilor.

Dacii lui Burebista n-au lăsat monede proprii în Slovacia. Așa cum am arătat anterior, Burebista a desființat monedele conducătorilor daci și a introdus o monedă unică ce reprezenta denarul republican roman. Nu este exclus, așadar, ca monedele romane descoperite în Slovacia să nu fi ajuns la noi direct, ci prin intermediul dacilor.

În timp ce în ultimele secole î.e.n., sud-vestul Slovaciei a fost de două ori loc de desfășurare a expansiunii dacilor, care a avut ca efect final lichidarea puterii celților, în estul Slovaciei situația a fost alta. Potrivit mărturiilor oferite de monede, aici, în mediul celtic, prezența elementului dacic se constată încă de la jumătatea secolului III î.e.n. Iar descoperirile arheologice arată convingător poziția însemnată pe care o

deținea estul Slovaciei în perioada civilizației celțice. Ele denotă o similitudine între evoluția ei economico-socială și cea a țărilor celto-dacice din nordul, nord-vestul și estul României de astăzi, dar și cu cea din nord-estul Ungariei și cu o mare parte din Ucraina subcarpatică. Una din măturile interesante ale acestei situații istorice o constituie tezaurul format din 237 monede de argint celto-dacice (datînd de la mijlocul sec. II î.e.n.) descoperit în comuna Ptčica — raionul Humenė, din Slovacia.

Slovacia răsăriteană nu și-a pierdut însemnătatea politică nici în perioada regatului lui Burebista. În comuna Zemplin a fost cercetată o importantă cetate celto-dacică fortificată, care a cunoscut înflorirea mai ales în a doua jumătate a secolului I î.e.n. și în a cărei incintă s-au găsit și monede celțice, celto-dacice și romane. Dominația asupra Slovaciei răsăritene a avut o importanță strategică și în vremea în care Dacia a intrat ca provincie în subordinea Imperiului roman. Trecerea spre piața baltică în nord, înlesnită de căile comerciale pe apele din estul Slovaciei, a fost folosită și după începutul erei noastre, nu numai de comerțanții daci, ci și de cei romani. Ei au lăsat mărturie ale acestui interes sub forma tezaurelor de monede romane sau a unor exemplare singulare. Din acest complex de descoperiri, una din cele mai interesante este tezaurul format din 170 denari de argint descoperit în anul 1966 în localitatea slovacă Presov, pe strada Micirîn. Ei au ajuns acolo probabil în a doua jumătate a secolului II e.n.

Descoperirile de monede contribuie într-o măsură însemnată la clarificarea amplexelor și intensității contactelor dintre daci și populația celtică din Slovacia. Viitoarele cercetări, susținute de noi descoperiri, necesită o analiză și o interpretare mai amănunțită a acestei interesante etape din istoria Slovaciei.

În românește de Stela STAN,
Vera Maria TOTH

1921-1922. România, gazda ospitalieră a mii de copii vienezi

In primii ani de existență, republica Austria, întemeiată la 12 noiembrie 1918, a fost confruntată cu mari greutăți economice. La Viena, capitala țării, șomajul și foametea deveniseră în anul 1919 adevărate flageluri. După cum arată autorul austriac Anton Tesarek, în cartea sa *Die österreichischen Kinderfreunde*. 1908-1958, spre mijlocul anului 1919 existau în Viena 180.000 copii subnutriți, care aveau nevoie urgentă de ajutor. Fruntașul sindical olandez Edo Fimmen, convingându-se la fața locului de drama copiilor vienezi, a lansat un apel către mișcarea muncitorească internațională spre a interveni în ajutorul acestora. Apelul a avut un larg ecou în numeroase țări, printre care și în România.

Între mișcarea muncitorească din România și cea din Austria se stabiliseră legături strânse încă în secolul XIX. Despre aceste relații a vorbit cu respect, în iunie 1920, într-un interviu acordat corespondentului gazetei bucureștene *Dimineața*, cancelarul Austriei, dr. Karl Renner, cunoscut lider al social-democrației din această țară.

Două luni mai târziu, la 27 august 1920, România și Austria stabileau relații diplomatice la nivel de legății.

În cadrul legăturilor de solidaritate și întrajutorare dintre muncitorimea din România și cea din Austria, se înscrie și sprijinul pe care l-au dat cetățenii români unor numeroase familii de vienezi, ai căror copii au fost primiți în România în anii 1921-1922.

Răsfoind colecția din acei ani a gazetei *Arbeiter Zeitung*, organul central al Partidului Social-Democrat din Austria, care apărea la Viena, am găsit mai multe știri și informații referitoare la copiii vienezi care au beneficiat de ospitalitatea României. Astfel, la 5 august 1921, gazeta informa că în cursul lunii iulie 1921 au plecat în România 800 copii austriaci spre a-și petrece aici vacanța. La 11 august, *Arbeiter Zeitung*, în articolul *Copiii feroviarilor vienezi spre România* consemna faptul că la 18 august un nou tren cu aproximativ 800 copii urma să plece spre Timișoara. Copiii vienezi aveau să fie cazați în Banat. În continuare, articolul preciza că în cursul anului 1921 România acceptase să găzduiască în total 2.400 copii ai feroviarilor austriaci. La 25 septembrie 1921, aceeași publicație își anunța cititorii că între 27 și 30 septembrie 1921 urma să se întoarcă un alt tren cu copii, care plecaseră spre România în ziua de 30 iunie 1921. Acest tren a sosit la Viena în seara zilei de 29 septembrie.

Informații privind acțiunea de sprijinire a copiilor austriaci de către mișcarea muncitorească din țări

noastră găsim și în periodicul timișorean *Arbeiter-Kalender* (*Calendarul muncitoresc*) editat de Federația partidelor socialiste din România. În volumul pe 1922 al publicației se consemnează faptul că în cursul anului 1921 au fost găzduiți în Banat peste 2.000 copii austriaci, mai ales ai feroviarilor vienezi, iar alți 600 au fost primiți în Transilvania, în lunile iunie-octombrie ale aceluiași an. Coroborând aceste date cu informațiile furnizate de presa vieneză, rezultă că fiecare grup de aproximativ 800 copii a petrecut în Banat timp de trei luni.

Calendarul muncitoresc de la Timișoara menționează 52 localități bănătene în care acești copii au fost găzduiți. Printre acestea: Timișoara, Arad, Lugoj, Reșița, Aradul Nou, Anina, Carașova, Oravița, Bocșa, Măureni, Bîrda, Deta, Denta, Săcălaz, Cărpiniș, Flîntele, Satchinez, Tudor Vladimirescu (fost Glogovaț), Lipova, Biled, Tomnatic, Lovrin, Comlosul Mare etc. Multe din aceste localități erau centre industriale și copiii vienezi au găsit adăpost și îngrijire la familiile de proletari care, așa cum menționează și calendarul amintit, „duceau ei înșiși o luptă grea pentru a-și asigura existența”.

În cursul anului 1922 a continuat acțiunea de sprijinire umanitară a copiilor austriaci. La 1 iulie 1922, gazeta socialistă timișoreană *Arbeiter Zeitung* anunța sosirea unui tren cu copii din Austria. De repartizarea acestora la diferite familii bănătene s-au ocupat cei din redacția gazetei și reprezentanții ai Comunității populare șvabești. Și acești copii au stat în România pînă în octombrie 1922, bucurîndu-se de grijă și atenție.

Comportarea generoasă a statului român și a cetățenilor țării noastre față de poporul austriac în anii 1921-1922 a rămas viu întipărită în memoria celor care au beneficiat de acest ajutor. Fiind prezent, în septembrie 1982, la cel de-al V-lea Simpozion de la Mattersburg (Austria) consacrat studierii istoriei mișcării muncitorești și creației poetice proletare, am înfățișat în comunicarea mea la acest simpozion cîteva aspecte ale găzduirii copiilor vienezi în România. Scriitorul Friedrich K. Kürbsch, care prezida ședința, a confirmat aceste fapte, adăugînd că el își amintește foarte bine amănunte privind plecarea în România a numeroși copii din orașul austriac Graz, despre care nu menționasem în comunicarea prezentată.

Aceste momente din urmă cu peste șase decenii constituie noi pagini, mai puțin cunoscute pînă acum, din cronicul relațiilor româno-austriace.

Prof. univ. dr. William MARIN

AVANPREMIERĂ EDITORIALĂ

Karl Marx a rămas în istorie înălțat pe o multilaterală operă teoretică, politică, practică, care viza dezvoltarea mișcării de reînnoire a societății omenești. Un adevărat mit s-a creat în jurul acestui om deosebit. Și nu fără temel, dat fiind tezaurul de idei, mereu ancorate în problemele fundamentale ale omenirii, idei verificate în acest secol, cit s-a scurs de la trecerea lui Marx dintre vii. Nu, nu trebuie să-l facem supraom pe Marx spre a-l așeza

pe culmile pe care le merită. Nu, deoarece a creat această operă de luminare a căilor viitorului societății omenești, rămânând om cu toate cele ce l-au fost proprii, înfringând multiple greutăți, dedicându-se în același timp acelor ample și profunde cercetări științifice, analize economice, sinteze istorice și teorii filozofice pe care le cunoaștem înmănunchate în marea sa operă.

CRONICA FAMILIEI MARX

YVONNE KAPP

Textul care urmează, extras din lucrarea Yvonnei Kapp *Cronica familiei Marx* (1855-1883) a cărei versiune românească, semnată de Leontina Moga și Alexandra Grigoriu, se află în pregătire la Editura politică, se constituie într-o pledoarie pentru un Marx demitizat, aducându-l mai aproape de ceea ce numim „Marx omul”. Cititorul asistă, aproape implicat, la derularea vieții unei familii, dar mai ales a unui Marx prins în chingile griji pentru „ziua de mîine”, a soției și copiilor și, de asemenea, a griji pentru viitorul omenirii. Este mare tenacitatea capului familiei, este impresionantă forța lăuntrică a gînditorului și militantului Marx, soț și tată, preocupat de hrana, veșmintele, adăpostul, sănătatea familiei sale, nu o dată slăbit în rezistența sa fizică, pusă la grea încercare.

Pentru cititorul din România lucrarea Yvonnei Kapp *Cronica familiei Marx* (1855-1883) are o semnificație aparte, deoarece studiile asupra istoriei românilor Marx le-a făcut după 1855, deci în ambianța de familie evocată de autoare.

Între cercetările făcute de Marx asupra societății atât de diversificate din țările Europei, se înscriu și acelea făcute asupra istoriei poporului român, mai ales legate de revoluția de la 1848 și lupta pentru unire națională, precum și cercetările asupra situației economice și sociale din țările române în prima jumătate a sec. XIX. Însemnările din manuscrisele lui Karl Marx, pe marginea istoriei noastre — unele publicate și de Magazin istoric încă din 1967 — sînt relevante pentru ceea ce i-a atras atenția în mod deosebit, ele corespunzînd problemelor fundamentale ale națiunii române. În *Capitalul* Marx a introdus exemplificări din Principatele române, pentru a arăta cum se realiza șuapramunca în condițiile aplicării Regulamentului Organic. În plus, semnificația crește raportînd-o la începuturile mișcării socialiste din România, care înscriu la loc de cînte cunoașterea lucrărilor lui Marx cîrind după aparații lor. Apropierea de socialismul marxist a mișcării noastre muncitorești a fost atît de clară încît, la puțini ani după 1883, Fr. Engels a dat cel mai competent calificativ programului mișcării din România, scriînd: „Cu mare plăcere am văzut că socialiștii din România primesc în programul lor principiile de căpetenie ale teoriei care a izbutit a aduna într-un mînunchi de luptă-

tori pe mai toți socialiștii din Europa și America — e vorba de teoria prietenului meu, răposatul Karl Marx”.

Un asemenea program cu principi de bază marxiste a fost călăuză în crearea, la zece ani de la moartea lui Marx, a partidului politic al clasei muncitoare din România, în 1893.

Despre Marx, care a slujit întreaga sa viață condiția umană, se cunosc îndeosebi scrierile sale și activitatea lui politică, în schimb cunoaștem mai puțin din intimitatea aceluia care, aplecat asupra mesei de lucru sau în tumultul mișcărilor politice, era totodată un om obișnuit, cu familia sa, cu problemele vieții sale, cu frămîntările, bucuriile, împlinirile și neajunsurile firești.

Viața lui Marx s-a contopit cu opera lui Marx. Nu pot fi desprinse una de alta. Acela care a revoluționat gîndirea filozofică, istorică, economică și politică, deschizînd magistrala celei mai radicale mișcări de înnoire a lumii, era martor și principal participant la marile și micile fenomene din imediata sa apropiere și din lume. Studia și explica procesele devenirii istorice, fiind în același timp hărțuit, la moduri cel mai propriu al cuvîntului, de meschine cerințe pentru viețuirea într-o atmosferă apăsătoare cu creditori, cu judecători, cu medici, cu vameși, cu bănci ș.a.m.d. Asistăm la eforturile — le putem numi uneori „peste puterile omului” — făcute de Marx, mereu optimist și mereu convins că va învinge greutățile, pentru a purta corabia familiei spre limanuri cu un minimum de tihnă.

Cartea ne aduce lîngă noi un Marx om, care rămîne un far mereu luminos, înălțat pe un munte de muncă, eforturi și luptă, toate petrecute sub ochii familiei sale. Lupta cu boala, din ce în ce mai pronunțată după 50 ani, pricinuită de sechele hepatice, accentuate cu trecerea timpului, a avut repercusiuni și asupra vederii, chiar foarte grave, făcîndu-i scrisul aproape ilizibil, în ultimul deceniu de viață. Lupta cu autoritățile, în Germania, în Franța, în Anglia, autorități care-l urmăreau neconținut și-l șicanau, l-a silit adesea la popasuri grele, cu întreaga familie, cînd într-o țară, cînd în alta, măcinîndu-i sănătatea și așa șubredă.

A îndurat enorm, dar nu și-a părăsit convingerile profund umane.

Titu GEORGESCU

Tatăl și soțul

În iarna și primăvara anului 1866, sănătatea lui Marx era din nou în stare critică. Suferea îngrozitor și scria: „Prea puțin mi-ar păsa dacă astăzi sau mîine aș fi aruncat la hingheri, respectiv dacă aș

crăpa, dacă familia ar dispune de suficienți bani. O! — și dacă cartea [*Capitalul*] ar fi terminată”. De fapt, era gata; „blestemata de carte” fusese terminată încă în decembrie 1865, însă cu prețul unor eforturi extraordinare, citind toată ziua la British Museum și

scriind noaptea. Totuși, nu era adevărat că ar fi preferat să moară, dimpotrivă, avea un moral excelent. Începuse să copieze și să stilizeze manuscrisul. „Firește — scria el — îmi face plăcere să scald copilul, după atîtea dureri ale facerii”.

¹ Titlul și subtitlurile aparțin redacției *Magazin istoric*.

Cleștele dentistului

și pastila cu arsenic

Începuse acum un tratament cu arsenic, luând câte o pastilă pe zi, așa cum îi prescrieseră, de la distanță și prin intermediul lui Engels, doctorul Gumpert¹. Marx nu era încântat de acest tratament, dar Engels îl asigura că în orice caz nu-i va dăuna, chiar dacă nu-l va scăpa de carbuncle [un fel de furuncule]. Fără a se consulta cu nimeni, și-a operat singur un carbuncle cu briciul. Gumpert îi recomandase să meargă la mare. Marx era de acord, dar își amina din zi în zi plecarea; în primul rând, urma să aibă loc o întrunire în casa lui cu „secretarii corespondenți” ai Internaționalei, inclusiv Paul Lafargue (pentru Spania) și Charles Longuet (pentru Belgia). Din cauza unei crize ivite în februarie, trebuia să se întâlnească cu acționarii publicației *The Workman's Advocate*, care apărea acum sub numele de *The Commonwealth* și, de asemenea, să participe și să ia cuvîntul la ședințele Consiliului General al Asociației Internaționale a Muncitorilor (A.I.M.). Abia la mijlocul lui martie a plecat la Margate, unde a petrecut prima noapte la hotelul „King's Arms”, care însă nu i-a plăcut și a doua zi s-a mutat într-o locuință particulară, la nr. 5, Lansell's Place, unde a închiriat o cameră de zi și un dormitor cu vedere spre mare, cu 10 șilingi pe săptămână. Proprietărea, doamna Grach, era surdă ca o bită, dar politicoasă.

Fără să țină seama de faptul că era încă slabit, a făcut de îndată o baie caldă cu apă de mare și o plimbare de cinci ore. Peste două zile, duminică, după ce s-a plimbat pe chei timp de două ore

respirînd aer proaspăt, a parcurs pe jos 17 mile pînă la Canterbury — „un oraș vechi, urît, de tip medieval” — în mai puțin de patru ore, dar „din fericire” era prea obosit și se făcuse prea tîrziu ca să mai viziteze catedrala. S-a întors cu trenul și n-a dormit toată noaptea ca urmare a acestor eforturi.

„Ellie” [Eleanor, fiica lui Marx], așa cum își spunea ea însăși de cîțva timp, i-a scris ca să-i reamintească de îndatoririle lui părintești. Deși ar fi trebuit să rămînă la mare o lună întreagă, fetele aveau o serbare la 22 martie, la care promisese că va participa. „Ei bine, Dr. Karl Marx de proastă filozofie — scria Eleanor — sper că ai să te ții de promisiune și ai să vii joi”, ceea ce el bineînțeles a făcut. Marx nu putea refuza să fie prezent la acest eveniment. Apoi s-a întors imediat la Margate, unde peste puțin timp au venit, pentru zece zile, și Jenny cu Tussy [Eleanor], doamna Grach dîndu-le o cameră fără plată suplimentară. Vorbind despre Tussy, mama ei se plîngea de faptul că nu se arăta afectată de durerile de dinți ale tatălui ei. Întrucît această suferință, conform mărturisirilor lui Tussy, reprezenta „ideea ei despre nenorocire”, ar fi fost de așteptat să-i trezească compasiune, pe cînd ea îl ironiza pe tatăl ei, spunînd că i-e frică de cleștele dentistului. Rezultatul a fost că Marx s-a dus cu curaj să-și scoată doi dinți (conformîndu-se propriei sale mărturisiri în care afirma că „Însușirea pe care o prețuiește cel mai mult la un bărbat era forța”). În mai 1866, Jenny și Laura au întrerupt lecțiile; Laura a renunțat la orele de muzică, iar Jenny, acum în vîrstă de 22 ani, s-a rezumat la o ședință pe săptămână. Aceasta a determinat o nouă criză, căci nu se putea renunța la aceste lecții fără să fi achitat taxele, or erau în restanță cu trei trimestre întregi, datorînd 25 lire sterline. Engels, care trimisese 50 l. st. în februarie și diverse sume mici în tot cursul primăverii, promise acum încă 50 l. st. pentru iulie, iar între timp trimise alte 10 l. st.

Durerile de dinți și notele de plată nu erau însă singurele necazuri ale lui Marx: tratamentul cu arsenic, deși îl scăpase de carbuncle, părea să-i fi dăunat ficatului; nu putea lucra și se adresa doctorului Allen, dar nu i-a urmat prescripțiile. Pe deasupra avea multă bătaie de cap cu *The Commonwealth*. Se pusese inițial mari speranțe în acest organ de presă al muncitorilor din Londra, socotindu-se că va putea câștiga destul sprijin pentru a deveni independent; fiind însă copleșit de greutate, a sfîrșit prin a accepta subsidii, ca să se mențină pe linia de plutire, de la un industriaș din Bradford, cu numele de Kell. Marx considera această situație grotescă; își dădea seama că avînd un asemenea susținător cu drept de control, publicația își pierdea inevitabil caracterul și, complet degustat de toată afacerea, a propus ca întreprinderea falimentară să fie vindută.

Îndată ce s-a simțit mai bine, participă la întrunirile A.I.M. unde, în iunie, Paul Lafargue a vorbit în fața Consiliului General, din păcate în franceză, o limbă din care nouă zecimi din auditorii nu înțelegeau nici un cuvînt. Acest tînr, în ciuda divergențelor politice cu Marx — căci era un adept al lui Proudhon², considerînd, după cum spunea Marx, că „întreaga Europă trebuie să aștepte pînă cînd domnii din Franța vor desființa «sărăcia și ignoranța»” — juca un rol din ce în ce mai mare în viața familiei Marx. Fiul unic al unui plantator bogat, născut în iunie 1842 la Santiago de Cuba, Paul Lafargue, ultimul din familia lui, avea o ascendență foarte amestecată. Bunicul lui din partea tatălui, un francez care emigrase în Antile, se căsătorise cu o mulatră din Santo Domingo, refugiată în Cuba în timpul Revoluției franceze și alcărei soț murise

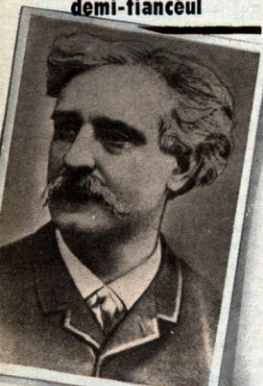
¹ Edward Gumpert, doctor în medicină, absolvent al Facultății de medicină din Würzburg în 1855, stabilit la Manchester. Era prieten cu Engels. Marx spunea că era singurul doctor în care avea încredere, de aceea îl consulta adesea, atît pentru el însuși, cît și pentru familia lui.

² Pierre Joseph Proudhon (1803-1865) a propagat și a lăsat moștenire un socialism mic-burghez, care îl atrăgea pe studenți și pe muncitorii din ramura articolelor de lux, dar nu și pe țărani sau pe muncitorii industriali din Franța. *Mizeria filozofiei* a lui Marx, răspunsul la *Filozofia mizeriei* a lui Proudhon, a pus capăt prieteniei lor încă din 1847.

în timpul unei răscoale ce avusese loc la Santo Domingo. Numele de fată al mamei lui Paul era Armagnac și era fiica unui francez, care se căsătorise cu o indiană din Caraibe. În 1851, părinții lui Paul au plecat din Cuba și s-au stabilit la Bordeaux, unde domnul Lafargue a intrat în comerțul cu vinuri, iar Paul a mers la școală, apoi a urmat liceul la Toulouse și a intrat la Facultatea de medicină a Universității din Paris. Aici a colaborat la publicația *La Rive Gauche*, editată de Charles Longuet, un coleg de facultate cu trei ani mai mare decât el.

Lafargue

demi-fiancéul

Paul Lafargue, proudhonistul, i-a creat unele griji soarelui său, Karl Marx

În p. 13: Marx și fiicele sale: Loura, Eleanor și Jenny (1864)

În 1865, când avea 23 ani, Lafargue a fost trimis la Londra ca să raporteze Consiliului General al A.I.M. despre mișcarea muncitorească din Franța. Aici l-a cunoscut pe Marx. Mai târziu, în cursul aceluiași an, a participat la organizarea primului congres internațional al studenților, care s-a ținut la Liège, ceea ce a avut drept urmare excluderea lui și a altor delegați, printre care și Longuet, din universitate, o hotărâre ce a provocat violente tulburări stu-

dentești. Paul speră să-și poată lua ultimele examene la Strasbourg, dar între timp revenise la Londra, unde continua să studieze matematici superioare, fizică și chimie sub îndrumarea dr. Carrère, el însuși un refugiat.

Ca și cum ar fi vrut să infirmе aprehensiunile întunecate ale doamnei Marx și fără să se sperie de educația ateistă a Laurei, Paul o ceru în căsătorie, iar pe la începutul lunii august erau „pe jumătate logodiți”. Engels informat despre acest ciudat aranjament era nedumerit, neștiind dacă trebuia să trimită felicitări întregi, jumătăți sau deloc. A trimis totuși încă 50 l. st., căci începând din 1864 devenise asociat la firma Ermen & Engels și îi garanta acum lui Marx 200 l. st. pe an, scuizându-se că nu putea da mai mult.

În afară de proudhonismul tinărului Lafargue, mai erau și alte lucruri în legătură cu el care nu-i prea plăceau lui Marx. A cerut referințe de la fostul profesor al lui Lafargue de la Paris, dr. Jules Antoine Moilin; a răspuns într-un tirziu la o scrisoare amabilă a lui Lafargue *père*, care îl ruga să-l accepte de ginere pe Paul și, în cele din urmă, i-a scris și acestui *demi-fiancé* (logodnic pe jumătate). Preocupat de viitorul Laurei, îi cerea tinărului să-și tempereze avinturile pasionale, dacă voia ca ea să-i devină soție.

În timp ce redacta manuscrisul volumului I al *Capitalului*, a primit și introdus datele din ultimul *Raport al comisiei pentru munca copiilor* (al 5-lea) și din *Raportul departamentului sănătății* (al 8-lea) — o anchetă asupra condițiilor de locuit ale pauperilor. Cu privire la raportul comisiei observa: „Optimismul burghez nu a primit de la 1850 încoace o lovitură mai cumplită decât cinci cărți albastre”¹.

¹ Cărți albastre (Blue Books) — denumirea generică a publicațiilor care conțin materiale ale Parlamentului englez și documente diplomatice ale Ministerului de externe. Cărțile albastre, a căror denumire vine de la coperta lor albastră, sînt editate din sec. XVII și constituie principala sursă oficială de studiere a istoriei economice și diplomatice a Angliei — nota trad.

Urmărea, de asemenea, în-deaproape agitația provocată de legea reformei electorale a lui Gladstone², agitație condusă acum de Consiliul Tradeunionurilor din Londra [fondat în 1860] prin intermediul Asociației Muncitorilor din Londra, recent constituită, a cărei conducere se călăuzea după principiile A.I.M. După respingerea, în termeni insultători, a legii, caracterul de clasă al opoziției s-a manifestat vehement, iar indignarea a ajuns la culme. În întreaga țară au avut loc demonstrații, în Trafalgar Square s-au ținut mari mitinguri: la cel din 2 iulie, Benjamin Lucraft, membru atît al Comitetului Executiv al Ligii pentru reformă cît și al Consiliului General al Internaționalei, a fost principalul orator. „Demonstrațiile muncitorești de la Londra, incomparabile cu ceea ce am văzut noi în Anglia din 1849 încoace — scria Marx — se datoresc exclusiv Internaționalei... Aici se vede clar diferența dintre cei care acționează din culise, fără să apară în arena publică, și democrați, cu maniera lor de a-și da importanță în public și a nu face de fapt nimic”.

Pentru 23 iulie era programată o demonstrație de protest la Hyde Park, pe care însă șeful poliției, Sir Richard Mayne, a declarat-o ilegală și, din ordinul guvernului, parcul a fost închis³. Mii de demonstrați furiși au luat cu asalt parcul dinspre Bayswater Road și, în ciuda prezenței masive a poliției și a armatei, au smuls pe o lungime de vreo sută de yarzi verzele de la grilajele dinspre Marble Arch, și, incitați de brutalitatea poliției, au smuls și restul de vergele pînă la Hyde Park Corner. „Totul atîrna de un fir de păr, scria Marx. Dacă ar fi folosit verzele de la grilaje — și era

² Reforma electorală din 15 august 1867 prevedea reducerea censului și redistribuirea locurilor în Parlament, în favoarea orărilor.

³ Demonstrația fusese organizată în parte pentru a afirma dreptul la înfrînere, nesocotit de către poliție, care împăraștise mitingul de masă de pe Primrose Hill, în 1864. Acest miting fusese convocat de Comitetul „Garibaldi” al muncitorilor, pentru a protesta împotriva scurțării bruste, din motive politice, a vizitei, prea populare, a patriotului italian în Anglia.

cît pe ce — pentru a ataca poliția și a se apăra împotriva ei și ar fi ucis vreo 20 polițiști, armata ar fi trebuit să „intervină” și nu numai să patruleze ca la paradă. Și atunci ar fi fost vesel de tot ...”

Consimțămîntul

lui Engels

Friedrich Engels, prietenul de o viață

În timp ce această mișcare puternică determina o activitate tumultuoasă în rândurile clasei muncitoare engleze, la Geneva se ținea, la începutul lunii septembrie, primul congres al Internaționalei. Participau 60 delegați — englezi, francezi, germani și elvețieni —, iar Paul Lafargue munci cu rîvnă, deși nu prea bine, la traducerea *Instrucțiunilor pentru delegați*. Cu o onestitate dezarmantă, Marx recunoscu că tînărul îi plăcea, în ciuda defectelor sale și că întrucîtva era chiar gelos pe el.

În privința Laurei nu se luase nici o hotărîre și, la sfîrșitul lui august, ea a plecat împreună cu Tussy la Hastings, unde locuîră în pensiune la o școală condusă de

o domnișoară Davies. Unul din neajunsurile acestui aranjament, îi scria Laura mamei sale, era „ordinea neabătută a meselor... implacabilă precum destinul, ...patru monștri mă urmăresc ca niște vampiri: micul dejun, dejunul, ceaiul și cîna; aruncă umbre înaintea și în urma lor...” Laura, care nu prevăzuse existența celor patru monștri și îi era teamă că Tussy o să flămînzească, făcuse o provizie de biscuiți. Ploua foarte mult și erau adesea nevoite să stea în casă, unde ferestrele erau închise ermetic și se cînta la pian de dimineață pînă seara. Dar, admitea Laura, nu era vina acestui „loc divin”, Hastings, că școala domnișoarei Davies avea cursuri obligatorii de pian, camere neaerisite, un cîine alb și o menajeră, domnișoară bătrînă, cu numele de Case. Laura anunța în mod hotărît că ea și cu Tussy nu se vor duce duminică la bise-rică și nici nu vor căuta să fie acasă înainte de nouă seara. După ce și-au afirmat astfel independența lor spirituală și temporală, surorile au petrecut după pofta inimii, folosînd cele 5 l. st., trimise de Marx, pe bilete de plajă și plimbări cu trăsura și cerîndu-i apoi încă 3 l. st. Curînd li s-a alăturat și Jenny, iar doamna Marx a plecat singură în vilegiatură la Dover, unde a locuit o săptămînă la hotelul „The Rose and Crown”, iar a doua săptămînă în altă localitate balneară.

Cu toate îndoilele și rezervele lui Marx, în cele din urmă logodna a fost anunțată oficial la 26 septembrie 1866, în ziua cînd Laura împlinea 21 ani. Ținuse să aibă și consimțămîntul lui Engels, care i l-a dat din toată inima, căci el credea profund în fericirea personală. Doamna Marx jubila. Îl descria pe ginerele ei Ernestinei Liebknecht în termeni înflăcărați. Pînă și „tenul lui măsliniu închis și ochii extraordinari”, care trădau de la prima vedere originea lui creolă, nu-i diminuau

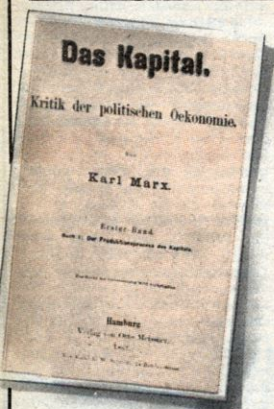
entuziasmul. Părinții lui, scria ea, care posedau proprietăți importante în Cube, aveau o întreprindere prosperă de vinuri la Bordeaux. Paul făcuse studii strălucite la universitate, luîndu-și diploma de BM¹ cum lauce după patru ani de studii. „Din fericire — se extazia doamna Marx — nu se depinde de clientela sa, care la început e întotdeauna precară. Părinții săi au o situație bună, fiind proprietari de plantații și imobile la Santiago și la Bordeaux și, cum Paul e singurul lor copil, toate acestea îi vor reveni bineînțeles lui. S-au purtat nemaipomenit cu Laura, primind-o ca pe o fiică, și au promis tinerei perechi un dar de 100 000 franci de ziua nunții. Așa că vezi, doamnă Liebknecht, în ceea ce privește condițiile exterioare, totul e cum nu se poate mai bine; dar ceea ce e și mai important, tînărul e un om cu purtări alese, bun, generos și devotat din toată inima Laurei. Ceea ce consider ca un noroc excepțional e faptul că are aceleași principii, în special în privința religiei; în felul acesta, Laura va fi scutită de inevitabilele conflicte și suferințe la care orice fată cu vederile ei este expusă în societate. Căci rar se întîmplă în zilele noastre să găsești un bărbat care să împărtășească asemenea vederi și în același timp să fie un om cult și cu o situație în societate... Am știut dintotdeauna că Laura va avea noroc...”

Ca și cum această agitație n-ar fi fost de ajuns, fiica unei „eminente și aristocrate familii dintre cunoștințele lor”, pe nume Cunningham, făcu lui Jenny și Laurei cîntea de a le invita la nunta ei, propunîndu-le să fie domnișoare de onoare. Doamna Marx, copleșită de acest semn de prețuire, abia putu să-și adune mințile și totodată puținii bani din casă ca să le cumpere fetelor „pălării, mantii și Dumnezeu mai știe ce” pentru această ocazie.

¹ Bachelor of Medicine, licențiat în medicină — primul grad — nota trad.

Cartea care avea

să schimbe lumea

Această cheltuială neprevăzută, deși nejustificată, nu era nimic față de cheltuielile în care se angajară acum. Cu toate că doamna Marx nu era de acord cu logodne prelungite, nu putea fi totuși vorba de o căsătorie imediată. Dealtfel viața ar fi putut să-și urmeze deocamdată cursul, la fel ca mai înainte, dacă n-ar fi existat neajunsul că „adevărata stare de lucruri” trebuia ascunsă cu grijă de viitorul ginere care, pînă în momentul cînd a plecat la Bordeaux să-și vadă părinții, la începutul lui noiembrie, era mereu prezent în casă. Chiria era neplătită; Marx a împrumutat de la Withers brutarul ca să-i plătească lui Sawyer proprietarul, care deținea o poliță de la Marx pentru o sumă inexactă; și i-a scris prietenului său, dr. Kugelmann, ginecolog, rugîndu-l să-i aranjeze un împrumut particular de 1 000 taleri

pe doi ani, cu o dobîndă de 5 sau 6%, mărturisindu-și că plătește 20 și chiar 50% unor mici creditori. Această încercare a dat și ea greș și, ne-reușind să facă ceea ce i se cerea, Kugelmann a propus să apeleze el la Engels în favoarea lui Marx; această sugestie nevinovată, dar lipsită de tact, l-a indignat însă pe Marx.

La sfîrșitul anului, Marx declara că lucrurile stăteau tot atît de prost ca în zilele sale cele mai grele de refugiat: datora bani pretutindeni; o bună parte din îmbrăcăminte era amanetată și, avînd în vedere sezonul, soția lui abia mai putea ieși din casă; nu-și putea permite să-și cumpere cărțile de care avea nevoie — și care nu se găseau încă la British Museum, nici la „Mudy”¹; lucra noaptea și, cu toate că lua din nou arsenic, îi apăruseră niște carbuncle oribile. Și pentru ca paharul să fie plin, cu puțin înainte de sfîrșitul anului 1866, a primit vestea că vechiul său prieten, Joseph Weydemeyer, murise în America. Tot acum a murit și unchiul său, Lion Philips, singurul dintre rudele sale la care putea apela, un om în care avea încredere și pe care-l admira.

Avea totuși și bucurii: Engels i-a trimis din nou 50 lire sterline și o ladă cu vin de Porto. Prima tranșă din manuscrisul lui Marx a fost, în sfîrșit, expediată lui Otto Meissner, editorul său din Hamburg.

...Al doilea Congres al A.I.M., la care au participat 64 delegați, a avut loc la Lausanne, între 2 și 8 septembrie 1867. Paul Lafargue a tradus în limba franceză raportul redactat de Marx,

¹ Biblioteca de împrumut „Mudy” a fost fondată în 1842 și închisă în 1937.

dar nici unul dintre ei nu a participat la congres. Paul a adus fetele acasă și și-a propus să-l viziteze pe Engels la Manchester, sperînd că Marx îl va însoți. Marx n-a găsit nici un motiv plauzibil ca să refuze, dar nu avea bani pentru biletul de tren, iar Paul, bineînțeles, nu era la curent cu „secretul” situației sale financiare. Engels a trimis 5 l. st. pentru drum și pentru ca doamna Marx să poată face față cheltuielilor în absența soțului ei.

Așa se face că Marx nu era acasă, ci la Engels, unde era dealtfel locul cel mai indicat să fie, cînd în cele din urmă, la 14 septembrie 1867, a apărut prima ediție a volumului I din *Das Kapital*.

Pentru această carte își dăduse Marx nu numai sănătatea lui, dar și pe cea a soției; pentru ea, muncise din greu și se luptase cu lipsurile Helene Demuth, care le conducea gospodăria; pentru ea Jenny și Laura fuseseră nevoite să renunțe la micile vanități și distracții ale adolescenței, fiecare dintre ele lucrînd pe rînd o parte din timp ca secretare sau ca ajutoare ale lui Marx la British Museum.

Pentru Tussy însă, acum în vîrstă de doisprezece ani, nici nu era de conceput alt mod de viață. Timp de zece ani lucrase Marx la această carte. A scris *Capitalul* era lucrul cel mai firesc, de fapt singurul lucru pe care te puteai aștepta să-l facă un tată. *Capitalul* crescuse într-adevăr împreună cu ea — sau ea împreună cu el — și nu-și dădea încă seama că această activitate, al cărei produs final avea să schimbe lumea, însemnase suferințe și sacrificii fără seamăn pentru toți cei pe care-i iubea, sau că copilăria ei fusese din toate punctele de vedere o copilărie neobișnuită.

B. C. GUPTA (India):

„Două decenii pe măsura îndelungatei și eroicei istorii românești”

În iunie a vizitat țara noastră editorul și publicistul indian Bushan Chanda Gupta, directorul revistei lunare în limba engleză Socialook International din New Delhi și al Editurii Socialook International Publication. Am profitat de o clipă de răgaz pentru a-i solicita câteva opinii.

— Care a fost scopul vizitei dv. în România?

— Am căutat să stabilesc contacte cât mai largi între editura și revista pe care le conduc și instituțiile specializate din țara dv. În opinia publică indiană există un mare interes față de realitățile României socialiste, față de istoria milenară a poporului român. În acest sens, am avut discuții utile la redacții, reviste și edituri, la institute de cercetare științifică în domeniul istoriei. Revista și editura pe care le conduc și-au făcut un titlu de onoare din a înfățișa regulat opiniei publice indiene știri despre dezvoltarea contemporană a României, despre istoria dv. atât de bogată. Recent, am publicat o versiune în limba engleză a cărții generalului-locotenent dr. Ilie Ceaușescu, intitulată *Războiul întregului popor pentru apărarea patriei la români*. Lucrarea, bine primită de publicul cititor indian, reprezintă, după opinia mea, o sinteză istoriografică remarcabilă a trecutului glorios al poporului român, al luptei sale născută pentru

conservarea independenței, unității, libertății.

— Ce intenționați să întreprindeți în continuare în direcția informării opiniei publice indiene privitor la istoria României?

— După lucrarea generalului-locotenent Ilie Ceaușescu voi publica, în cursul acestui an, versiunea engleză a monografiei generalului-colonel dr. Constantin Olteanu *Contribuții la cercetarea conceptului de putere armată la români*. Am citit cu mare interes această carte, care reprezintă, în opinia mea, o analiză cuprinzătoare a marilor direcții transformatoare în fenomenul militar românesc de-a lungul timpurilor și consider că publicul din India va recepta cu interes considerațiile autorului privind geneza, rădăcinile istorice, dimensiunile și orientările doctrinei militare a României socialiste, fundamentate de președintele Nicolae Ceaușescu.

De asemenea, voi publica, tot în acest an, două suplimente speciale ale revistei, evidențiind însemnătatea zilelor de 23 August 1944¹ și 25 octombrie 1944 (data eliberării ultimei localități românești de sub ocupația hitleristă, dată devenită ziua forțelor armate ale României socialiste) în evoluția istorică a poporului român.

¹ Primul dintre cele două suplimente, cel consacrat zilei de 23 August, a apărut între timp.

În scopul largirii reciproce a cunoștințelor despre istoria popoarelor indian și român, intenționez să organizez, cu concursul unor cunoscute personalități ale vieții științifice indiene, un „Grup indiano-român de studii și cercetări istorice”. Menirea sa va fi să atragă profesori, cercetători și studenți indieni în cercetarea fenomenului istoric românesc și a istoriografiei din țara dv., a relațiilor staționice între popoarele noastre de-a lungul timpului. Indiscutabil, activitatea aceasta va contribui la lărgirea orizontului opiniei publice indiene cu informații noi privind istoria României.

— Cu ce impresii vă înțoarceți în India, după scurta dv. ședere în România?

— Am cunoscut un popor deschis, sincer, optimist, angajat pe calea unui progres multilateral. Este uimitor cât de multe ați putut realiza în atât de puțini ani. Ceea ce ați înfăptuit, după eliberarea țării dv. și mai ales în ultimele două decenii, este pe măsura îndelungatei și eroicei dv. istorii. Aceste decenii deosebit de fertile poartă pe drept cuvânt pecetea inconfundabilă a președintelui Nicolae Ceaușescu, care se bucură de o mare prețuire în țara mea.

Mihai IONESCU

UN PRINȚ ROMÂN ȘI SCRIITORII ELISABETANI

DAN GRIGORESCU

Cifina dintre scriitorii epocii elisabetane care în operele lor marchează prezența principelui moldovean în Anglia: Geoffrey Chaucer...

Pornind de la tradiția care s-a statornicit odată cu primele ceretări ale traducerilor și adaptărilor românești din literatura engleză, concluzia că relațiile directe au început să se producă abia către mijlocul veacului trecut (și se citează, în această privință, numele lui C.A. Rosetti) a devenit aproape un loc comur. În comparativistica noastră. Au contribuit îndeosebi la acreditarea acestui punct de vedere studiul lui Petre Grimm Traduceri și imitațiuni românești după literatura engleză (Daco-romania, 1923) și cel al lui Ion Horia Rădulescu, Les intermédiaires français de W. Shakespeare en Roumanie (Intermediarii francezi ai lui Shakespeare în România, în Revue de littérature comparée, 1938), ambele credincioase teoriei tradiționale a intermediarilor.

Fără îndoială că, sub raportul unor influențe literare, evidențiate de creația poetică sau dramatică, un asemenea punct de vedere nu este lipsit de teme. Dar nu e mai puțin adevărat că, în epoca de constituire a unei culturi specifice românești, Anglia și țările române nu erau niște teritorii care se ignorau reciproc. E drept că, o vre-

me, aceste raporturi s-au constituit aproape exclusiv într-o singură direcție: englezii erau cei care se refereau la realitățile românești. Dar, așa cum se poate lesne observa din cercetarea textelor, nu o făceau cu aerul că ar fi descoperit pământuri de la marginea lumii: dimpotrivă, tonul descrierilor dovedește că aceste ținuturi aparțineau într-un tot civilizației europene.

Într-un documentat studiu. Raoul Bossy afirma, acum două decenii, că „elisabetanii au fost cei dinții care au descoperit, în Anglia, existența poporului român” (Raoul Bossy, Elizabethans and Roumanians, in Polish Review, New York, 1963). Și, dacă trecem

... Ben Jonson...

peste fugara referire din Povestirea cavalerului, a marelui poet clasic britanic Geoffrey Chaucer (c. 1342/43-1400), peste aluziile din Povestirile din Canterbury la „Tracia de Nord”, socotită țara de bărbie a lui Marte, locuită de bărbați viteji (dar a cărei imagine „se transformă într-o simplă convenție literară, construcție livrescă cu situare geografică și cu

peisaj fantastic), e foarte adevărat că atmosfera de legendă începe să se risipească în pragul epocii elisabetane.

Negustorii englezi, aduși de afaceri în ținuturile dunărene, descoperă aici, cum bine se știe, țări bogate, ale căror curți nu sînt mai prejos în strălucire decît cele ale multor principii europeni. Relațiile se stabilesc încă din prima jumătate a secolului XVI, sub cei dinții Tudori, cînd comerțul englez folosește tot mai frecvent drumul de la gurile Dunării de-a lungul Moldovei, un drum care lega mai direct Constantinopolul și Rumelia cu ținuturile poloneze.

Unii, precum călătorul John Newberie, cel dinții englez care ne-a lăsat o relatare despre călătoria sa prin Moldova din anul 1582, vor fi impresionați de clădirile văzute aici — mănăstirea de la Galata (Galata veche), de pildă, pîrîndu-i-se „vrednică de toată lauda, la fel de măreț și de bogat împodobită ca mănăstirile din Apus”; alții, ca William Hareborne, ambasadorul britanic la Constantinopol, se vor arăta încîntați să privească „palatele și castelele de piatră și de cărămidă, foarte frumoase și cu înfățișare originală”.

În 1588, regina Angliei Elisabeta I îi trimite poruncă lui Hareborne să plece la Iași și să obțină din partea domnitorului Petru Șchiopul acordul pentru încheierea unui tratat bilateral între Anglia și Moldova². „Am plecat din Constantinopol la 3 august — consemează Hareborne — însoțit de o suită de 30 persoane și de fami-

¹ Magazin istoric, nr. 7, 8/1982.

² Magazin istoric, nr. 5/1978.

lia mea. Am trecut prin țara Traciei, numită acum Romania cea Mare [Rumelia], Valahia și Moldova... [subl.D.G.]".

Dar amănuntul cel mai pitoresc din istoria acelei epoci e, desigur, furnizat de un preten-

...Francis Beaumont și...

sfirșit, desigur, la timp: șansa nu i-a suris nici acum lui Ștefan Bogdan; căruia, într-un fel sau altul, i s-ar fi dat a înțelege că nu-i rămâne decât să părăsească Anglia.

Dar trecerea lui prin Londra nu a rămas fără răsunet; aceasta a fost, așa cum rezultă clar, îndelung comentată. Ea coincide cu o altă sursă de informații despre tinuturile românești: amplele relații ale lui William Lithgow care călătorise în mai multe rânduri prin Moldova și prin Transilvania, aceasta din urmă numită de el „țara românească de dincolo de păduri”. E greu de apreciat cât de limpede se înfățișau priveliștile românești trecând printr-un intermediar atât de puțin atent la denumirile locurilor: Cromestate (Brașov), Juliastrad (Alba Iulia), Hermestat (Sibiu) în Transilvania, Starhulds (?) în Moldova. În schimb, prezența în Anglia a lui Ștefan Bogdan nu va fi lipsită de consecințe, nu numai în ceea ce privește „familiarizarea englezilor cu toponimia românească” (de altminteri, toponimicele românești nu vor fi întâlnite prea frecvent în scrierile epocii ulterioare trecerii lui pe la Londra), ci — mai ales — în planul surselor de inspirație ale literaturii engleze a vremii.

În 1609, dramaturgul Ben Jonson introducea un concludent schimb de replici în piesa lui, Epicoene or the Silent Woman (Epicoene sau femeia tăcută), piesă reprezentată chiar în acel an. În actul V, scena 1, cavalerul Amorous La Foole vorbește cu prietenul său, Clerimont, care răsfălește însemnările notarului Curții: „Clerimont: Ce nume ciudate?”

La-Foole: Da, Sir, sint numele lui Momentack, cind a fost pe aici, cel al prințului Moldovei [aluzie la Ștefan] și al iubitei sale [lady Arabella], doamna Epicoene”.

Peste puțină vreme, dramaturgii englezi Francis Beaumont (c. 1584-1616) și John Fletcher (1579-

1625) vor reprezenta piesa The Knight of the Burning Pestle (Cavalerul pilugului arzător), tipărită în 1613, comedie cu intrigă bizară, amestec de satiră socială, de polemică literară și de absurdități comice. Ralph, băiat de prăvălie, devine „băcan-rătăcitor” și, cutreierînd lumea cu un scut pe ra-

...William Shakespeare

e înfățișat un „Pisălog-care-arde” (Burning Pestle), ajunge, în scena 2, a actului IV, „Într-o sală de la curtea regelui Moldovei”: Pompiona, fiica „regelui”, îl întâmpină pe oaspete, spunându-i: „Bine-ai venit, cinstite cavaler, / La curtea preaslăvitului meu tată, / Rege-al Moldovei; eu sint Pompiona, / Iubita-i fiică”.

Regele Moldovei — crede Raoul Bossy — nu era altul decât Ștefan Bogdan, a cărui amintire stăruia încă la Londra, dar acesta nu a domnit niciodată, așadar trebuie să vedem în el un personaj imaginar, dar esențial rămină că „regatul” Moldovei devenise un loc de referință pentru autorii englezi ai vremii.

Greu de apreciat dacă Shakespeare a fost înrăuit de prezența în Anglia a lui Ștefan sau dacă îl citea pe Lithgow (care a publicat versuri și unele relații de călătorie în al doilea deceniu al sec. XVII) când menționa numele Transilvaniei într-o replică fugară și, evident, deloc concludentă, din scena 2, a actului IV al lui Pericles, prinț al Tyrului, reprezentată prin 1608.

Oricum, e mai presus de orice îndoială că, în primii ani ai veacului XVII (când și fascinantul căpitan John Smith, care va deveni peste puțin vreme unul dintre primii coloniști în Virginia, Statele Unite, ajunsese în Transilvania, înrolat în armata austriacă), englezii descopereau țările române ca motiv literar. Și că un paradoxal personaj, Ștefan Bogdan, „ducele” moldovean, contribuise, fără voie, la deschiderea acestei perspective literare.

dent la tronul Moldovei, al cărui titlu de duce pare a fi fost luat în serios de Sir Thomas Glover, ambasadorul de pe atunci al Angliei la Constantinopol, „Ducele”, Ștefan Bogdan¹ a ajuns până la curtea Stuartilor, unde va fi întâmpinat cu simpatie: venea înconjurat de o aură de tristețe, de zvonul neizbutitelor sale încercări de a-și relua tronul moldovean, în calitate de strănepot direct al lui Ștefan cel Mare.

Era, pare-se, un om cultivat, dar manierele sale europene erau extravagante, „ducele” umblînd într-un sumptuos costum oriental, cu un calpac, o căciulă înaltă, îmblănită cu jder și purtînd bijuterii scumpe. Arabella Stuart (1575-1615), vara regelui Iacob I (1603-1625), îi va pleda cauza în fața augustului ei văr, dar nu a izbutit să-l convingă (așa cum trăgea nădejde — lipsit de orice simț practic — nefericitul pretendent) să trimită un corp expediționar care să-l așeze pe tronul moldav. Întreprinderea era, evident, greu de imaginat pentru o minte cumpănită!

După unele izvoare, sentimentele Arabellei ar fi depășit compasiunea pentru nenorocosul pretendent: ea plănuia „să fugă în Scoția, protejată de Sir George Douglas, pentru a se căsători în тайн cu Ștefan Bogdan, pretendent la tronul Moldovei”. Romantică aventură a tinerei odrasle a familiei Stuart s-a

Teatru din epoca elisabetană

¹ Despre viața și întâmplările prin care a trecut Ștefan Bogdan, Magazin istoric a publicat în nr. 3-4/1975, articolul Aventura sa viață a lui Ștefan Bogdan, un princip moldovean la curtea regelui Iacob I Stuart.

ASIGURĂRILE CELUI

DE-AL III-LEA REICH = VORBE GOALE

NICOLAE PETRESCU-COMNEN

„Nu-mi propun, în rindurile ce vor urma, a întreprinde un studiu asupra acestei tragice mișcări. Au făcut-o și-o vor mai face alții, mai târziu, cu perspectiva cuvenită, ce o dă timpul, și la lumina documentelor pe care eu nu le am. Îmi propun numai să-mi adun unele amintiri și observațiuni personale, ce vor putea și ele, odată, fi întrebuințate pentru lămurirea viitorimii“.

Textul din care am reprodus fragmentul de mai sus poartă titlul Garda de fier și este datat „Florența, 18 februarie 1942“. Este unul din manuscrisele inedite ce s-au păstrat de la Nicolae Petrescu-Comnen și al cărui original se află în Arhiva Institutului Hoover din California (S.U.A.).

Diplomat cu profunde convingeri democratice, antirevizioniste și antihitleriste, N. Petrescu-Comnen a formulat în aceste pagini un autentic act de acuzare față de Garda de fier. Valoarea documentului este sporită de realismul judecății istorice pe care o formulează diplomatul român, valabilă în multe privințe și din perspectiva prezentului.

Pe deplin conștient de prăpastia de netrecut dintre acțiunile legionarilor și concepția și modul de viață ale poporului român, Nicolae Petrescu-Comnen condamnă și el, alături de covârșitoarea majoritate a oamenilor noștri de cultură, manifestările Gărzii de fier în peisajul politic românesc: „Am auzit pentru prima oară vorbindu-se despre Codreanu și mișcarea sa prin 1923 și mai cu insistență în următorii trei ani. Reprezentam România, la epoca aceea, în calitate de ministru la Berna și delegat permanent la Societatea Națiunilor... Studiind actele și documentele ce primeam de la guvern, precum și din informațiile personale ce aduceam cu prilejul deselor mele călătorii în țară, vedeam tot mai des revenind numele“

lui Corneliu Codreanu și, mai târziu, acel al grupării sale ce, rind pe rind, s-a chemat Garda de fier, Totul pentru țară, Legiunea arhanghelului Mihail etc. etc. ...

Ceea ce m-a izbit din primul moment la această mișcare au fost unele aberațiuni de domeniu mai mult al patologiei și necuratele contradicțiuni ce se constatau la fiecare pas în doctrina, în acțiunea, în metodele ei. Voi cita printre primele acea stranie unitate de măsură, stabilită de Codreanu: mormintul, pentru a măsura amicitia, credința, acțiunea legionarilor. Sacrificiul unui camarad îl prețuia: cincizeci de morminte; prietenia altuia, zece. Ascultînd asemenea lucruri ai impresia că te afunzi în misticismul nebulos al eroilor lui Dostolevski.

În ceea ce privește contradicțiile, ele nu se constatau numai cu prilejul asasinărilor, jafurilor și neleguirilor săvârșite în 1940-1941. Ele apar încă din primele ei începuturi. Prima afirmațiune a lui Codreanu, care propovăduiește creștinismul integral, iubirea aproapelui, iertarea, sacrificiul..., a fost asasinarea unui om.

Dacă doctrina creștină nu admite sub nici un cuvînt să-ți omori aproapele, legile pozitive și penalității acordă, în anumite împrejurări, circumstanțe ușurătoare, scuză și, cîteodată, judecătorii iartă crima. Dar nici morala, nici legile naturale, nici dreptul pozitiv nu glorifică crima și nu fac dintr-un asasinat platforma unei noi doctrine politice și sociale. Or, lucru grav, Codreanu nu a părut niciodată să fi regretat fapta sa. Nu pare să fi avut niciodată remușcări. Somnul său de pravoslavnic creștin nu pare să fi fost niciodată tulburat de apariția spectrului primei sale victime!

...Nu, nu, asemenea bizarerii nu sînt românești!

DIMINEATA

Director politic: MIHAIL SADOVEANU

Fondată în 1904
de CONST. MILLE

3 Lei | București, Str. Const. Mille (fostă Săririndar) 5-7-9

TELEX: Serviciu și Redacție 5.91.29; Ad-ție 5.91.32
Poșta 2.61.31; Distribuție 5.91.32

O demonstrație de solidaritate națională

România nu tolerează amestecul forțelor străine în treburile interne ale țării

Poporul român are atât bun simț, e atât de cuminț, atât de potrivnic exceselor și în bine și în rău, atât de larg și de generos, încât nu se pot explica asemenea aberații decât prin influența covârșitoare a elementelor străine în formarea ideologiei legionare și a metodei sale...

N-am înțeles niciodată lipsa de discernămint a regelui Carol II și a sfetnicilor săi care n-au avut o linie precisă de purtare față de această mișcare. Acțiunile ocroteau, ba chiar îl încurajau, aci purcedau urgia împotriva lor...

Participant la crearea statului național unitar român, pentru a cărei împlinire poporul nostru a plătit un greu tribut de sînge, N. Petrescu-Comnen¹ a fost printre oamenii politici interbelici care au înțeles repede că Garda de fier este instrumentul folosit de Germania nazistă pentru destabilizarea vieții politice românești, în vederea instaurării dominației sale economice și politice. Lucid cunoscător al realităților din cel de-al III-lea Reich, al orientărilor și metodelor politicii sale externe, N. Petrescu-Comnen se afla într-un post de unde a știut să tragă numeroase observații corecte și mai ales să pună permanent în gardă factorii de decizie de la București asupra primejdiilor deosebit de grave pentru țara și poporul nostru. Aspectele pe care le pune în evidență în acest text privitor la legă-

turile dintre mișcarea legionară și oficiile naziste, sublinierea repetată a imixtiunii hitleriste în viața politică internă românească fac din textul redactat de N. Petrescu-Comnen, într-o perioadă de plină ofensivă a puterilor Axei, o mărturie de reală valoare pentru înțelegerea situației grave a României în anii imediat premergători izbucnirii celui de-al doilea război mondial.

Poziția lui N. Petrescu-Comnen este aceea pe care s-au situat și alți oameni politici burghezi care s-au opus hitlerismului și politici sale agresive. Cum este și firesc, nu toate aprecierile și motivațiile sale pot fi împărtășite; ele poartă adesea amprenta poziției sociale, a subiectivismului autorului, ca unul care a fost implicat în multe din evenimentele relatate. În linii fundamentale însă, N. Petrescu-Comnen rămîne, ca și în rapoartele sale diplomatice, în memorii și alte lucrări, un analist profund fidel adevărului istoric. Pentru ineditul și valoarea lor de document, reproducem — din textul amintit — fragmentele referitoare la raporturile dintre Garda de fier și Germania hitleristă.

În afara unor mici intervenții impuse de normele de ortografie actuale, s-a respectat textul original. Întreruperile le-am marcat prin trei puncte, iar completările noastre prin paranteze drepte; notele din subsol aparțin redacției, cele ale autorului sînt marcate cu sigla n.a.

Ion PĂTROIU

¹ Prezent adesea în paginile revistei noastre (nr. 4-5/1980, 1-3 și 6/1981), N. Petrescu-Comnen (1881-1958) este binecunoscut cititorilor, motiv pentru care nu mai revenim asupra datelor sale biografice.

În puțin timp aflai¹ că, pe lângă schimbul², o favoare de care se bucurau toți studenții, fără deosebire, unii dintre cei cunoscuți ca „gardisti” primeau ajutoare suplimentare de la o organizație culturală, „Humboldt Stiftung”, ce se găsea sub controlul direct al statului german și [era] condusă de generalul von Massow, membru al formațiunii S.S. Alții primeau diferite subvențiuni pentru traducții din limba germană în limba română, alții în calitate de speakeri de limba română la radio... Urmărind mai de aproape activitatea acestora, constatai că unii dintre ei luau parte la întrunirile liberal-socialiste germane, că participau la manifestațiile acestora; ba, cite o dată, că îmbrăcau chiar uniforma cafenie de S.A.

În ceea ce privește pe burserii sași, din Transilvania, care se găseau încartiruiți la Castelul din Köpenick, sau pe agricultorii ce făceau practica pe la diferitele ferme sau domenii agricole din diferite regiuni ale Germaniei, ei erau, nici mai mult nici mai puțin, încadrați în formațiunile paramilitare germane „Hitler Jugend” sau printre S.A., îmbrăcau uniforma formațiunii lor, aveau carte de membri și luau parte la întreaga viață a acestor formațiuni.

Toate aceste împrejurări ce nu mi se păreau deloc ortodoxe și conforme cu asigurările constante ce primeam din partea autorităților germane le făceam cunoscute, pe măsură ce erau constatate, guvernului nostru.

¹ Se referă la perioada 1932-1938, cînd era din nou ministru al României în Germania.

² Este vorba despre modul în care se producea convertirea leului în marcă. Un fost funcționar superior al Ministerului Instrucțiunii publice avea să noteze referitor la metodele folosite de nazisti pentru a trăgă simpatia studenților români: „Tradițiile noastre legături cu unele țări, îndeosebi Franța, erau subminate de Germania hitleristă care ducea în această privință o politică activă și abilă. Studenții români care primeau marca germană la cursul oficial de 39 lei obțineau în Germania pentru fiecare marcă cîte două așa-zise Reichsmark, cu circulație exclusiv internă și cu o putere de cumpărare egală cu marca propriu-zisă. În felul acesta, studenții noștri care studiau în Germania își dublau suma primită ca bursă, dispunând de o situație materială mult mai bună decît colegii lor din alte țări”.

(C. Kirilescu: *O viață, o lume, o poezie*, București, 1978, p. 274).

Trebuie să mărturisesc că la București nimeni nu părea a lua aceste avertismente prea în serios, considerînd fie că mișcarea gardistă nu constituia nici o primejdie, fie că, bucurîndu-se de înalte simpatii, nu era locul de a lua nici o măsură.

Pe la 1935, aflîndu-mă în interes de serviciu în București, Mihalache, Maniu și Madgearu îmi spuneau că sînt precis informați că Codreanu primește bani din Germania, prin Banca Germană „Societatea Bancară din București” și... prin legațiune. Comunicai cele de mai sus ministerului, cerînd să fiu autorizat să atrag și atențiunea guvernului german asupra acestor învinuiri... Fui autorizat să o fac. Fără a pierde timpul, avertizai imediat pe directorul băncii din București, von Witzleben, și pe ministrul Germaniei, Fabricius, de acuzațiunile ce li se aduceau de conducătorii Partidului Național-Tărănesc.

Amîndoi, bineînțeles, protestară, manifestînd indignarea lor, își dădură și cuvîntul că afirmațiunile fruntașilor țărăniști nu erau decît calomnii. Ca să-mi dovedească insanitatea acestor afirmațiuni, von Witzleben mă invită la un prînz cu Madgearu, iar ministrul Fabricius făcu o vizită lui Mihalache, cu care prilej și unul și altul [adică Witzleben și Fabricius] își dară cuvîntul lor că afirmațiunile erau inexacte, oferindu-le [lui Madgearu și Mihalache] să coopereze la orice cercetare destinată să stabilească adevărul. Nici Mihalache nici Madgearu nu dederă curs acestei oferte.

Înapoiat la Berlin, nu lipsi să fac demersurile necesare, atît la Auswertiges Amt [Ministerul de externe], cît și pe lângă Goering [și] biroul lui Ribbentrop, Rosenberg etc., etc. Pe toți acei cu care vorbeam îi rugai stăruitor să nu se amestece în politica noastră internă, să nu încurajeze mișcărilor subversive, dacă vor să facă o politică de amicitie cu România și dacă vor să cîștige simpatia conducătorilor și maselor românești, să ducă o politică deschisă, la lumina zilei; să colaboreze pe tărîmul economic și cultural...

Toți reprezentanții calificați ai Reichului, începînd cu Hi-

tlar, von Neurath, von Ribbentrop (1), Rosenberg, Schacht etc. și sfîrșind cu cei mai modești colaboratori ai acestora, își dădeau cuvîntul lor că tot ce se spunea cu privire la imixtiunea lor în afacerile noastre erau „invențiuni”...

Voi cita, cu titlul de exemplu, conversația ce am avut-o în ziua de 13 martie 1937 cu baronul von Neurath, pe atunci ministru de externe al Reichului.

Era a doua zi după incidentul Moța-Marin³. Mă înapoiasem tocmai de la București, după lichidarea acestui penibil incident. Îi spusei ritos că eram însărcinat de M.S. Regele și de guvern să declar că atît suveranul cît și guvernul regal au făcut o mare efortare pentru a liniști opiniunea publică și a ajunge la o soluțiune, pe care dealtminteri opozițiunea a găsit-o cu totul insuficientă. Pe viitor însă, guvernul Reichului să binevoiască a ști că orice act de imixtiune în luptele noastre politice „ar face imposibilă orice acțiune de apropiere între țările noastre, putînd avea chiar consecințele cele mai grave”.

Von Neurath răspunse că va împiedica orice nou act de imixtiune. El adăugă că, din nefericire însă, controlul acestor acte nu-i aparține întotdeauna, lăsînd a se înțelege că acestea sînt datorite îndeosebi organelor partidului N.S.D.A.P. Apoi îmi cită un caz similar, recent, petrecut într-altă țară, pe care nu o numi, adăugînd că aceste acte sînt datorite „unor elemente iresponsabile, unor tineri cu capul fierbinte, lipsiți de experiență și care cred că pot da directive și pot fi mai nazi [naziști] chiar decît Führerul”.

...Această convorbire am raportat-o, bineînțeles, imediat guvernului, de la care însă nu mai avui nici o instrucțiune și nici o informație ulterioară, pînă la terminarea misiunii mele la Berlin...

Țărăniști, e drept, învinuiam Reichul al III-lea că dădea bani lui Goga, lui Cuza cel tînăr și lui Codreanu; că le punea la dispozițiune tipografii, automobile și arme...

³ Vezi nota următoare a autorului referitoare la acest incident.

A trebuit să se producă incidentul Moța-Marin¹, pentru a avea un caz precis pe care să-l putem invoca. Se știe cu cită violență G. Tătărescu s-a angajat în fața Parlamentului² să ia măsurile cele mai drastice pentru a pune capăt

¹ Reamintesc împrejurările: la 13 februarie 1937, cu prilejul înmormântării legionarilor Moța și Marin, morți în războiul civil din Spania, după îndemnul ministrului italian Sola, ministrul Germaniei, Fabricius, și însărcinatul cu afaceri portugheze, d'Andrade, au găsit de cuviință să asiste la funeraliile acestora, funeralii ce au luat proporțiile unei mari manifestații legionare. Acest gest a fost imediat relevat de opoziție... La interpellările în Parlament, președintele (guvernului) Tătărescu răspunde cu hotărâre că va cerceta împrejurările și va lua măsurile cele mai drastice împotriva acelor diplomați ce se vor dovedi că ar fi comis vreun gest reprobabil. În torentul oratoric, el pronunță cuvinte cu mult prea violente, ceea ce suscită reacțiunea Berlinului și Romei. Împreună cu Lugojanu, ministrul nostru la Roma, furăm chemați la București și solicitați să ne dăm concursul pentru a găsi o lesiere onorabilă, nici regele, nici guvernul nevoind să se ajungă la ruptura relațiilor. După vreo zece zile de lungi și grele negocieri, cite trele guvernele, făcând o chestiune de prestigiu, se ajunse la o formulă foarte „à l'eau de rose” [apă de trandafir]. Poate că dacă în acel moment guvernul nostru s-ar fi arătat mai energic, în fațe, nu în vorbe, s-ar fi evitat incidentul mai grav care urma să se producă. În tot cazul, Garda leș cu prestigiul sporit, principiul de autoritate în stat primind o nouă și gravă lovitură — n.a.

² Interpelat de Armand Călinescu în legătură cu semnificația participării reprezentanților Italiei și Germaniei la funeraliile celor doi legionari, primul ministru Gh. Tătărescu a spus între altele: „...Dacă faptele aduse la cunoștința guvernului se vor dovedi întemeiate, evident guvernul se va găsi în fața unei situații serioase. Este un principiu unanim admis în practica noastră internațională și potrivit căruia reprezentanții statelor străine, ai tuturor statelor străine, mici sau mari, nu pot, nu trebuie, nu au îndăvoința să participe, direct sau indirect, la manifestări de politică internă. Intrucât se va dovedi că acest principiu a fost înfrânt — și declar de pe acum că participarea agenților diplomatici la o solemnitate religioasă, făcută sub egida unui partid politic și transformată astfel într-o manifestare politică, este o înfringere a tuturor principiilor și a tuturor uzanțelor internaționale — guvernul va lua în gravă considerarea situația creată. Mă grăbesc să adaug că această situație creată de acte cu caracter personal nu poate să aibă nici o repercusiune asupra raporturilor dintre țara noastră și țările reprezentate, pe care le dorim din ce în ce mai strînse și din ce în ce mai prietenești.

Rog deci pe d. deputat Armand Călinescu, rog Camera întreagă să creadă că guvernul va cerceta și va soluționa acest incident, zelos de prerogativele acestui stat, care timp de aproape trei pătrimi de veac, de la independența sa, nu a practicat

unor asemenea acte intolerabile și cu ce formulă de vagi regrete și asigurări guvernul s-a mulțumit în cele din urmă.

În timpul trecerii mele la Ministerul de externe (martie-decembrie 1938) am avut prilejul însă să constat în mai multe rânduri că toate asigurările de neimixtiune ale Reichului și acelea ale guvernului italian nu erau sincere și că Legațiunea germană, ca și cea italiană³ întrețineau strînse și frecvente relațiuni cu Garda de fier.

Astfel, cu prilejul procesului lui Codreanu, este fapt dovedit, și ministrul Fabricius mi-a recunoscut-o, că a fost rugat de Codreanu să transmită Führerului o telegramă de felicitare după Anschluss; altă dată, poliția noastră a constatat cu precizie că se făceau dese vizite la Legațiune, vizite ce se făceau adeseori noaptea și erau înconjurate de cel mai mare mister.

Nu lipseam să fac muștrări lui Fabricius, spunându-i odată (29 aprilie 1938, orele 12) chiar categoric că dacă Legațiunea Germaniei continuă a încuraja mișcările considerate ca subversive de guvern, acesta se va vedea în poziția să reacționeze, lăsându-l să înțeleagă că regele este obosit de opoziția surdă ce i se face de la Roma și Berlin și că s-ar putea într-o zi să se vadă nevoit să-și recheme reprezentanții din ambele capitale.

A doua zi chiar, 30 aprilie, la orele 7 seara, Theodorian Carada îmi telefonează că do-

decit principiile demnității naționale”. (Dimineața, 18 februarie 1937).

³ Cînd eram ambasador la Vatican am avut dovezi concrete asupra sprînjului pe care legionarii îl puneau nu numai de la guvernul fascist, dar chiar și de la R.E. [regele Emmanuel] și de la fiica sa P.M. de H. [prințesa Maria de Hessen]. Astfel, într-o seară, la un dîneu la marchizul Dusmet de Smours, P. de H. [prințesa de Hessen] îmi povestea cu ingeniozitate că mama sa și cu ea însăși acordau subsidii unui legionar numit Dumitrescu; că aceste ajutoare se cam prelungeau peste măsură și că ar fi fost foarte bucurioase să vadă pe Dumitrescu plecat din Italia. Am rugat-o să sfătuiască pe protejatul său să vină să mă vadă, pentru a căuta un mijloc să-l repatriez. Nu a venit niciodată și nu l-am cunoscut. Altă dată, profesorul Caragata îmi povestea, la Florența, cazul unui student român căruia autoritățile fasciste îi pusese la dispoziție un aparat de emisie de T.S.F. și care emitea din Florența știri subversive în limba română — n.a.

rește să-mi comunice ceva urgent.

Fuseam camarad cu Theodorian care, cu toată viața sa dezordonată, îmi păstrase din tinerețe o deosebită afecțiune și nu o dată, în viață, a căutat să mă informeze de unele intrigi pe care geloșii și rătăcioșii le țesau împotriva mea. Îl știam camarad de școală cu un inginer german, Konradi, ce câștigase încrederea lui Hitler și pe care Mihailache și Madgearu îl învinuiu că ar fi un agent de legătură între Berlin și Codreanu, lucru de care era perfect informat și suveranul și [Armand] Călinescu. Cu prilejul unei conversațiuni anterioare rugasem pe Theodorian să spună categoric lui Konradi că guvernul știe rolul pe care îl joacă și că fi da prin mine un avertisment să nu se mai amestece în politica noastră internă...

Theodorian îndeplini însărcinarea și în acea zi îmi aduse o însemnare scrisă, aci alăturată, dictată chiar de Konradi. Iată cuprinsul său: „Guvernul german nu se interesează și nu se amestecă într-o afacere politică românească, atît timp cît această afacere nu riscă să tulbure bunele relațiuni de la stat la stat; Partidul Național Socialist însă nu poate și nu trebuie să se dezintereseze de soarta partidului [totul] p[entru] țară”.

Remisă de Theodorian Carada

la 30 aprilie 1938, orele 7 seara.

Aveam deci o dovadă precisă a lipsei de loialitate a Berlinului.

În audiența de luni 2 mai raportai regelui cele aflate...

La 6 mai plecai spre Geneva, pentru Consiliul [Societății] Națiunilor unde aveam o serie de chestiuni grave...

După înapoierea mea de la Geneva, în ziua de 22 mai 1938, ministrul Fabricius îmi solicită de urgență o audiență. L-am primit imediat.

El se prefăcea că vine să-mi ceară impresii și amănunte asupra dezbaterilor de la Ligă. În realitate, altul era scopul principal al vizitei sale. Încet, încet, virful urechii apărui! D-sa aflase, cu prilejul procesului lui Codreanu, despre care vorbeam mai sus, ce se dezbătuse cu citeva zile mai

înainte, că se vorbise și de Germania și că unul din capetele de acuzație formulate împotriva căpeteniei legionare era acela de a fi primit bani de la Reich și de a fi comunicat Germaniei acte și documente interesând apărarea națională. Răspunsei că nu eram în curent cu procesul, întrucât, după cum știa și d-sa, de-abia sosi- sem din străinătate. A doua zi, 23 mai, cerui audiență M.S. Regelui care m-a primit la orele 11.30. Între altele, îi raportai convorbirea din ajun cu ministrul Fabricius. Regele îmi spuse că, într-adevăr, cu prilejul perchezițiilor făcute la legionari s-ar fi găsit anumite documente compromițătoare, dar că el ar fi dat ordin lui Călinescu și ministrului de justiție, Iamandi, „acum cînd mișcarea este în descreștere (sic!) și liniștea începe a fi asigurată în țară”, să nu dea proporții procesului și mai ales acestui punct care putea provoca complicațiuni de ordin internațional ce nu erau deloc de dorit în momentul de față, cînd nori groși amenințau pacea Europei. Termină sfătindu-mă să mă adresez lui Călinescu pentru mai multe amănunte.

Profitai de acest prilej pentru a mă plînge că deși nu doream să mă amestec cu nimic în politica internă a țării, totuși sînt împrejurări, ca cea care ne preocupă, care ne-ar putea provoca complicațiuni internaționale și asupra cărora ar fi indispensabil să fiu și eu informat. Mă plînses apoi că, cu toate repetațele mele reclamațiuni, nu mi se comunicau nici măcar obișnuitele note informative ale Poliției și Siguranței, pentru a ști și eu, cît de puțin, ce se petrece în țară, adăugînd, bunăoară, că în ceea ce privește procesul lui Codreanu nu am alte informații decît cele din ziare, care se știe cît au fost de laconice.

Suveranul îmi dădu dreptate și mă asigură că va spune lui Călinescu să împlinească această lacună, care ar putea prejudicia interesele statului.

La 24 mai, cu prilejul Consiliului de Miniștri, Călinescu făcu o scurtă expunere a felului cum decurses procesul, arătînd că vinovăția lui Codreanu era deplină și că, în realitate, se constatase:

a) că, împotriva legilor, Garda de fier își continua activitatea ei subversivă;

b) că împănase Statul major, ministerele și alte autorități publice cu agenți, care spionau și le comunicau pînă chiar și documentele cele mai confidentiale;

c) că întreținea relațiuni suspecte cu „o putere străină”;

d) că organizase grupul terorist „Moța-Marin”;

e) că pătrunsesse adînc și în licee, unde otrăvea conștiința copiilor cu jurăminte groaznice, cu reguli misterioase, ce tulburau mințile și înstrăinau pe copii de școală, de profesori, ba chiar de familiile lor.

Întrebai dacă ne-ar putea da amănunte cel puțin în ceea ce privea chestiunea relațiunilor sale suspecte [ale lui Codreanu] cu „o putere străină” la care făcuse aluziune. Îmi răspunse că se găsiseră la Codreanu însemnări din care reieșea că transmise, prin legătuina acelei „puteri”, anumite mesagii șefului unui guvern străin și urma că ar fi primit sume importante din străinătate. Adăuga că „justiția” însă socotise că nu existau dovezi suficiente pentru a reține crima de „trădare” și că, pentru a nu suscita dificultăți pe plan internațional, trecuseră ușor [peste] acest oap de acuzare.

Înțelegea...

În ziua de 28 noiembrie, suveranul se reîntoarce în țară¹.

Marți, 29 noiembrie, fui primit în audiență.

Punîndu-mă în curent cu conversațiile ce avusesse în Germania, suveranul îmi spuse că cu Hitler vorbise mai mult chestiuni de ordin general — pe care mi le enumeră cu amănunte —, trecînd în mod ușor asupra chestiunii Gărzii de fier. Cu Goering însă vorbise în mod franc și amănunțit. Goering, care îi păru suveranului că fusese însărcinat de Führer să examineze această chestiune în amănunt, abordă chiar el chestiunea Codreanu...

Apoi suveranul insistă asupra „impresiei” ce exista la noi² că Reichul ar sprijini, și moral și material, mișcarea, lucru ce nu făcea decît să pre-

lungescă frământările din țară și să creeze un grav „malentendu” între cele două țări.

Goering răspunse că guvernul Reichului își făcuse o dogmă să nu se amestece în treburile interne ale nimănui; că Führerul nu se interesează mai mult de Codreanu decît de altă personalitate din România; că însă avînd în vedere că acesta și grupul său au fost cei care au manifestat mai multă înțelegere și mai multă prietenie față de-al treilea Reich, decît oricare altă grupare românească, e firesc ca și conducătorii Reichului să privească cu oarecare simpatie această mișcare. El, Goering însă atît în numele Führerului, cît și personal, asigură pe suveran că nu înțelege nici un moment să facă vreo intervenție în favoarea acestei mișcări, înțelegînd să se abțină cu desăvîrșire de la orice act ce ar putea semăna ca o imixtiune în chestiunile interne ale României. Nu lipsi totuși să întrebe pe rege ce are de gînd să facă cu gardistii. Suveranul răspunse că unii dintre ei își împlinesc pedepsele la care au fost condamnați de instanțele judiciare, iar alții se găsesc cu domiciliu forțat la unele mănăstiri. Goering și-a exprimat, mai mult ca o părere decît ca o dorință, în termeni extrem de vagi, un fel de rugămînte că „poate ar fi înțelept dacă s-ar putea ca legionarii, atît condamnați, cît și cei internați în lagăre, să fie tratați cu omenie...”

Lată tot ce-mi spuse suveranul³.

Joi, 1 decembrie, fui informat de un prieten că în noap-

¹ Același moment al vizitei lui Carol II în Germania este prezentat astfel de istoricul vest-german Andreas Hillgruber, în cartea sa intitulată *Hitler, regele Carol și mareșalul Antonescu*: „Întîlnirea dintre regele Carol și Hitler, care a avut loc la 24 noiembrie 1938 la Berghof și la care au participat și prințul moștenitor Mihai (fără a asista la convorbirile politice) și ministrul Curții regale Urdreanu, se pare că nu a decurs prea favorabil, desi Hitler s-a primit oaspetele cu multă amabilitate. ...La sfîrșitul întrevederii, regele Carol a amintit că «unele forțe din România tind să tulbure bunele raporturi germano-române». În această privință, vîna o poartă în primul rînd șeful grupului național al organizațiilor din străinătate (Landesgruppenleiter) al N.S.D.A.P. din România, Konrad, care colaborează cu toate elementele indezirabile regului. Pentru a nu împovăra mai de-

² Întorcerea din călătoria pe care o făcuse la sfîrșitul lunii noiembrie la Londra, Paris și Berlin.

tea precedentă 13 legionari, în frunte cu Codreanu, pe cînd erau transportați cu camioanele-automobile, pentru nu știu ce confruntări, de la Rîmnic [Sărat] la București, încercînd să fugă de supt escortă, fuseseră împușcați...

În dimineața de 3 decembrie mi se aduseră telegramele nopții. Ziarele germane deschiseseră o campanie ce dovedea răsunetul ce avusese la Bertsgaden și la Wilhelmstrasse evenimentele de la noi...

În ziua de 14 decembrie, primii în audiență pe Fabricius... Îmi exprimai indignarea față de campania inundată ce se dezlănțuie în presa germană și care dovedea cît de puțin sincere erau toate asigurările pe care de ani de zile Germania ne da că nu înțelege să se amestece în afacerile noastre interne. Arătai apoi ministrului Germaniei că, dacă această campanie avea să continue, ne vom vedea și noi nevoiți să „dăm drumul la cîini”, deschizînd și noi dosarele noastre și atîcînd și noi, așa cum se făcea în Germania, viața privată a conducătorilor.

Fabricius plecă extrem de afectat.

A doua zi, 15 decembrie, veni să-mi anunțe că pleacă „pentru sărbători”, în concediu în Germania.

Cu prilejul acestei întrevinderi îl întrebai din nou cum se potrivesc asigurările de neamestec date în atîtea rînduri — cu angajamentul cuvîntului de onoare — cu această explozie de violență din partea presei Axei și gesturile inamicale la care asistam din partea Reichului...

parte relațiile cu această problemă, regele a cerut urgenta rechemare a lui Konradi. Hitler a promis, în principiu. În prealabil voia însă să afle și părerea lui Fabricius în această chestiune, pentru care acesta a fost chemat la Berlin împreună cu Konradi.

Convorbirea dintre Hitler și rege a fost întreruptă în repetate rînduri de numeroase convorbiri telefonice pe care Carol le-a avut cu Bucureștiul, convorbiri a căror importanță a putut fi apreciată abia cîteva zile mai tîrziu. Tocmai în ziua vizitei la Berg-hof, membri ai Gărzii de fier au comis un atentat împotriva rectorului Universității din Cluj și existau temeri cu privire la alte acte de violență ale legionarilor. De aceea, imediat după întoarcerea sa, regele a ordonat o serie de măsuri drastice împotriva conducătorilor legiunii...

Din Dealul Spirii în oastea lui Iancu

După înăbușirea revoluției din 1848 din Țara Românească, majoritatea conducătorilor revoluționari au luat calea exilului. La fel au făcut și mulți participanți, dintre care unii au trecut munții, înrolîndu-se în oastea revoluționară a lui Avram Iancu. Printre aceștia s-a aflat și Constantin (Dineă) Bălășanu (Bălșan). Cine era el?

Botezul focului îl primise în apriga înțeleștare cu inamicii la 13 septembrie 1848, bătălie eroică a pompierilor din Dealul Spirii de sub comanda căpitanului Pavel Zăgănescu și care a rămas în istorie sub numele de „bătălie de singe de la București”. Dineă Bălășanu era, în acel moment, sublocotenent. După luptă, împreună cu restul pompierilor, s-a retras în tabăra lui Gheorghe Magheru de la Rîureni¹. Ulterior, după ce tabăra de aici a fost desființată (10 octombrie 1848), Bălășanu a trecut munții și s-a înrolat ca ofițer în armata lui Avram Iancu.

A fost repartizat în legiunea prefectului Axente Sever, în care a luat parte la luptele din Ianușu-lung 1849 pentru apărarea Apusenilor de oștrile nemșimii maghiare. În armata lui Iancu se aflau și alți luptători veniți din Țara Românească, printre care Bălășanu, Constantin Răcoviță și Gh. Adrian², viitorul general în armată Românii.

Între luptele la care a luat parte Dineă Bălășanu e și cea de la Coșlar (13 martie 1849), din zona Blajului, unde a condus o ceată de 150 lăncieri. În mai 1849, a trecut sub directă comandă a lui Avram Iancu. A luptat împotriva maiorului maghiar Hatvani care, încălcînd armistițiul dintre Avram Iancu și trimisii lui Kossuth, a dezlănțuit atacul împotriva românilor, ocupînd Abrudul la 6 mai 1849.

La plecarea din ținutul Apusenilor, în urma înăbușirii revoluției maghiare de către armatele intervenționale, Bălășanu a dus cu el un document menit să evoce participarea sa la una din paginile mărețe ale istoriei românești. Documentul, un testimoniu (certificat) semnat de Axente Sever, se inserie și el ca o semnificativă mărturie a voinței de luptă comună ce a animat pe românii.

Actul pe care îl reproducem mai jos a fost publicat la 14 iulie 1893 în ziarul Vocea Romanului, din Caracal. La acea dată Constantin (Dineă) Bălășanu (sau Bălșan, cum apare în transferurile din document) trăia la Caracal și avea gradul de locotenent-colonel.

Vasile CĂRĂBIȘ

¹⁻² Magazin istoric, nr. 9/1981; 11/1973, 3/1980; 1/1973.

Testimoniu

Subscriu prin aceasta fac tuturor cunoscut în conștiința sufletului și a dragostei mele că d-lui Const. Bălșan, fostul ofițer la compania de pompieri în România, din 15 decembrie 1848, a sosit cu toată căldura în castrele (taberele) mele pînă la 17 mai 1849, cînd fiind demandat (cerut) cu 50 feciori să înșire un lanț de lăncieri (fancieri) asupra unei cetăți ce se afla la pravaria (dreapta), atîc se ținu de bine cu feciorii) săi cît cu estiași putură trece la Cetate (Alba Iulia) nerădănați. În urmă, lăindui unșuri intrarea în Cetate, se retrase înapoi fără nici o pierdere. Apoi fiindcă noi eram chemați în Cetate ca să nu mai ieșim, și aceasta dînsul o știa — cu feciori cu tot — s-a dus la Iancu; în drumul său întîmpina niște fugari rădăciți din oastea lui Hatvani — pre aceștia îi prîse și-i dele în mina ordșenilor din Zlatna.

Cum că, cît fu la Iancu încă se purtă destul de eroșie, o știe lumea. Cîl fu cu mine se deosebi într-o bătaie ce o avurăm în 5 ianuarie 1849 la Vințu de Sus, unde fiind dînsul demandat în cel înțit foc, se ținu cu atîta bărbăție, cît căzură din vrămași 40 de feciori și mai mulți plesuriți (răniți). Al pierdu 3 feciori, 5 plesuriți și căpătă o gloanță prin burtă (manta). Asemenea se purtă și la Blajiu la 1 februarie, de unde însă, bătîndu-ne ungurii, sprijinți retrădă (retragerea) cu o bărbăție nemeioză.

Exemplu de un curaj personal dele la Data unde mai aflat am cu 150 feciori...

Meritele d-lui care le făcu în legiunea mea cu deprinderea ficiților nu le poale cineva prețui, cu alți mai puțin renumera. Ele sînt mari în sine și vor rămînea monumente eterne, în inimile noastre, care le știm.

Cinadie 20/8 octombrie 1849
Sub-scriș Axente Severu
Prefect emerit

Ankara '60

O CAPITALĂ NOUĂ PENTRU O ȚARĂ NOUĂ

JORGE BLANCO VILLALTA

În perioada în care visul lui Mustafa Kemal Atatürk — de a înălța o țară civilizată, democratică și independentă, pe ruinele adinc marcate de sechelele imperiului prăbușit — devenea, de la o zi la alta, realitate, Blanco Villalta, autorul unei cărți devenite celebră despre conducătorul statului turc, îndeplinea funcția de viceconsul al Argentinei în Turcia. „Puternica, legendara sa personalitate — își aminteste Blanco Villalta despre eroul scrierii sale — mi-a lăsat o amintire de neuitat“. Din această amintire s-a născut prima lucrare biografică închinată „Părintelui turcilor“

— Atatürk, după ce acesta a înecat din viață (noiembrie 1938). „Am strins în această carte experiența a cinci ani trăiți cu intensitate maximă în Turcia. Am avut prilejul să particip, la fel de pasionat ca și un turc, la evenimentele acelor ani intrați în istorie“.

La ce evenimente se referă Blanco Villalta?

După primul război mondial, în condițiile armistițiului de la Mudros (30 octombrie 1918), care însemna, practic, ocuparea Turciei de către statele aliate ale Antantei, Mustafa Kemal a strins în jurul său toate forțele națiunii

dornice și apte să lupte împotriva puterilor intervenționiste, pentru eliberare și crearea unui stat național turc. În acest scop, el a plecat din Istanbul și a debarcat la Samsun, la 19 mai 1919, zi apreciată de istoricul Mustafa Ali Mehmed, în Istoria turcilor, ca „memorabilă în istoria luptei de eliberare a poporului turc“. S-au format astfel două guverne. Unul la Istanbul, reprezentat de sultan și controlat de puterile aliate, și altul la Ankara, condus de Atatürk, condamnat, între timp, la moarte de oficialitățile din Istanbul. Victoria decisivă repurtată de trupele republicane pe riul Sakarya (1921) a dus succesiv la înlăturarea sultanatului (1922), declararea Ankara drept capitală la 13 octombrie 1923 și, în același an, la 29 octombrie, proclamarea Republicii Turcia și alegerea lui Mustafa Kemal ca președinte al țării, date de frunte în istoria poporului turc prieten.

În calitate de președinte, el a pornit opera de modernizare a Turciei. „De acum înainte vom obține multe victorii importante — spunea Mustafa Kemal — dar acestea nu vor fi victorii de baionete, ci victorii în domeniul economiei, științei și culturii“. Reformele kemaliste începute cu menționata abolire a monarhiei au continuat cu desființarea califatului (1924), lichidarea sectelor și ordinelor religioase, adoptarea codului civil european și a alfabetului latin, „războiul“ contra fesului la bărbați, a feregelei la femei, precum și contra veșmintelor orientale, politica de emancipare a femeilor. Totodată, Kemal Atatürk a inițiat o serie de reforme pentru dezvoltarea agricolă, industrială și financiară a țării, unul din principiile călăuzitoare fiind acela că „fără economie nu există independență“.

Complexa activitate a făuritorului Turciei moderne și-a găsit reflectarea și în numele ce i-au fost atribuite de-a lungul anilor. Era elev la liceu, când profesorul lui de matematică, avînd același nume cu el, Mustafa, i-a spus, datorită cunoștințelor și inteligenței dovedite, Kemal, adică „Perfect“; în urma victoriei

Monumentul ridicat în amintirea lui Kemal Atatürk

de pe riul Sakarya, a fost poreclit Ghazi, „Victoriosul”, „Eroul”; iar în 1934, când, pentru a pune capăt confuziilor de nume, Mustafa Kemal a adoptat legea privind obligativitatea numelor de familie, ca un omagiu adus celor îndeplinite pentru poporul său, i s-a spus Atatürk, „Părintele turcilor”.

Tinărul diplomat Jorge Blanco Villalta, martor, timp de câțiva ani, la giganticul efort constructiv și reformator întreprins de Atatürk, a păstrat o amintire deosebită și discursului pronunțat de președinte, în noua clădire a Adunării Naționale din Ankara, cu prilejul celui de-al doilea Congres al Partidului Republican Popular: „Marele Ghazi — serie Blanco Villalta — și-a rostit istoricul discurs timp

de șase zile consecutive, vorbind peste 36 ore. Evenimentele reprezentând istoria eliberării și înnoirii Turciei au fost relateate și comentate în succesiunea lor cronologică. Marele Ghazi a acordat o atenție deosebită politicii interne și luptei dintre cele două tendințe: pe de o parte civilizarea țărilor, pe de alta întoarcerea la vechiul sistem teocratic. A pledat cu convingere pentru sistemul reformelor, adresînd un apel emoționant tineretului de a păstra și apăra Republica”.

Linia politică fundamentală a statului turc, sintetizată prin dictonul lui Atatürk, „pace în țară, pace în lume”, și-a găsit expresia într-o serie de tratate, acorduri și convenții. Printre acestea, de o importanță deosebită pentru relațiile româno-turce, a fost Tratatul

de amicitie, neagresiune, conciliațiune și arbitraj, semnat la Ankara, la 17 octombrie 1933, de miniștrii de externe ai celor două țări, Nicolae Titulescu și Rüstü Aras, iar ulterior, Antanta Balcanică, tratat semnat între Grecia, Iugoslavia, România și Turcia la Atena, la 9 februarie 1934¹.

În anii de după cel de-al doilea război mondial, legăturile tradiționale dintre cele două țări au cunoscut o dezvoltare puternică pe toate planurile, substanțial stimulate de dialogul la nivel înalt purtat la Ankara și București. Recenta vizită de stat, din mai 1983, a președintelui Nicolae Ceaușescu, împreună cu tovarășa Elena Ceaușescu, în Turcia, constituie un nou jalon istoric în cursul pozitiv al relațiilor dintre cele două țări vecine și prietene.

În cartea de onoare a marelui, situat pe o colină din apropierea centrului modern al orașului Ankara, unde este înmormintat Mustafa Kemal Atatürk, tovarășul Nicolae Ceaușescu și tovarășa Elena Ceaușescu au înscris cuvintele: „Cu prilejul vizitei în Republica Turcia, aducem un cald omagiu memoriei lui Mustafa Kemal Atatürk, fondatorul statului turc modern. 20 mai 1983”.

Magazin istoric a mai publicat o serie de articole privind viața și activitatea „Părintelui turcilor” (nr. 6/1972, 11/1981, 2/1982); le adăugăm acum câteva fragmente prescurtate, cu titlul și subtitlurile redacției noastre, din cartea Atatürk, scrisă de Jorge Blanco Villalta, publicată pentru prima oară în 1939, la Buenos Aires, și reeditată, în limba engleză, la Ankara, în 1979.

Cristian POPIȘTEANU

¹ Magazin istoric, nr. 7-8/1968.

Prima condiție a fericirii

Cînd, către sfîrșitul anului 1919, Atatürk a sosit în acel tirgușor de provincie, Ankara¹, cu intenția de a-l transforma în centrul activității sale revoluționare, a găsit doar vreo 25 000 locuitori, care trăiau de pe o zi pe alta. Era mare lipsă de apă potabilă; piraiele ce străbăteau cîmpia se revărsau primăvara și toamna, formînd bălți în care mișunau germeii malariei. Din orice punct al orașului ai fi privit, dacă vedeai unul sau doi copaci piperniciți. Cîmpia cenușie, pietrele cenușii și praful cenușiu alcătuiau un peisaj dezolat.

În acest loc, unde clima neprietnică îngreuna considerabil condițiile de viață, s-a proclamat guvernul kemalist. Timp de trei ani, ani de războaie, de lupte interne și de rivalități politice, oameni care își pusese rădăcinile în Atatürk au venit din toate colțurile țării, înghesuindu-se în casele ruinate ale Ankarei, fericiri și suferințe orice privațiuni pentru realizarea unui ideal.

Nu orașe-muzeu, ci muzee în oraș

Nu exista nici măcar curent electric. Vehiculele motorizate puteau fi numărate pe degetele unei singure mîini. Înălții funcționari și membrii Parlamentului puteau fi văzuți, ducîndu-se la serviciu sau la Marea Adunare Națională, călare. Miile de refugiați politici veniți din străinătate înconjurau milenarul oraș ca o centură a foamei. Unii erau convinși că nici orașul mizer, nici războiul de eliberare națională nu aveau viitor. Alții credeau că Atatürk alesese locul respectiv doar temporar, ca un post de comandă strategic. Ce contrast între Istanbulul² situat pe țărmul de o

frumusețe magnifică al albastrei mări Marmara și pîrjolitul, însetatul platou! Dar, pentru Atatürk, Istanbulul, cu moștenirea lui de rafinate linced, simboliza declinul unui imperiu. De aceea, platoul era locul nimerit pentru a dura capitala acestui popor, menit să renască prin lupte dîrze și sărăcie.

După ce orașul de pe platou a fost desemnat să fie capitala Turciei și după proclamarea republicii (octombrie 1923), a început o perioadă ce avea să intreacă în strălucire vechea vîrstă de aur. La început, construcțiile de primă necesitate erau ridicate unde se nimeria. Din 1927 însă s-a trecut la punerea în aplicare a unui proiect, alcătuit de cei mai buni specialiști din lume. În vila sa de pe dealul Çankaya, de unde avea perspectiva întregii regiuni, Atatürk a discutat cu arhitecții și inginerii detaliile proiectului, punct cu punct. Orașului i s-a trasat o arteră principală, Gasi Bulvarii, pe direcția nord-sud; problemele apei, ale malariei și ale lipsei de vegetație continuau să fie principalele obstacole în construirea orașului visurilor lui Atatürk. Ca urmare, în 1935 a început campania împotriva malariei în Ankara și împrejurimi iar mlaștinile au dispărut una cîte una. În același an, se anunța că stearpa cîmpie înconjurătoare se va transforma într-o magnifică stațiune pomicolă experimentală, cu suprafețe împădurite și pepiniere de pomi fructiferi și arbuști ornamențali, pentru parcurile și grădinile orașului.

Insuficiența precipitațiilor în regiunea Anatoliei Centrale era cauza principală a sărăciei; în 1936, digul Çubuk a fost extins pînă la 12 km nord de Ankara, pentru a reține apele rîului cu același nume. Volumul de apă pe care Çubuk îl putea asigura anual a fost calculat la 30 000 000 metri cubi. Primăvara, rîurile Elmadağ și Koşunlar completau rezervele de apă ale Ankarei.

Pădurile de schele se luau la întrecere cu pădurile din

grădina orașului, minunată oază în mijlocul platoului. Clădiri moderne, de o arhitectură sobră, erau destinate populației aflate în plină explozie demografică. În 1927, numărul locuitorilor crescuse de trei ori, ajungînd la 75 000. În Ankara, a început să pulseze viața unui adevărat oraș al secolului XX.

Visurile lui Atatürk erau realizate; prin munca oamenilor, Ankara sa crescuse din aridul, neprietenosul platou, printre copaci și flori. Dar mai presus de dorința creării unui mare oraș modern, dotat cu tot ce puteau oferi civilizația și progresul, el voia să ofere națiunii turce un exemplu concret al posibilităților proprii devenirii și a ceea ce putea realiza prin spiritul ei renăscut.

Atatürk a luptat împotriva orașelor-muzeu, preferînd muzee în oraș. Tristul spectacol al Turciei pitorești, agreat de turiștii amatori să vadă în alte țări înapoierea „exotică” pe care nu ar fi admis-o în ale lor, a dispărut din Turcia civilizată.

Dealtfel, Atatürk era un pasionat al istoriei. Cercetările arheologice și istorice au primit, cum nu se mai întîmplase niciodată pînă atunci în Turcia, un sprijin substanțial din partea guvernului. Vestigiile istorice au fost adăpostite în muzee, astăzi considerate ca fiind printre cele mai importante din lume.

Monumentele de pe Orhon

Emanciparea femeii reprezintă una dintre cele mai strălucite victorii sociale și umanitare ale lui Kemal. Și totuși, oricît ar părea de paradoxal, drepturile și libertățile pe care femeile le-au cîpătat în Turcia nu înseamnă altceva decît o revenire la tradiții conforme adevăratului spirit al poporului turc.

¹ Despre capitala, din zilele noastre, a Turciei, vezi amănunte în articolul Ankara² de Cristian Popișteanu apărut în nr. 3/1980.

² Magazin istoric, nr. 3/1968, 10/1972, 6, 9/1977.

În perioada veche a istoriei turcilor, ca și în epoca migrațiilor, femeile au ocupat poziții importante în societate, multe dintre ele domnind ca regine sau chiar conducând armatele în bătălii; marea răsccoală de sub conducerea lui İltiș-Kagan (682-693) și a soției sale Elbilge Hatun a reînviat imperiul turcilor, extinzându-i hotarele și mai departe decât fuseseră mai înainte. În inscripțiile turcești de pe Orhon¹, datînd din sec. VII e.n., pot fi citite aprecieri ca aceasta: „Regina care își cunoaște statul”. Există însă și alte măturii referitoare la rangul și egalitatea de care se bucurau femeile turce; în vechile edicte apare frecvent formula: „Din hotărîrea regelui și a reginei sale”. Soliile erau totdeauna întîmpinate de perechea regală. Renumitul călător și geograf arab Ibn-Battuta², care în sec. XIV a făcut înconjurul Anatoliei, a lăsat cîteva descrieri interesante privind viața și obiceiurile turcilor. El a rămas uimit de faptul că, în podlă învîntămintelor religiei musulmane, femeile nu-și acopereau fața și a fost tot atît de surprins de modul în care bărbații își arătau respectul față de ele. Relatări asemănătoare au făcut și alți călători. Unul dintre aceștia menționa că, în unele sate, viitorii soți se cunoșteau înainte de a se căsători, neluînd în considerație aceleași învățăminte. În timpul Imperiului otoman (1284-1918) preceptele *Coranului*, ca și filozofii musulmani, au redus treptat statutul femeilor la un nivel pe care cu greu ni-l putem imagina. Au trecut deci sute de ani pînă ce s-au instaurat atît instituția poligamiei cît și obiceiul de a ține femeile izolate.

Ele căpătau în aceste condiții istorice unele cunoștințe doar în copilărie, cunoștințe care cu bunăvoință ar putea fi considerate drept educație. Mai tîrziu, odată cu obligația de a purta vălul pe față, le era permisă doar citirea căr-

ților sfinte și, îndeosebi, *Mavlutul*, o culegere de poeme scrise în cinstea nașterii profetului. Lectura oricărei alte cărți era considerată un adevărat scandal. Firește, femeile care reușeau să citească, și cine știe cum reușeau, erau foarte puține la număr. Virtutea acestor ființe — căroră le era refuzată onoarea de a fi considerate capabile să se apere ele însele de capcanele iubirii adultere — era păzită de ziduri groase și zăbrele rezistente, de eunuci vigilenți, precum și de interzicerea de a ieși pe stradă neînsoțite. Puteau să privească în afara casei prin *kafes*, un grilaj din lemn fixat la ferestrele haremului, și prin vălul gros al *peceului*.

Sultanii reformatori Selim III (1789-1807), Mahmud II (1808-1839) și Abdul Mejid (1839-1861) nu au întreprins mai nimic pentru condiția femeii; un mic pas înainte s-a făcut datorită mișcării *Junilor turci* (1908-1909) și sub influența mentalității și obiceiurilor venite din Occident. S-au deschis școli pentru fete, literalmente invadate de elevele dornice să învețe. *Peceul* a evoluat, fiind confecționat din țesături mai transparente, apoi a cedat locul *feraceului*, care lăsa ochii descoperiți. În timpul războiului de independență (1919-1922), femeile din Anatolia au redevenit tovarășele bărbaților lor, așa cum fuseseră odinioară; ele lucrau pămîntul, munceau în spitale și cărau muniții. Atatürk a acordat un loc deosebit, în planurile sale reformatoare, emancipării femeilor, care își dovediseră, chiar sub ochii lui, vitalitatea, forța și patriotismul. Totuși, nu a abordat această problemă în timpul războiului, deoarece intențiile lui, care vizau schimbarea radicală a statutu-

Doi imagini simbolizînd drumul spre emancipare al femeii turce. De la poarturi și ferestre la... „Steaua de diamant” alături de Sabiha Gökçen, pentru pilotaj, în anii republicii kemaliste

lui femeii, ar fi putut declanșa și favoriza o campanie reacționară a elementelor retrograde.

Steaua de diamant

În februarie 1923, la Smirna, el a vorbit despre importanța egalității drepturilor pentru femei și bărbați. Această cuvîntare a marcat începutul unei active campanii conduse de Atatürk în favoarea emancipării femeilor; de atunci, el a folosit orice prilej pentru a schimba mentalitatea oamenilor. În august 1924, afirma: „O viață de familie nesănătoasă generează slăbiciune socială, economică și politică”. A fost nevoie să înfrunte anumite reacții din partea celor ce priveau femeile ca pe niște sclave, cînd a susținut că nu mai e cazul ca ele să umble cu fața acoperită, iar instituția haremului trebuie să fie desființată.

În adoptarea unui mod de viață modern, femeile turce

(Continuare în p. 54)

¹ Vestite inscripții funerare aparținînd unor *kagani* (împărați, monarhi) ai turcilor vechi. Fîind descoperite în bazinul superior al fluviului Orhon, din ținuturile Mongoliei, ele se numesc și „Monumentele de pe Orhon”.

² Magazin istoric, nr. 12/1982.

RASPUNSURI LA INTREBARI

ISTORIE ROMÂNEASCĂ ÎNTR-O CRONICĂ BULGARĂ DIN SECOLUL XVIII

KAROL TELBIZOV

Numărul 2/1979 al prestigioasei reviste *Études balkaniques*, editată de Academia bulgară de științe și Institutul de studii balcanice din Sofia, a publicat, sub semnătura istoricului Karol Telbizov, un articol, în limba franceză, intitulat *Schiță istorică a Principatului României, Banatului și Transilvaniei într-o cronică bulgară de la 1764*. Articolul comentează partea a doua a unui manuscris din sec. XVIII, cuprinzând istoricul mai multor mănăstiri franciscane din ținările române și Bulgaria. Cunoscut sub titlul prescurtat de *Archivum*, manuscrisul — datorat unor călugări franciscani — este alcătuit din două părți: prima parte și capitolele I-VII din a doua se referă la istoria Bulgariei și la mănăstirile ordinului franciscan de aici, iar capitolul VIII al părții secunde este consacrat Țării Românești, Banatului și Transilvaniei. Paginile referitoare la Bulgaria au fost publicate în 1977, în volum, de Ivan Dulcev și Karol Telbizov.

Prezentăm cititorilor noștri, într-o formă condensată, articolul din *Études balkaniques*, reținând acele părți care semnalează pasajele

mai importante ale cronicii referitoare la istoria țărilor române. Răspundem astfel și unor întrebări formulate de cititorii noștri, care participă la învățămîntul politico-ideologic, privind descoperirea și publicarea în străinătate a unor noi izvoare referitoare la istoria românilor.

Cunoscînd bine oamenii în mijlocul cărora au trăit, autorii franciscani au consemnat în lucrarea lor realități fundamentale ale istoriei românești: unitatea de neam și limbă a românilor, continuitatea după retragerea administrației romane, precum și faptul că, deși majoritară, populația română din Transilvania era supusă unei aspre asupriri naționale. Nu în ultimul rînd, trebuie subliniată admirația cu care cronicarii vorbesc despre daci și viteazul lor rege Decebal, cel care „amenința cu distrugerea Imperiului roman”.

În traducerea studiului s-a păstrat, cu unele excepții, terminologia lui Karol Telbizov. Explicațiile în paranteze drepte, notele de subsol, titlul și subtitlurile sînt ale redacției *Magazin istoric*.

I. LĂCUSTĂ

Daci = valahi = români

În arhivele franciscane din Budapesta, se află un manuscris care conține o amplă relatare a istoriei Principatului României [Țării Românești], de la formare pînă la mijlocul secolului XVIII, precum și o listă cu numele tuturor voievozilor care au domnit, în-

cepînd din 1229; el cuprinde, de asemenea, descrieri ale Banatului și Transilvaniei, ale capitalei București și ale altor treizeci de localități românești.

Autorii — călugări franciscani anonimi — dovedesc o uimitoare cunoaștere a trecutului României și o mare îndemnare în alegerea și analiza evenimentelor istorice. Ei

și exprimă admirația față de frumusețile pămîntului românesc, simpatia pentru poporul cel locuia.

Pagina de titlu a manuscrisului indică drept autor pe părintele Blasius Kleiner, lector de teologie la mănăstirea franciscanilor din orașul Alvincz (Vințul de Jos). El este, de fapt, autorul sigur al primei

București

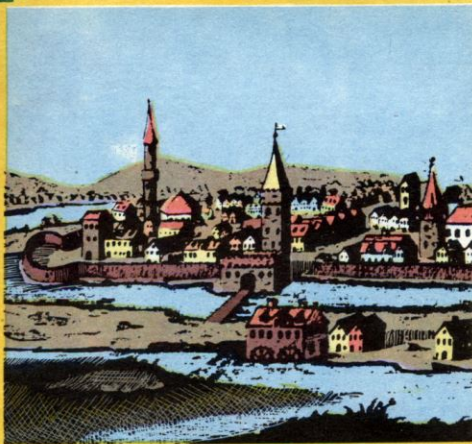
părți, care cuprinde referiri la istoria Bulgariei. Capitolul VIII, din partea a II-a, intitulată *Descrierea tuturor mănăstirilor, așezărilor bisericesti și anexe în Bulgaria, Valahia și Banat* (care reprezintă de fapt o culegere de 13 cronici ale diferitelor mănăstiri ale franciscanilor din Țara Românească, Banat și Transilvania) este opera unui grup de autori, ale căror nume sînt încă neidentificate.

Relatarea trecutului Țării Românești începe printr-o scurtă referire istorică și geografică la vechea Dacie, care cuprindea teritoriile Țării Românești, Moldovei și Transilvaniei. Pe aceste meleaguri, notează cronică, trăiau dacii, pînă în momentul în care

împăratul Traian i-a cîntorit cu o armată uriașă. Sînt istorisite războaiele duse de Traian împotriva Daciei, victoria obținută asupra lui Decebal, „cel mai puternic suveran dac”, colonizarea pămîntului dac nu numai cu soldați romani, dar și cu „buni negustori, care să tragă foloase din metale, păstorit, cultura grîului și din alte bogății spre profitul Imperiului roman”. De-a lungul anilor, descendenții acestor co-

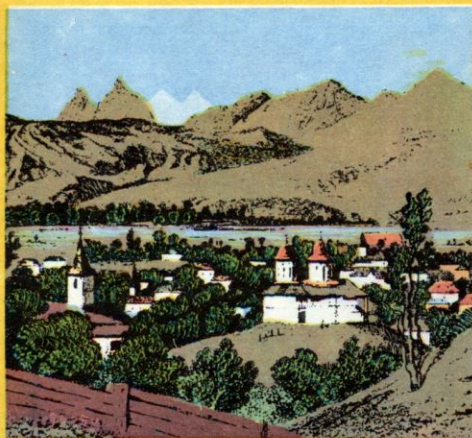
Țirgoviste

Timișoara

loni, amestecați și cu alte populații, și-au schimbat graiul și au fost numiți valahi. Ei își spuneau însă români, iar limbii lor — română.

Cu timpul, notează cronicarul franciscan, după ce puterea romanilor s-a năruit, românii s-au unit și au ales drept conducător pe Basarab.

Cimpulung-Muscel

Acesta a fost primul domnitor român.

Radu [probabil, Radu I], succesor al principelui Basarab [I] care a domnit 24 [42] ani, semna „Io, Radu voievod prin voința lui Dumnezeu domn al întregii Valahiei, fost voievod de Amlaș și de Făgăraș în Transilvania...” a întemeiat orașele Cimpulung, Argeș, Râmnic și Pitești, și-a extins teritoriile pînă la Dunăre, teritorii care apoi s-au numit Țara Românească.

Partea de sud a țării era o cîmpie fertilă, în timp ce partea de nord era muntoasă și nenumărate cursuri de apă își aveau aici izvoarele. Munții erau acoperiți de iarbă grasă. Ținutul avea o apă de băut foarte bună și climă sănătoasă, de aceea „nu este de mirare că mulți preferau Țara Românească Regatului ungar sau Transilvaniei”. Se creșteau animale diverse — cai, boi, bivoli, oi și capre. 500 cursuri de apă îi scăldau pămînturile, între care cel mai mare este Oltul, care desparte Oltenia de Muntenia. Alte riuri importante sînt Argeșul, cu apă limpede și cristalină, Dimbovița, care străbate Bucureștii etc.

Țara are două saline, a căror sare este exportată în Bulgaria și în alte țări. La nevoie, alte saline pot fi puse în exploatare, căci nu departe de Cimpulung curge un riu cu apă sărată.

Referitor la situația politică a Țării Românești, în cronică se menționează că, atîta vreme cît era independentă, era și înfloritoare. Boierii trăiau parte din agricultură, parte din slujbele pe care le îndeplineau la curte. Țăranii nu erau robi, ci clăcași. Numai țiganii erau robi.

Principatul era condus de un prinț, ajutat de 12 boieri. În afară de ei, mai existau

alți 12 mici boieri cu aceleași titluri, șeful suprem al Finanțelor, Vameșul cel mare [în românește în original], 17 juzi și un mare număr de mici funcționari.

Exista o singură arhiepiscopie [Mitropolia Ungrovlahiei] în tot ținutul, al cărei sediu fusese pe vremuri la Tirgoviște [înființată în 1359, primul ei sediu a fost la Curtea de Argeș], dar după instalarea domnitorului la București a fost și ea transferată în acest oraș. Mai existau două episcopii, una la Buzău și alta la Râmnic.

Descrierea *Bucureștilor*, capitala Țării Românești, începe prin povestirea cunoscutei legende potrivit căreia întemeietorul orașului a fost un păstor, „sau, după cum pretind alții, un haiduc pe nume Bucur”¹.

Informații referitoare la întemeierea orașului lipseau — notează autorul anonim al cronicii —, dar toți erau unanimi în a afirma că Bucureștii datau de cel puțin 200 ani [fie și numai după prima atestare documentară și, la data când cronicarul își scria opera, Bucureștii aveau o vechime de peste trei secole] și se dezvoltaseră după ce unii principii începuseră a locui aici în anume perioade ale anului. Astfel, mai mulți boieri și-au construit case aici, iar negustorii și-au deschis prăvălii. Orașul s-a dezvoltat intens după asasinarea lui Constantin Brâncoveanu, când toți domnii care i-au urmat la tron au părăsit Tirgoviștea, pentru a se stabili la București.

Acest oraș, traversat de Dimbovița, e așezat în cîmpie. La răsărit se înălțau cîteva dealuri acoperite de vii. Nu existau ziduri înconjurătoare,

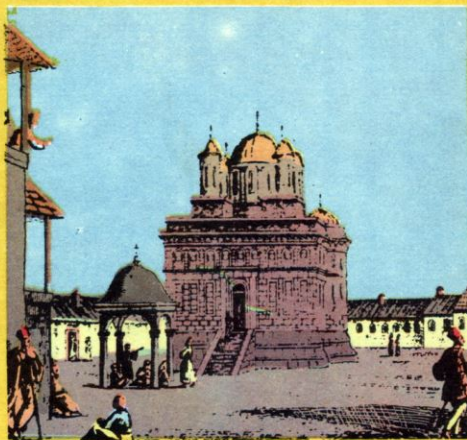

Alba Iulia

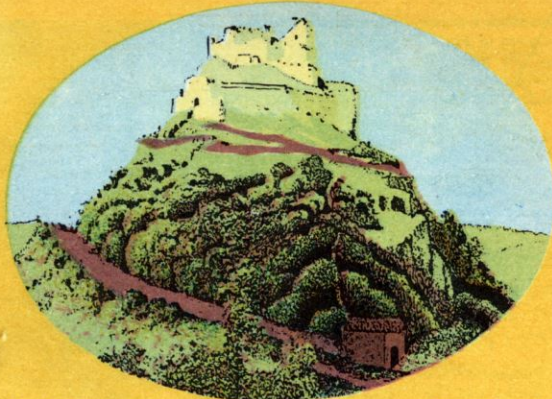
orașul fiind accesibil din orice parte. Străzile principale erau foarte largi și pavate cu lemn.

Comerțul era înfloritor. Cronică consemnează că nu găseai

nicăieri în țările germanice atîtea perle, fildes și pietre prețioase ca la București. Un negustor armean ceruse pentru o cutiuță de piatră pre-

Curtea de Argeș

Deva

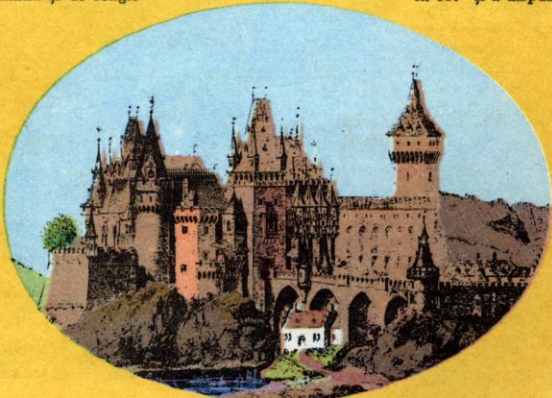
țioase suma de 3 000 florini [în sec. XVIII, 1 florin valora 2,50 lei aur]. Blănurile erau dintre cele mai felurite și în cantități considerabile. Într-una din mănăstiri se puteau vedea piei în valoare de mii de florini, „fără a mai vorbi de blănurile importate din țările tătare și de la Moscova”.

În oraș erau 10 000 ateliere meșteșugărești, numeroase biserică, între care se remarcă cea domnească, de la „Sf. Gheorghe”.

Referitor la *Banat*, cronica notează că majoritatea populației era română și de religie

ortodoxă. Aici se aflau doi episcopi ortodocși, unul la Timișoara și altul la Vrșac [Virșet, R.S.F. Iugoslavia. La origine Episcopia de Virșet — Caransebeș; abia în 1759 sediul ei se mutase de la Caransebeș la Virșet]. Regiunea era împărțită în 11 județe, conduse de un prefect, capitala era la Timișoara, numită astfel după râul Timiș.

Orașul *Severin* era capitala Banatului Severinului. Pentru că mulți autori considerau că orașul purta numele Sf. Severin, se face o scurtă incursiune în istoria întemeierii orașului pe baza datelor furnizate de Dio (Cassius). După acest autor, fortăreața Severinului fusese construită cu mult înaintea venirii ungarilor, mai precis în 190, de către Lucius Septimius Sever, consul al Pannoniei și Iliriei, care, pentru faptele sale de arme, a fost proclamat împărat. El i-a înfruntat pe daci în 187 și a dispus să se ridice,

Hunedoara

(Stampe și gravuri din colecția Cabinetului de stampe al Academiei R.S. România)

în amintirea victoriei sale, pe malul Dunării, la o distanță de o milă de podul lui Traian. O fortăreață care să-i poarte numele. Această fortăreață a fost distrusă mai târziu și regii unguri au construit în locul ei o alta, pe care au transformat-o în capitală a Banatului Severinului.

Românii — majoritari în Transilvania

„Transilvania face parte din Dacia”. Astfel debutează însemnările referitoare la această provincie și care sînt inserate în textul cronicii mănăstirii franciscane din Deva.

O scurtă privire asupra hărții Transilvaniei, propusă de Giovanni Morando Visconti, arhitect principal al regiunii [autorul planurilor după care s-a construit, începînd cu 1714, noua cetate Alba Iulia], lasă impresia că aceasta are forma unei inimi, constată autorul cronicii.

Transilvania, consemnează cronică, este constituită din trei etnii dominante: unguri, székely [secui] și saxoni [sași]. Deși le este numeric superioară, populația română nu este înscrisă în rîndul acestora. Teritoriile celor trei etnii predominante sînt diferit administrate: regiunile ungurești purtau numele de comitate, iar cele ale secuilor și sașilor se numeau scaune. Cele trei populații dominante figurau pe stema Transilvaniei.

Transilvania era un ținut muntos în general, cu terenuri împădurite, brăzdate de riuri, cu un sol roditor și bogat în aur, argint, fier și alte metale. Avea multă sare și păduri bogate în vinat. Existau mine de sare gemă în mai multe localități. Extrăgîndu-se toată sarea, spun specialiștii, s-ar fi putut satisface nevoile Imperiului habsburgic pînă la sfîrșitul lumii.

Franciscanii bulgari și-au făcut apariția în Transilvania la începutul sec. XVIII, împreună cu alți compatrioți alungați din țara lor de turci, și au găsit adăpost în orașele cele mai mari. Pentru a întreprinde viața spirituală a fidelilor lor, franciscanii au ridicat

mănăstiri și biserici la Deva, Vințul de Jos și la Alba Iulia. Ca și în cazul Țării Românești și Banatului, cronică prezintă istoria acestor mănăstiri în strînsă legătură cu aceea a localităților în care sînt situate.

Deva. Această mănăstire se găsește în județul Hunedoara. În trecut, se numea comitatul Deva, dar de cînd Ioan de Hunedoara și-a înălțat castelul în așezarea Huniad, comitatul a fost numit județul Hunedoara. Deva este un oraș vechi, care se numea înainte, de la numele regelui Decebal, Decidava.

Majoritatea locuitorilor Devei sînt români și numărul lor depășește pe cel al celorlalte populații. Credința lor e ortodoxă. Bulgarii refugiați sînt catolici [franciscani], iar unguri — calvinști.

Referitor la istoria fortăreței, se apreciază că edificarea ei a avut loc în sec. II e.n., la porunca regelui Decebal, în scopul apărării de atacurile romane. Sub conducerea lui, dacii amenințau cu distrugerea Imperiului roman, fapt pentru care împăratul Traian a fost constrins să-i plătească lui Decebal un tribut anual. Această dezonorare l-a determinat pe împărat să întreprindă o expediție împotriva dacilor.

După o descriere detaliată a războaielor duse de Traian contra lui Decebal, pînă la înfrîngerea dacilor și cucerirea unei părți a statului lor, cronică notează că bătălia decisivă între Traian și Decebal a avut loc, conform tradiției, în împrejurimile Devei.

Vințul de Jos. Alvincz sau Vintium, cunoscut și sub numele de Vincz, era un oraș celebru prin originea lui străveche, întinderea sa, poziția geografică de invidiat și clima extrem de sănătoasă. Se află situat la două ore de drum de Alba Iulia, în apropierea râului Mureș.

Alba Iulia. Se află în comitatul de Alba, care, din mai multe puncte de vedere, avea suprafațe față de celelalte comitate transilvănene, mai întinse pentru că guvernatorul său avea în păstrare sigiliul Transilvaniei, în al doilea rînd, în virtutea mărimii sale (acest

comitat cuprindea 9 orașe-tîrguri și 249 sate) și, în sfîrșit, dată fiind importanța istorică a orașului, care fusese pe vremuri capitală a Transilvaniei.

Suprafața orașului, afirmă cronică, era atît de mare, încît riul Mureș, care curgea, odinioară, la mai mult de o mie de picioare [1 picior, în Austria, era de 0,316 m] de el, îl traversa prin mijloc.

Noul oraș Alba Iulia cuprindea două părți — fortăreața și cartierul locuibil. Marea majoritate a populației era de origine română, dar erau și unguri, germani, armeni, greci și alții. La o milă italiană de oraș se afla serviciul imperial al transportului sării [pe apă], de unde aceasta era îndreptată apoi către Ungaria. Cele două maluri ale râului erau legate printr-un ponton.

În 1794 [1714] s-a început construcția noii fortărețe, înconjurată de șanțuri și ziduri solide. În această perioadă, s-au bătut la Alba Iulia monede de aur de dimensiuni mari și mijlocii. Pe fața monedei era prezentată fortăreața cu șapte raze și un vultur avînd aripile desfăcute în nori; pe revers, se afla o imagine a fortăreței, cu dublul său șant de apărare.

La Alba Iulia se mai afla și o colonie bulgară, ale cărei necesități de cult erau satisfăcute de franciscanii bulgari, care ridicaseră aici o mănăstire și o biserică.

Cronică examinată consemnează deci momente istorice importante din viața poporului român. Materialul istoric se sprijină pe cercetări din diferite domenii, pe documente nepublicate, pe date furnizate de tradiție și pe observații personale. Este demnă de laudă, de asemenea, obiectivitatea cu care cronică consemnează probleme atît de importante pentru istoriografie, ca etnogeneza poporului român și compoziția etnică a populației Transilvaniei și Banatului de-a lungul secolelor. Nu poate fi ignorată nici emoția pe care o stîrnesc descrierea peisajelor, a fenomenelor naturale, a destinului uman și social al populației române.

În românește de
Maria BERCEANU

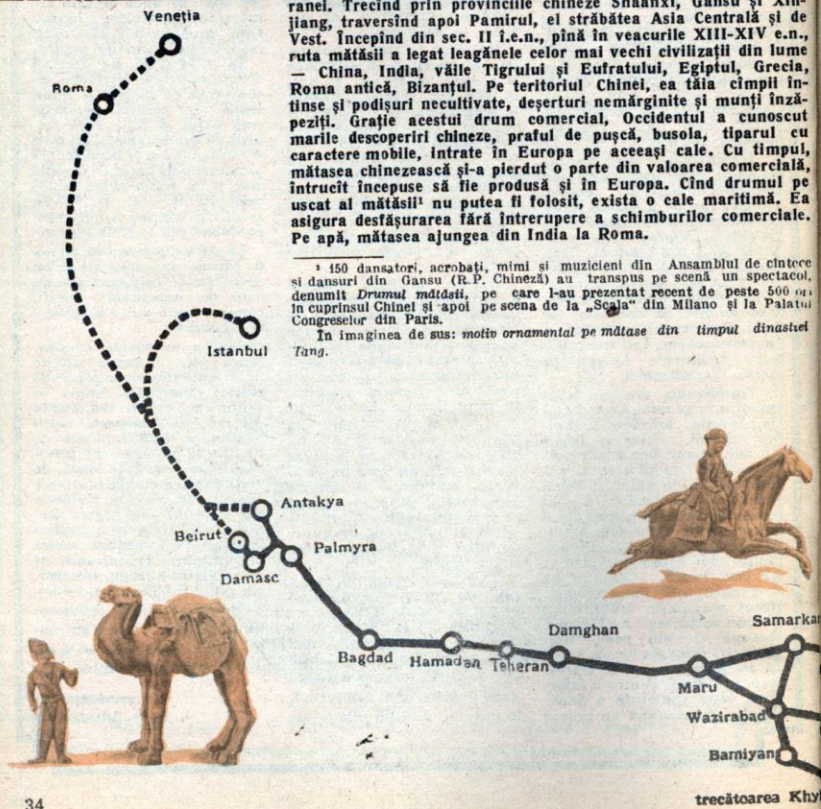
DRUMURILE MĂTĂSII

Calea mătăsii oferă o senzațională călătorie de-a lungul istoriei. Ca și celelalte valori ale culturii materiale și spirituale, textilele s-au deplasat continuu din zonele lor de baștină, efectuând peripluri spectaculoase și implantându-se în noi regiuni, după cum menționează cunoscutul istoric francez Fernand Braudel, în lucrarea sa *Civilisation matérielle, économie et capitalisme, XV-e-XVIII-e siècle*, din care revista noastră a reprodus fragmente în câteva dintre numerele sale pe 1981. Bumbacul, de pildă, a părăsit India și a inundat China, începând din secolul XII; lina, al cărui leagăn se afla în Europa, Iran, nordul Indiei și al Chinei, și-a găsit mediul preferat în Australia. Africa Neagră a cumpărat stofe de pe coastele Atlanticului sau ale Oceanului Indian, contra aur sau sclavi etc. Există o așa-numită „geografie a textilelor”, o geografie a producției și a schimburilor, ceea ce a generat acest fenomen de migrație, cum precizează Braudel.

Cele mai strălucitoare volajuri le-a făcut însă cu siguranță mătasea. Ea a ajuns din China până în Mediterana. Drumul mătăsii, un drum al schimburilor economice între China și alte țări, se întindea de la Changan (Xian) până la coasta estică a Mediteranei. Trecind prin provinciile chineze Shaanxi, Gansu și Xinjiang, traversând apoi Pamirul, el străbătea Asia Centrală și de Vest. Începând din sec. II î.e.n., până în veacurile XIII-XIV e.n., ruta mătăsii a legat leagănele celor mai vechi civilizații din lume — China, India, văile Tigrului și Eufratului, Egiptul, Grecia, Roma antică, Bizanțul. Pe teritoriul Chinei, ea tăia cimpul întins și podșuri necultivate, deșerturi nemărginite și munți înzăpeziți. Grație acestui drum comercial, Occidentul a cunoscut marile descoperiri chineze, praful de pușcă, busola, tiparul cu caractere mobile, intrate în Europa pe aceeași cale. Cu timpul, mătasea chinezească și-a pierdut o parte din valoarea comercială, întrucât începuse să fie produsă și în Europa. Când drumul pe uscat al mătăsii¹ nu putea fi folosit, exista o cale maritimă. Ea asigura destășurarea fără întrerupere a schimburilor comerciale. Pe apă, mătasea ajungea din India la Roma.

¹ 150 dansatori, acrobați, mimi și muzicieni din Ansamblul de cîntece și dansuri din Gansu (R.P. Chineză) au transpus pe scenă un spectacol, denumit *Drumul mătăsii*, pe care l-au prezentat recent de peste 500 ori în cuprinsul Chinei și apoi pe scena de la „Scala” din Milano și la Palatul Congreselor din Paris.

În imaginea de sus: motiv ornamental pe mătase din timpul dinastiei Tang.

Negoțul cu mătase de-a lungul istoriei s-a practicat deci pe două trasee: unul pe uscat, altul pe mare. În paginile care urmează încercăm o reconstituire în timp și în spațiu a drumului mătăsii pe uscat, avându-i drept călăuze pe: 1) istoricii chinezi, care au consacrat acestui subiect un serial în revista China (nr. 6-11/1979), serial din care am extras reperele geografice de pe uscat cele mai importante ale acestui itinerar istoric; 2) profesorul Chen Yan de la Universitatea din Beijing, semnatul unui studiu despre rutele maritime ale mătăsii, publicat în revista China Reconstructs, nr. 12/1982; 3) sinologul francez Jacques Pimpaneau, șeful Catedrei de limbă și literatură chineză de la Institutul de limbi orientale din Paris, autorul unui articol apărut în revista Historia (septembrie 1982)¹.

F. D.

De la Changan la Lyon

Termenul de „drum al mătăsii” a fost creat abia în sec. XIX de către baronul Ferdinand von Richthofen, pentru a desemna acea cale de comunicație între Orient și Occident, care trece prin Asia Centrală. Denumirea nu trebuie luată *ad litteram*, căci mătasea nu a fost singurul produs transportat pe acest drum. China exporta și ceramică, lacuri, blănuri, fier, bronzuri, scortșoară și revert — ultimele două mult căutate, până după perioada Renașterii, pentru proprietățile lor medicinale; ea importa aur, pietre prețioase, fildeș, coral, chihlimbar, in, fructe și legume, obiecte din sticlă (în China a început să se fabrice sticla abia în sec. V e.n.). Mai importantă decât circulația bunurilor materiale a fost cea a ideilor și informațiilor.

Drumul nu era parcurs în întregime de către aceleași caravane. Populații foarte diferite, așezate de-a lungul traseului, își rezervau dreptul de a face comerț, în perimetrul teritoriului lor propriu. De

unde și multitudinea punctelor de schimb succesive ale mărfurilor. Astfel se explică prețurile foarte ridicate pe care le atingeau anumite produse, în urma acestor numeroase tranzacții. De la est spre vest, până a ajunge în regiunile mai cunoscute ale estului mediteranean, drumul străbătea teritorii locuite de chinezi, populații înrudite cu hunii și proto-turcii, populații indoeuropene, sciti, parți, strămoși ai persilor. Oazele nu erau numai centre comerciale: aici se cultivau fructe și legume exotice, mult căutate de către chinezi. Khotan, de pildă, era un centru celebru pentru producția sa de jad. Regiunea cheie o forma dublul lanț de oaze care se întindea de-a lungul deșertului Tarim, ducând de la Dunhuang la Kashgar.

Cînd, în anul 53 î.e.n., legiunile lui Marcus Licinius Crassus au atacat pe parți, romanii au descoperit mătasea, văzînd stindardele imense ale dușmanilor lor. Au fost atât de încîntați de această țesătură ușoară și plăcută, încît cezarii de la Roma au hotărît să interzică veșmintele din mătase pentru bărbați.

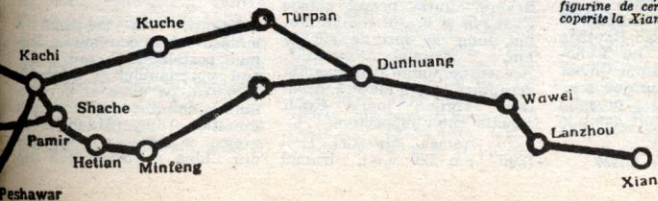
Parții au văzut în această modă o importantă sursă de profit și și-au asigurat monopolul comerțului cu mătase, împiedicîndu-i pe negustorii romani să intre în contact direct cu Asia Centrală. Atunci, în 97, împăratul Traian a extins granițele Imperiului roman pînă în Asia și a cucerit capitala parților, Ctesiphon. Dar în aceeași perioadă în China s-au declanșat o serie de tulburări interne.

Romanii nu vor ști însă niciodată cum se fabrică mătasea. Două citate celebre, din Vergiliu („această lînă delicată pe care serii o iau de pe frunzele copacilor lor”) și din Pliniu („serii sînt cunoscuți pentru lîna copacilor lor; ei iau puful de pe frunze cu ajutorul apei”), arată că romanii știau de existența unei populații care producea mătasea și căreia îi dăduseră numele de seri, adică „mătăsosi” („Soyeux” în limba franceză — *n.t.*); dar credeau că este vorba de un produs vegetal și că dudul singur producea mătasea.

Fără îndoială, chinezii cunoșteau mătasea încă din epoca neolitică. La început, ei recoltau gogoși sălbătice, creșterea viermilor fiind probabil introdusă mai târziu. Descoperirea acestei țesături este atribuită soției împăratului Galben, un suveran mai mult sau mai puțin mitic, care ar fi domnit în jurul anului 2500 î.e.n., el însuși fiind un inventator: scrierea *Clasicul Împăratului Galben* a rămas una din lucrările de bază ale medicinei chineze.

Chinezii au încercat timp îndelungat să păstreze secretul modului de fabricare a mătăsii. O prințesă căsătorită

Xian — Veneția: drumul care a facilitat schimburile economice și culturale dintre răsărit și apus; acest drum al mătăsii înlesnea, de asemenea, schimburile de idei și informații dintre civilizațiile și popoarele lumii; figurine de ceramică policromă, descoperite la Xian și în împrejurimile lui

A intrat în tradiție relatarea despre călugării persani care i-au adus, prin contrabandă, împăratului Justinian ouă de viermi de mătase, în interiorul toașelor lor (gravură din sec. XIX)

cu un suveran din Khotan l-ar fi dezvăluit în această țară, în anul 140 î.e.n., de unde ar fi trecut în India. Abia în anii 500 împăratul Justinian a reușit să convingă doi călugări persani să-i aducă ouă de viermi de mătase din China, transportați ascunși într-un toaș gol pe dinăuntru. Deși un negustor macedonean, Maës Titianus, se pare că ar fi reușit să ajungă ceva mai înainte în capitala mătăsii, adică la Changan (Xian).

Era începutul sericulturii în Bizanț. Maurii au introdus-o în Sicilia și Spania. În sec. XI după cucerirea Siciliei, Roger I., regele normanzilor, a dus-o în alte zone ale Europei. În evul mediu creșterea viermilor de mătase s-a dezvoltat mai întâi în Italia, la Florența, Genova, Milano, Veneția.

Țesutul mătăsii a început în Franța, la Tours, în 1480. Francisc I^a a adus apoi viermi de mătase din Italia și pe valea Ronului au început să se cultive duzi. Jean-Baptiste Colbert, ministrul lui Ludovic XIV., și agronomul Olivier de Serres au încurajat sericultura în regiunea orașului Lyon, care a devenit capitala mătăsurilor.

¹ Magazin istoric, nr. 2/1980.

„Copacii de aur”

Săpături arheologice au demonstrat, și ele, că populația de pe cursul inferior al fluviului Yangzi cunoștea încă de acum 4000 ani metodele de fabricare a fibrelor, panglicilor și țesăturilor de mătase.

Oamenii de acum câteva milenii se ocupau cu creșterea viermilor de mătase, cu depănarea firelor și cu țesutul mătăsii. Schimburile de produse între populațiile stabile, cultivate de pământ, și triburile nomade au prilejuit interferența dintre cultura răsăriteană și cea apuseană, facilitând și răspândirea mătăsii și a brocarturilor.

Încă înaintea sec. V î.e.n., regiunea muntoasă Altai cunoștea mătasea și brocartul. Valtrapurile de mătase pentru cai, cu motivul păsării Fenix, descoperite acolo, stau mărturie talentului artistic al populației Han. În sec. V și IV î.e.n., mătasea s-a răspândit și în Europa. În felul acesta, europenii au cunoscut China, pe care au denumit-o „țara mătăsii”. Ei știau despre chinezi că sînt amabili, prietenoși și politicoși, că locuiesc la capătul pămîntului, în estul îndepărtat, de unde transportă mătasea spre vest, în ciuda drumului extrem de lung și anevoios. În acea perioadă, europenii nu aveau nici cele mai mici noțiuni despre sericultură. Ei credeau că mătasea se obține direct din frunzele de dud. Unii dintre ei socoteau duzii drept „copaci de aur”. Tehnica creșterii viermilor de mătase și a depănării firelor s-a răspândit în Asia Centrală și în cea de Vest în sec. IV, iar în Grecia în sec. VI.

Mătasea chinezească, alături de schimburile culturale, a favorizat dezvoltarea prieteniei dintre țările situate de-a lungul drumului. Cărturarii europeni din sec. XIX au numit drumul dintre orașul chinez Changan și orașul italian Roma, lung de zeci de mii de km, „drumul mătăsii”. Această denumire a fost imediat acceptată și larg folosită, deoarece exprima foarte exact funcția rutei respective.

În vremea dinastiei Han (206 î.e.n.-220 e.n.), drumul

mătăsii pornea de la est de Changan, mergînd spre vest, de-a lungul râului Weishui și al Coridorului Hexi, pînă la Dunhuang. De acolo, el se bifurca: unul spre nord, altul spre sud. Al doilea se îndrepta spre Yangguan, la sud-vest de Dunhuang, și apoi spre Lou Lan. Mergînd spre vest, de-a lungul poalelor nordice ale Munților Kunlun, traversînd Yutian (Hetian) și Shache, trecînd apoi peste Munții Congling (Pamir), el ajungea la Da Rou Zhi și An Xi (Iran). Mai departe, se îndrepta spre vest, spre Tiao Zhi (gura Golfului Persic) și spre Li Jian (cunoscut mai tîrziu și sub numele de Da Qin — Imperiul roman).

Ramura nordică ieșea prin trecătoarea Yumen la nord-vest de Dunhuang, continua spre Che Shi, Qian Wang Ting (Turpan), apoi spre vest, de-a lungul poalelor sudice ale Munților Tianshan, traversa Gui Zi (Kuqa), Shu Le (Kashi), trecea peste Munții Congling și ajungea la Da Yuan, Kang Ju și Yan Cai (regiunea dintre Caspică și Aral). Continuîndu-se spre sud-vest, traversa An Xi (Iran) și se termina la Li Jian.

În afara acestui traseu, a mai existat un altul, care se întindea între Hami, Da Yuan și Kang Ju. Ulterior, el s-a transformat într-un nou drum nordic, care începea tot din Dunhuang. Străbătînd Yi Wu (Hami), Marea Pu Lei (Iacul Barkol) și traversînd râul Beiliu (rîurile Ili și Chu), el ducea spre vest, la Fu Lin (Imperiul roman de răsărit) și la Oceanul de Vest (Marea Mediterană).

Drumul mătăsii a legat toate țările de pe parcursul lui, facilitînd schimburile economice și culturale între est și vest.

Vizita celor patru croitorese

Uneori, ruta maritimă a mătăsii a fost denumită „drumul porțelanului” sau „drumul porțelanului și mătăsii”. Exportul pe mare al porțelanului a debutat abia în timpul dinastiei Tang (618-907), în vreme ce mătasea se exporta din China pe mare încă din

timpul dinastiei Zhou (aprox. sec. XI-771 î.e.n.).

Documente antice atestă că în anul 1121 î.e.n., sub regele Wu, din dinastia Zhou, tehnicile chineze de creștere a viermilor de mătase și de obținere a mătăsii începuseră să pătrundă în Coreea. După anul 221 î.e.n., cînd Shi Huang, primul împărat din dinastia Qin, a centralizat China, prin unirea a șase state, mulți oameni din fostele state Qi, Yan și Zhao, aflate în nord, au navigat spre Coreea, pe Marea Bohai, ducînd cu ei tehnicile de creștere a viermilor de mătase și de obținere a mătăsii. Totodată, în Coreea au ajuns și multe mătăsuri din China. O mare cantitate de mătase s-a descoperit în urmă cu 30 ani în Coreea, cînd s-au deschis aproximativ 1 000 morminte contemporane cu dinastia chineză Han.

Începînd din anul 199 î.e.n., ouăle de viermi de mătase au ajuns prin Coreea și în Japonia. În anul 238, în vremea Celor trei regate (220-280), împărăteasa Japoniei și-a trimis ambasadorii în China, la Louyang, capitala regatului Wei, încărcăți cu țesături și alte daruri japoneze. Regele Ming Di al regatului Wei a răspuns soliei, trimițîndu-i împărătesei cadouri din mătase divers colorată. Era prima intrare a mătăsii chinezești în Japonia, ca dar diplomatic.

Fabricarea mătăsii în Japonia a fost impulsionată de vizita, în sec. V, a patru croitorese și țesătoare de mătase chineze, trimise special de guvern pentru a-și etala acolo măiestria. Prima rută maritimă Japonia-China începea din Osaka de azi, trecea prin insulele Kyushu, Iki și Isshima și, urmînd litoralul coreean, traversa Marea Galbenă, pînă la peninsula chineză Shandong. Cînd au apărut și alte drumuri ale mătăsii, cel de mai sus a devenit cunoscut sub numele de ruta maritimă de nord. Acolo, din motive de securitate, ambarcațiunile trebuiau să navigheze aproape de coastă. Corăbii venind din Japonia își puteau continua drumul spre sud, de-a lungul țărmului chinez, pe fluviul Yangzi, și, în amonte, pînă la

Yangzhou și Nanjingul de astăzi.

În sud, încă din vremea împăratului Wu-Di (140-87 î.e.n.) din dinastia Han, corăbiile porneau din peninsula Leizhou (în sudul provinciei Guangdong, din dreptul insulei Hainan), mergeau de-a lungul coastelor Vietnamului, Thailande, Birmaniei, peninsulei Malaya și ajungeau la Kancipuram, în India, transportînd mătase, pentru a o schimba în aceste țări pe perle, pietre prețioase și alte obiecte de valoare.

Primele exporturi chineze de mătase la Roma, pe uscat, datează din sec. II î.e.n. Atît China, cît și Roma, o mare consumatoare de mătase, erau interesate în găsirea unei căi maritime între ele. În anul 97 î.e.n., spre Roma a fost trimis Gan Ying, pentru a se ocupa de această problemă. Emisarul nu a putut însă ajunge la Roma, fiind nevoit să se întoarcă înapoi de la gura Golfului Persic.

În anul 166 î.e.n., Roma a găsit un drum, trimițînd pe mare un ambasador în China. Istoria ultimului Han consemnează că „un emisar trimis de împăratul roman Marcus Aurelius a ajuns pe coasta nordică a golfului Tonking, cu daruri din fildeș, coarne de rinoceri și alte obiecte pentru împăratul chinez”. Cartea nu oferă detalii despre comerțul cu mătase. Dar în lucrarea sa *Europa și China*, scrisă în 1931, savantul britanic G.F. Hudson menționa: „Negustorii romani au găsit o cale maritimă spre China, deși ea n-a fost niciodată folosită cu regularitate... În comerțul Romei cu Orientul... negoțul cu mătase constituia o parte importantă”.

Călugărul Fa Xian, care, la începutul sec. V, a călătorit pe uscat pînă în India, pentru a obține un set complet al cărților sfinte budiste, s-a reîntors în China, pe mare, în anul 411. În relatarea călătoriei sale, el descrie această rută, care începea de la actualul Tamluk, în India, trecea prin Sri Lanka și Java, pînă la Guangzhou (Canton). Corăbii mari, care puteau transporta 200 oameni fiecare, circulau cu regularitate, legînd China cu India și Indonezia.

În Sri Lanka, Fa Xian a văzut evantaie din mătase albă, pe care negustorii locului le puneau în fața imaginilor lui Buddha; deci nu numai mătase chinezească, ci și evantaie confecționate din ea ajunseseră acolo. În sec. VI, călătorul grec Cosmas relatează în lucrarea sa *Universal Topographia Christiana* cum era transportată mătasea chinezească în Sri Lanka.

„Casele cu mirodenii”

În timpul dinastiei Sui (581-618), schimburile de daruri s-au transformat treptat într-o „diplomație a mătăsii”. În anul 607, împăratul Yang Di, din această dinastie, și-a trimis un sol, pe Chang Jun, în statul Kedaș din peninsula Malaya. Era pentru prima dată cînd un chinez, cu o mare cantitate de mătase în dar, vizita acel loc. De aceea a avut loc o festivitate: pe Chang Jun l-a întîmpinat o flotă de 30 corăbii, iar la plecare, regele Kedahului și-a trimis fiul să-l însoțească pe sol în China, într-o vizită de prietenie. A fost prima victorie a „diplomației mătăsii”.

China și-a dezvoltat contactele pe mare cu Japonia și Coreea în vremea dinastiei Tang. Japonia trimitea frecvent solii cu daruri în aur, argint, chihlimbar și alte obiecte prețioase, la care împărații chinezi răspundeau prin cadouri în mătase și plante medicinale, oferite nu numai împăratului japonez și miniștrilor săi, ci și echipajelor corăbiilor. Fiecărui membru al echipajului îi reveneau valori întregi de mătase. În anul 805 î.e.n., de pildă, 270 persoane venite în China au primit 1 350 cupoane de mătase. În Japonia, s-a păstrat pînă în zilele noastre o mare cantitate de mătase din timpul dinastiilor Tang și Song.

În vremea dinastiei Song (960-1279), au început să practice un asemenea negoț persoane din afara cercurilor guvernamentale. Mulți negustori chinezi aveau propriile lor corăbii, cu care transportau mătase și porțelan, pe care le vindeau în Japonia.

Mecanism chinezesc pentru răscucirea firelor de mătase, după o pictură din sec. XIX

În a șaptea lor misiune în China, din anul 702, solii japonezi au călătorit pe o rută nouă, mai scurtă, care traversa Marea Donghai, mult mai la sud de peninsula Coreea, ducând direct către orașele din valea Changjiang. De atunci, corăbiile din Yangzhou, Suzhou și alte localități au început să folosească acest drum. Cu vînt bun, o corabie de la Mingzhou (azi Ningbo, la sud de Shanghai) putea ajunge în Japonia în trei-șase zile.

Căile sudice, spre Asia sud-estică și vestică, au fost detaliate descrise de geograful chinez Jia Dan (730-805), în lucrarea sa *Rutele maritime dinspre Guangzhou*. Ele merg, pe un itinerar între Guangzhou și Basra, în Golful Persic.

Lumea arabă a constituit una dintre cele mai mari piețe ale Chinei acelei epoci. Acolo au ajuns nu numai mătăsuri, ci și țesături și tehnologii. În cartea sa *Note de călătorie*, un anume Du Huan, un chinez capturat de arabi într-o bătălie de la mijlocul sec. VIII, menționa că acolo a întâlnit doi țesători de mătase chinezi, de unde, cum spunea el, „de la est de fluviul Huanghe (Galben)” și a văzut războaie chinezești de țesut mătase.

La Guangzhou s-au stabilit atîția negustorii arabi, încît unii au deschis prăvălii și

piețe, iar în oraș a apărut trepat un cartier special pentru străini, denumit „casele cu mirodenii”. În anul 878, cînd Guangzhou a fost atacat de tărani răsculați conduși de Huang Chao, în oraș existau 120 000 negustori străini, scria negustorul arab Sulayman, în lucrarea sa *Călătorie în Orient*. În timpul răzmeriței care s-a întins foarte repede, s-au distrus multe pături de duzi, ceea ce a afectat comerțul de mătase al Chinei cu țările arabe.

Pe măsură ce comerțul exterior s-a dezvoltat, în timpul dinastiei Song, tot mai multe monede de aramă au fost scoase în afara țării. Pentru a stăvili acest proces, în 1219, curtea imperială a ordonat ca mărfurile străine să fie plătite în mătase sau porțelan. Așa încît aceste două produse au făcut oficiul de monedă în comerțul cu negustorii străini, fiind transportate în și mai multe țări.

În timpul dinastiei Song, corăbiile comerciale chineze au ancorat la Basra, Oman și pe coasta de est a Africii. De-a lungul acestei rute, bușola, praful de pușcă, hirtia și tiparul, celebrele invenții chineze, au pătruns în Asia de Vest, de unde negustorii arabi și persani le-au introdus în Europa.

10 000 contrabandiști se calcă pe picioare

Între China și Coreea, un comerț reciproc avantajos s-a dezvoltat în vremea dinastiei Ming (1368-1644). În 1393, China a importat din Coreea 9 800 cai contra 19 700 cupoane de mătase. Vrînd să păstreze monopolul guvernamental asupra comerțului de mătase cu Japonia, dinastia Ming a emis o ordonanță, care interzicea comerțul și legăturile pe mare cu țările străine. Acest act a stimulat contrabanda: un timp, o livră de mătase brută a fost de 20 ori mai scumpă în Japonia decît în China. În aceste condiții, a proliferat comerțul de contrabandă. 10 000 contrabandiști, cu corăbiile lor, „se calcău pe picioare” în acest loc. O cronică din 1547 menționa că peste 1 000 corăbii

de contrabandiști, atît chineze, cît și de alte naționalități, s-au sustras măsurilor prohibitive oficiale.

Cantități din ce în ce mai mari de mătase brută au fost transportate în Japonia în timpul dinastiei Qing (1644-1911). Între anii 1662, cînd pe tron s-a urcat împăratul Kang Xi, și 1839, în preajma războiului opiumului, în Japonia au ancorat peste 6 200 corăbii cu mătase chinezească. Comerțul cu mătase brută a atins atunci o perioadă de vîrf, reprezentînd peste 70 la sută din volumul total al exportului chinez. Și dinastia Qing a interzis exportul de mătase brută, dar în 1688 a fost nevoită să ridice interdicția, deoarece veniturile aduse de mătase fi erau necesare pentru a cumpăra cupru, de care țara ducea mare lipsă.

Calea maritimă sudică a mătăsii a cunoscut o deosebită extindere în timpul dinastiei Yuan. De la Aden, navele pluteau spre Zanzibar și Mogadiscio (în Somalia) și pe Marea Roșie, la Mecca și Cairo, astfel încît negoșul cu mătase a înflorit și în aceste regiuni.

Oriunde a ajuns, Zheng He, marele navigator din timpul dinastiei Ming, a schimbat mătasea chinezească și portelanul pe produse locale și a invitat oficialitățile acelor locuri în țara sa. El a condus șapte expediții, atîngînd coasta de est a Africii și vizitînd peste 30 țări și toate porturile Mării Roșii. Pe drumul de întoarcere în cea de-a cincea sa misiune, a invitat să-l însoțească soli din 17 țări. Bineînțele că aceștia au adus multe cadouri împăratului chinez, care le-a răspuns dăruindu-le mătase chinezească. În 1428, Zheng He a luat 330 000 cupoane de mătase dintr-un depozit din Nanjing și le-a transportat la Beijing, drept daruri pentru emisarii străini. În acea perioadă, exporturile chineze de mătase au depășit toate recordurile.

Călătoriile lui Zheng He au început cu 50 ani înaintea celor ale lui Cristofor Columb și Vasco da Gama. Flota și corăbiile sale au fost de mai mari dimensiuni, iar călăto-

riile mai lungi. Într-o singură deplasare, flota lui Zheng He, de 200 corăbii, dintre care 60 mari, putând transporta 1000 persoane, a transportat 27 800 persoane, echipaj și negustori. În vremea lui Zheng He, transportul mătăsii pe mare a atins apogeul.

Numeroși negustori din provinciile Fujian și Guangdong vindeau mătăsuri în Asia de Sud-Est, în ciuda unei măsuri care prevedea numai comerțul tributului și vizitele oficiale de tipul celor ale lui Zheng He. După ce s-a ridicat interdicția, mii de negustori chinezi au pornit spre Luzon, în Filipine. De aici, colonialiștii spanioli, care cuceriseră Filipinele în 1565, au deschis propriul lor drum al mătăsii. Așa au cunoscut Americile mătasea chinezească.

Galioane transportând 1 200 lăzi cu mătase au plecat apoi din Manila spre Mexic. Spre sfârșitul sec. XVIII, mătásurile și alte articole chinezești constituiau 63 la sută din volumul total al importurilor Mexicului. Din această țară, mărfurile se vindeau în Peru, Argentina, Chile și alte regiuni ale Americii Centrale, Latine și în zona Caraibilor. Urmind curentul mătásii spre Lumea Nouă, negustorii chinezi se stabileau definitiv acolo; în sec. XVI, în Mexico City trăiau comunități de chinezi.

Coloniile spaniole plăteau contravaloarea mătásii în argint. Între 1565 și 1820, Mexicul a trimis către Manila argint în valoare de cca. 400 milioane pesos, în cea mai mare parte destinată Chinei. Astfel, dolarii mexicani din argint, cu un vultur ștanțat pe ei, au

început să se folosească concomitent cu moneda chinezească, ca valută standard.

Pe piața mondială, mătasea era singura marfă care nu avea concurent. Nici chiar mari puteri coloniale, ca Spania, de pildă, nu aveau controlul asupra piețelor patronate de ele din Manila și America Latină. Ordonanțele guvernamentale, care interziceau importul de mătase și puneau piedici scoaterii în afară a argintului, au rămas neputincioase în fața atotputernicei vitalității a comerțului cu mătase.

Căile maritime ale mătásii au pus în contact Asia, Africa, Europa și America Latină, legând China de alte vechi civilizații ale lumii și promovând schimburile culturale, inclusiv răspândirea priorităților chinezești în tehnică și știință.

Prin țările române

GHEORGHE DAVID

Cînd, în 1920, arheologul Virgil Drăghiceanu făcea importanta descoperire de la ctitoria domnească din Curtea de Argeș, printre vestigiile scoase la lumină din celebrul mormînt numărul 10 a ieșit la iveală și costumația aproape intactă a unui cavalier. S-a putut astfel constata că personajul cu diademă de aur pe frunte și o paftă de excepțională valoare artistică purta o tunică de mătase purpurie, iar peste ea o hlamidă din catifea. La gît avea o altă țesătură, tot din mătase, o dantelă croșetată cu iscusință, în felul celor cunoscute sub numele *point de Venise* (punct de Veneția). Giulgiul, tot de mătase, acoperise vreme de veacuri pe voievodul identificat cînd cu Radu I, cînd cu Vlaicu-Vladislav, cînd cu legendarul Intemeietor al Țării Românești — Negru Vodă...

Iată, așadar, că, încă din acea fază a organizării noastre statale, curtea domnească a țărilor române desfășura un ceremonial și arbora un fast cu nimic mai prejos decît al celorlalte curți europene. Fapt deloc surprinzător. Situate la înțetăierea unor importante drumuri

comerciale ce legau apusul continentului de răsăritul lui și pe acesta de îndepărtatele meleaguri ale Asiei, țările române au creat, de timpuriu, condițiile unor largi circulații a mărfurilor de cele mai diverse categorii, de la produsele meșteșugărești și stofele occidentalilor la parfumurile, mirodeniile și țesăturile orientalilor. Între ele, n-a lipsit, desigur, mătasea.

Nu avem încă dovezile materiale specifice, dar este mai mult decît sigur că patriciatul provinciei Dacia, asemenea propindecii din capitala Imperiului roman, cunoștea și purta gingașele țesături aduse tocmai din Orient. În fond, înainte de a se îndrepta împotriva Daciei, împăratul Traian a adus sub ascultare Partia, una din cele mai importante regiuni antice de pe marele drum al mătásii. Este, de asemenea, cert că în cadrul schimburilor comerciale efectuate de negustorii bizantini cu căpetenii ale populației din spațiul carpatodanubiano-pontic, alături de alte produse, țesăturile din mătase au ocupat un loc important.

Nu numai arheologia, dar și izvoarele scrise arată că diversele țesături de mătase se numărau printre articolele solicitate de țările române, încă din primele lor decenii de existență. Privilegiile comerciale acordate de Alexandru cel Bun negustorilor lioveni (1408) și de Mircea cel Bătrîn celor din Brașov (1413) arată că acești negustori aduceau, în primul rînd, stofe și țesături de catifea, de postav, de bumbac, de mătase, din păr de cămilă. În privința catifelei, care la început se confecționa tot din mătase, privilegiul din 1413 indică o mare diversitate de calități. Foarte prețuit este vilariul (velurul) de Ipria (Ypres, în Belgia), urma celde Louvain (tot din Flandra), apoi din Colonia (Köln) și velurul chech. Aceste produse, ca și cele orientale ori venețiene, se aduceau pentru trebuințele claselor stăpînitoare, în primul rînd ale curții domnești, unde negustorii își desfășeau mai întîi marfa și numai după ce erau satisfăcute necesitățile curții domnești se livra marfă și altor solicitanți.

Pentru cei-e erau necesare domniei aceste produse? În pri-

Portretul Mariei de Mangov vădește înalta măiestrie la care ajunsesă în țara noastră, în epoca lui Ștefan cel Mare, arta broderiei pe mătase

mul rînd, pentru îmbrăcămintea domnului, a doamnei, a cocoșilor domnești, a marilor dregători. Bogata vestimentație a feudalilor, abundența de blănuri, mătăsuri, stofe scumpe cusute cu fir de aur și argint sînt unanim recunoscute. Toate erau considerate, pe atunci, atribute ale puterii și bogăției. Un *Jurnal de campanie* alcătuit în 1620 ni-l arată pe domnul Moldovei, Gaspar vodă Gratiani, în costum de ceremonial, voievodul purtînd „un caftan lung pînă la picioare, din brocart de argint albastru, peste care avea o mantie scurtă de catifea roșie, căptușită cu samur și peste aceasta o ferezie de catifea roșie, căptușită cu blană de sobol, cu un guler lung pe care se vedeau fluturi de argint. În cap avea o căciulă de catifea roșie, căptușită cu blană de sobol; la șă afirma un buzdugan de argint aurit”. Și să nu uităm că aceste haine erau purtate în luna... august!

Costumele doamnei erau nu mai puțin fastuoase. Descriind tabloul votiv de la Golia, Paul de Alep călătorul sirian din prima jumătate a veacului XVII, arată că doamna lui Vasile Lupu, Ecaterina (Cercheza) este pictată „îmbrăcată cu o

haină de brocart de aur și de samur, cu giuvaerurile ei de aur”. La fel — arată cărturarul umanist ungar de origine sîrbă Anton Verancsics — „îmbrăcămintea și podoaalele boierilor... sînt făcute după o anumită regulă. [Boierii] se împodobesc cu multe inele, cu o haină de mătase și de fir de aur, înflorată cu un fel de ciucuri, apoi cu lanțuri la gît și brațări și cu multe asemenea podoaabe”.

În afară de veșmintele personale, domniei li mai erau necesare cantități importante de mătase și de alte țesături, ca și de blănuri, pentru darurile pe care le oferea la diferite ocazii dregătorilor ori oaspeților străini. „La 1 decembrie — nota călătorul Francisco Vincenti, aflat la curtea lui Petru Cercel — ... Excelența Sa, stînd la masă cu vreo 12 din marii săi boieri, toți au fost dăruiți, ba cu o haină de postav, ba cu o haină de țesătură de fir căptușită cu samur, ba cu o haină de brocart căptușită și ea cu samur, ba cu una de țesătură de fir fără samur și altora le-a dat cîte o haină de damasc «cramesi» [roșie-cărămizie] și de felurite alte culori sau de postav fin, potrivit cu rangul persoanelor, astfel încît aceste daruri puteau costa cam două mii de ducăți”. Un alt călător, Marco Bandini, prezent la curtea lui Matei Basarab și Vasile Lupu, notează darurile ce le-a primit de la domnul muntean: „o haină de mătase necroită încă, zece auri și o haină de culoare violacee din «scarlat»”. Și ca el, mai fiecare oaspete nu pleca nerăsplătit de la curțile noastre domnești.

Mătasea era apreciată pentru diversitatea pînzeturilor ce se puteau realiza din ea. Din apusul Europei se primeau țesăturile grele: *catifeaua* din Flandra, ținuturile germanice și Italia; *brocartul* — adesea brodat cu fir de aur și argint era adus din Veneția. Din Orient se primeau mătásurile ușoare: *alauzul* cu luciu lui caracteristic, *damascul* cu desene mari, reliefate, *bogasiul* (țesătură din bum-bac de asemenea rară), folosit mai ales pentru căptușeli, *voahul* pentru valuri și eșarfe, *tulpanul* (*muselina*). Din Polonia se importa *taftaua*. Țesăturile din mătase primeau diferite denumiri, în funcție de întrebuințarea ce li se da: *camha*

era o mătase turcească, *tebenca* desemna mai curînd o podoaabă din mătase ce se punea la șaua calului ș.a.m.d.

Mătasea putea fi cu ușurință vopsită în cele mai felurite culori. Am amintit *cîrmîzul* (roșu-cărămiziu), *scarlatul* — un roșu foarte prețuit, care cu timpul a ajuns să definească o stofă deosebit de fină; erau apoi culorile violete, albastru (pentru saluri și brîie), galbenul pentru tichilele pajilor etc., etc.

Folosite inițial aproape exclusiv la curtea domnitorilor, la cele ale dregătorilor și boierilor, țesăturile fine au început, cu vremea, a fi purtate și de categorii sociale mai largi, în special de populația de la orașe, căci sătenii au rămas credincioși țesăturilor tradiționale pe care le realizau în propriile gospodării. Femeile din Iași — scria pe la 1660 călătorul turc Evlia Celebi — „poartă un fel de rochii pestrițe din atlas din stofă de mătase și de catifea și se încălță cu papuci cu tocuri înalte”. Tot în aceeași vreme, Paul de Alep nota că „femeile din Moldova și din Țara Românească se îmbracă cu veșminte asemănătoare cu cele ale europenelor. Ele poartă părul împletit, răscuit pe capul lor ca un colac și acoperit cu un conci alb, iar la cele bogate cu un conci trandafiriu și pe deasupra cu o maramă, tot albă. Toate poartă saluri albastre de Alep, iar cele bogate [saluri] de Bursa, din mătase neagră”.

Moda era foarte apreciată și în rîndul bărbatilor și nu puține erau cazurile în care o stofă prețioasă se plătea mai mult decît făcea. La 12 martie 1580, de pildă, Dragomir, mare vornic al Țării Românești, se „înfrățește” cu mai mulți săteni, dîndu-le, în schimb pămîntului, diferite obiecte vestimentare. În legătură cu „înfrățirea” se cuvine făcută o precizare: conform normelor obiceiului pămîntului, teritoriul obștii era indivizibil, nu putea fi înstrăinat, adică vîndut unor oameni din afara ei. Pentru a se infiltra totuși într-una sau alta din obști, pe care, cu timpul, le cîștigau, marii boieri adoptau o soluție sui-generis. Se „înfrăteau” cu unul sau cîțiva

membri ai obștei și, deveniți astfel membri ai acesteia, căpătau drepturi egale de vânzare, cumpărare, moștenire ș.a.m.d. Revenind la documentul amintit, aflăm că „Dragomir dvornic, el încă au dat și au dăruit pe accetti mai sus zisi oameni, însă [pe] Puilul cu o dulamă și o feregea și cu nădragi verzi de șocrlat și cu un zui alb și cu unu cal negru turcesc, însă calul înșălat și înfrinat, fac aspi 5736 [pentru un ogor de 266 stinjeni]. Și pe Fratea [l-a dăruit] cu o feregea de șocrlat și cu o dulamă de atlas căptușită fac aspi 2 000 și pre Nan de la Priiaza cu un timbariu negru de scherlet [scarlat] și cu o dulamă de cofirie galbenă cu ciapraz albe și cu o [altă] dulamă de cofirie, fac aspi 3342... și pre Draghiia cu o feregea verde de șocrlat și cu o dulamă de cofirie, fac aspi 2841... După aceia, Dragomir dvornic au dat tuturor acestor mai sus numiți oameni 20 000 aspi de au cumpărat aciastă mai sus zisă moșie”.

Documentul ne oferă și o imagine a prețului ridicat al acestor produse de lux, preț care însă nu împiedica continua lor răspindire. Costul ridicat făcea însă ca, mai ales în lumea orașelor, asemenea haine să fie purtate pînă la ultima limită a rezistenței țesăturii. Poporul nu a întîrziat să sancționeze — cu umorul caracteristic dintotdeauna oamenilor de la noi — această tendință. Cei astfel îmbrăcați au fost numiți „flenduroși” — deoarece erau îmbrăcați, pasămite, în postavuri de... Flandra! Dar risipă și un lux exagerat se făceau și la curțile domnești, încît vievozii trebuiau uneori să adopte măsuri de temperare. Domnul Moldovei Grigore III Ghica, de pildă, a întemeiat manufactura de la Chiperesti și pentru a stăvili cheltuielile exagerate ale unor boieri pe îmbrăcăminte. Exemplul domnului, care a venit în Divan îmbrăcat în postav simplu, autohton, a determinat, măcar vremelnice, pe o serie de dregători să-i urmeze exemplul.

Ar fi greșit să înțelegem că mătasea se folosea exclusiv pentru obiecte de îmbrăcăminte. Deși în prima parte a evului

mediu în țările noastre nu s-au produs țesături din mătase, broderia cu și pe mătase a atins adevărate culmi ale măiestriei artistice. Dverele, epitafurile și celelalte broderii cu caracter preponderent religios, dar și cu portrete laice ale unor vievozi sau doamne ale acestora (broderii din care nu vom aminti decît pe cele mai vestite: portretul Mariei de Mangop, chipul lui Alexandru Lăpușneanu, dvera de la Stănești) — lucrate cu fir de mătase, de aur și de argint pe catifea, constituie excepționale mărturii ale civilizației medievale românești; asemenea obiecte se realizau nu numai la curtea domnească, ci și de către mici feudali: un document din 31 august 1565 înregistrează dania pe care un anume Cîrștan și soția sa, Rada, o fac mănăstirii Snagov: „un mesal care se chiamă canavăț, cu fluturi de aur și mărgăritare”.

Începînd din sec. XVII-XVIII, sericicultura — creșterea viermilor de mătase — a început să cucerească teren și în țările române. De fapt, multă vreme e impropriu să vorbim de sericicultură, căci creșterea viermilor de mătase se făcea doar sporadic și pentru nevoi gospodărești. Pătrunderea acestei indeletniciri s-a făcut pe două căi: în Transilvania și Banat a fost adusă din Apus, în special din Italia, unde în sec. XV luase un avînt deosebit, în Moldova și Țara Românească creșterea viermilor de mătase a pătuns din Imperiul otoman, însăși denumirea borangic, dată firului de mătase depănat de pe gogoșile de Bombix mori, fiind derivat din cuvîntul turcesc *bürüncük*, care înseamnă mătase.

Creșterea viermilor de mătase (sau a fluturilor, ori, cum li se spunea în Transilvania, bubițe) s-a dezvoltat îndeosebi în regiunile sudice și în teritoriile din nordul gurilor Dunării, acolo unde climatul era propice pentru dezvoltarea duzilor — frunza de dud constituind singura hrană a viermilor de mătase. Un mare avînt a luat sericicultura în Banat, acolo unde, în urma edictelor din 1764 și 1765 ale împărătesei Maria Treza, șosele întregi au fost plantate — de o parte și de alta — cu duzi. Producția, destul de

limitată, se reducea la firele de mătase, toarse în fuioare, folosite îndeosebi pentru necesitățile casnice. Apariția borangicului a favorizat mult broderiile populare, varietatea de culori și firul subțire îngăduind o diversificare a motivelor ornamentale.

O dată cu dezvoltarea relațiilor de producție capitaliste, la sfîrșitul sec. XVIII și începutul sec. XIX, se înregistrează în țările române și un spor de efort în diversificarea acestui produs. Se cuvine semnalată traducerea, în 1823, a cărții lui Ludovic Mitterpacher *Învățătură despre cultura sau creșterea frăgarilor [duzilor] și a viermilor de mătase*, care în a doua sa parte „sublinia avantajele și ușurința deprinderii acestei indeletniciri” (Al. Ligor). În același an, transilvăneanul Ioan Tomici a publicat o lucrare consacrată apiculturii și creșterii viermilor de mătase, în care sublinia că răspîndirea acestei indeletniciri ar avea un dublu avantaj: pe de o parte ar reduce considerabil cheltuielile provenite din importul acestei țesături, pe de alta ar contribui chiar la obținerea de avantaje economice din vânzarea mătăsii produse de locuitorii țării.

Era mai curînd un deziderat care abia în deceniile următoare a fost receptat într-o oarecare măsură.

La răspîntia marilor căi comerciale și civilizații, acolo unde își dădeau întîlnire produsele din apusul Europei cu cele din răsărit și din Extremul Orient, din nordul înzăpezit și din sudul însoțit, teritoriul românesc a fost, așadar, una din zonele predilecte și pentru circulația mătăsurilor, ca atîtor altor produse ale icsușinței omenești. Dar strămoșii noștri nu s-au rezumat la rolul de beneficiari ori intermediari ai acestor prețioase țesături. Prin înalta desăvîrșire la care a ajuns arta broderiei — atît populare, cît și aulice, de curte, ori cu subiect religios — românii au creat adevărate capodopere artistice, vrednice să fie așezate în patrimoniul culturii universale.

Prof. A. H. de Oliveira Marques (Portugalia):

„Citind o istorie obiectivă,

oamenii se vor înțelege între ei”

Pe A.H. de Oliveira Marques, istoricul portughez de renume internațional, născut la Estoril (în apropiere de Lisabona), la 23 august 1933, îl cunoașteam din vizitele în Portugalia. Profesor și decan al Facultății de științe sociale și umane al Universității Noi din Lisabona, autor a peste 20 volume de istorie portugheză și despre relațiile Portugaliei cu țărilor din nordul european, a condus cinci ani Biblioteca Națională a Portugaliei. A. H. de Oliveira Marques este, de asemenea, profesor la mai multe universități americane. Lucrarea sa cea mai importantă: *Istoria Portugaliei*¹, editată în portugheză, engleză, franceză, spaniolă și japoneză.

În zilele Congresului de la București, mi-a vorbit la început despre actualele sale cercetări.

— Mă ocup în mod particular de perioada medievală și de cea din prima treime a secolului XX a istoriei Portugaliei. Sunt conștient că am fost unul din pionierii studiului acestei ultime perioade în Portugalia, studiu care, practic, era îngrădit în timpul fascismului. Astăzi studiile de istorie a Portugaliei dedicate anilor 1900-1930 ocupă un loc prioritar, deoarece în această epocă se recunoaște o prefirurare a democrației restabilite în 1974.

În prezent, lucrez la o istorie a orașului Lisabona între 1147 și 1500. Termin, de asemenea, un ghid bibliografic critic de istorie portugheză a primei republici (1910-1926)². Mai am în curs de elaborare și alte lucrări, dintre care aș menționa, în primul rând, publicarea surselor re-

feritoare la evul mediu și sec. XX.

— Cum vedeți raportul dintre știința istoriei propriu-zisă și așa-numitele științe auxiliare istoriei, care au luat un deosebit avânt în ultimele decenii?

— Fără să se folosească în mod extensiv paleografia, epigrafia, genealogia, heraldica, geografia etc., este exclus ca astăzi să se poată face istorie. De asemenea, trebuie folosite datele științifice ale unor științe, cum sînt sociologia, etnologia, demografia, arheologia, lingvistica și multe altele, pentru a înțelege structurile și conjunctura istorică.

Raportul național-universal este privit ca deosebit de important de colegul portughez:

— Istoria universală nu se va putea scrie niciodată în mod obiectiv și critic, fără ca istoriile națiunilor și ale regiunilor să fie scrise. Rolul care se acordă din ce în ce mai mult istoriilor regionale este o dovadă evidentă în acest sens. Cred, de asemenea, că tendința cea mai înaintată a istoriografiei portugheze de astăzi este aceea care se străduiește să depășească stadiul pur „local” și să integreze istoria portugheză în istoria: 1) iberică 2) europeană și 3) universală.

— Rolul istoriei pentru cauza păcii?

— Dacă oamenii vor citi o istorie obiectivă, vor avea tendința de a se înțelege între ei și de a înțelege alte popoare. Ei vor vedea că amenințările la adresa păcii sînt mai ales rezultatul egoismelor naționale înguste și mărginite, ale urii popoarelor, născută din interese străine, ale convingerilor ideologice netolerante

și, bineînțeles, ale intereselor economice.

La acest subiect tînărul istoric João José Alves Dias, care-l însoțea pe A.H. de Oliveira Marques, a ținut să adauge: istoria poate cel mai mult să influențeze o întreagă generație. Ura sau prietenia pe care un popor o simte față de alt popor este, de cele mai multe ori, rezultatul celor scrise în manualele de istorie. Dacă, de foarte mici, învățăm să urim sau să iuim un lucru, mai târziu nu ne putem corecta punctul nostru de vedere decît cu foarte mare greutate și numai după studii îndelungate.

Generația noastră cere mai ales cărți de istorie aprofundate și obiective, în care toate aceste prejudecăți să fie abolite, pentru ca noi să avem posibilitatea de a înțelege popoarele și adevărata evoluție a istoriei lor.

În încheierea întrevederii noastre de la București, prof. Oliveira Marques a ținut să adauge:

— Dedic cu multă plăcere cîteva cuvinte excelentei reviste românești de istorie *Magazin istoric*, a cărei răspîndire este impresionantă. Ea este cunoscută și în multe alte țări. Ca portughez, sînt mulțumit să constat că problemele istoriei Portugaliei sînt ample și serios tratate în paginile *Magazinului istoric*.

Contactul între cele două țări ale noastre — puncte extreme ale antichității latine europene — trebuie și poate să fie întărit. Rolul acestei reviste este, deci, fundamental în România și pentru cunoașterea istoriei portugheze. Mulțumim revistei *Magazin istoric* și colaboratorilor săi.

C.P.

¹ *Magazin istoric*, nr. 2/1980; 10/1975.

DUNKERQUE — SUPRA VIETŢUITORII INFERNULUI (II)

NICHOLAS HARMAN

În următoarele câteva scurte capitole ale lucrării sale Dunkirk — The Necessary Myth, istoricul britanic Nicholas Harman trece în revistă evenimentele care au dus la prăbuşirea Franței în vara anului 1940. La 15 mai, a căzut în mâinile naziștilor orașul-fortăreață Sedan și trupele naziste au traversat riul Meuse, fără a întâlni aproape nici o rezistență. Aliații își deplasaseră grosul forțelor în Belgia, crezând că acolo va avea loc principala lovitură a ofensivei naziste. După ce blindatele cu cruce neagră și zvastică au efectuat străpungerea în regiunea Ardenilor, înaltul comandament francez a comis cea de-a doua greșeală fatală, închipuindu-și că hitleriștii se vor îndrepta spre Paris, așa cum făcuse infanteria Kaiserului în primul război mondial. Drept care, generalul Gamelin, comandantul-șef al forțelor de uscat franceze, a trimis toate rezervele sale spre a bloca înaintarea germană în direcția Capitalei.

Wehrmachtul și-a continuat însă atacul în direcția nord-vest, spre Canalul Minecilor, la nord de riul Somme, pe excelentele șosele din văile care străzesc această zonă. Unii dintre membrii înaltului comandament german se temeau de contraloviturile pe care francezii le-ar fi putut da dinspre sud. Diviziile lor blindate dispuneau de carburant pentru două sute de kilometri. Un atac din flanc le-ar fi creat mari dificultăți, lucru pe care ofițerii prudenți din statele majore naziste s-au grăbit să-l scoată în evidență. Dar alți generali ai lui

Hitler au pledat pentru asumarea tuturor riscurilor posibile, argumentând că adversarul pare demoralizat și că succesul este practic inevitabil.

Führerul nu s-a putut hotărî de la început. Pe data de 17 mai, generalul Halder, șeful de stat major al armatei terestre, nota în jurnalul său intim: „Hitler este teribil de nervos. Speriat de propriul lui succes, el nu se prea încumetă să joace totul pe o carte și este ispitit să țină hășurile strînse“. Pînă la urmă însă, temperamentul lui de aventurier s-a dovedit mai puternic și el a dat mină liberă celor care preconizau atingerea cînt mai grabnică a litoralului.

Ezităările Führerului s-au reflectat și pe cîmpul de luptă. În 1939, feldmareșalul von Brauchitsch, pe atunci comandantul-șef al trupelor terestre germane, își exprimase convingerea că armata franceză nu poate fi bătută. Consecvent cu această părere la un an distanță, el a ordonat, în ziua de 17 mai 1940, ca blindatele să se oprească pentru a-și consolida flancurile. Generalul Guderian, care comanda tancurile din avangarda Wehrmachtului, a avut un acces de furie la primirea acestui ordin și, în semn de protest, și-a dat imediat demisia. Însăpăimîntați că gestul le-ar putea atrage minia Führerului (Guderian era unul dintre favoriții săi), superiorii lui i-au permis să-și continue înaintarea nur für Kampfaufklärung — numai în scopuri de recunoaștere.

O asemenea autorizație era suficientă pentru ca Guderian să-și poată duce la îndeplinire proiectele. În seara de 20 mai, el a ajuns la Abbeville, unde ultimele poduri rutiere și feroviare permit trecerea peste Somme. După o singură zi de odihnă, diviziile blindate hitleriste au luat direcția nord, spre porturile Calais și Boulogne, noduri vitale în linile de comunicații aliate. Îmensus arc de cer din jurul trupelor franceze, britanice și belgiene se închisese. Englezii au trimis în grabă câteva întăriri — mai mult simbolice — în cele două porturi amenințate, dar operația nu a avut nici o influență asupra evenimentelor ulterioare.

Dunkerque se afla acum în zona care fusese împresurată. Între el și Calais, situat la sud-vest, se întinde o zonă mlăștinoasă, străbătută de numeroase canale navigabile și de un pământeniș de căi mărunte de apă și de șanțuri mustind de umezeală. La jumătatea drumului între cele două porturi, largul riu Aa, cu o albie bine întreținută, se varsă în mare la Gravelines, unde marele arhitect militar al lui Ludovic XIV, Vauban, a construit o impunătoare fortăreață, ale cărei ziduri se înalță semește și astăzi.

Astfel de obstacole erau extrem de greu de trecut pînă și pentru diviziile Panzer. În dreptul orașului Saint-Omer, în interiorul țării, la 30 km de litoral, regimentul S.S. Leibstandarte Adolf Hitler (din garda personală a Führerului) a încercat să traverseze riul Aa, avînd în față doar câteva baterii de artilerie franco-britanice. A fost destul însă ca tunarii aliați să nimerească în plin câteva tancuri naziste, pentru ca întreaga coloană să fie imobilizată. Căci atunci cînd blindatele au vrut să iasă de pe șosea, uriașele lor carcase de oțel s-au îndesat în mocirlele din jur și numai câteva dintre ele au mai putut fi salvate. Comandantul regimentului, Sepp Dietrich, un hitlerist fanatic care avea să devină unul dintre cei mai feroce criminali din rîndurile forțelor armate S.S., a scăpat cu viață în ultimul moment, șiroind de apă și cu uniforma acoperită de mătasea broaștei.

La 24 mai, cînd bătălia pentru Boulogne ajunsese la punctul culminant și luptele pentru Calais abia începuseră, generalul von Rundstedt, comandantul Grupului de armate A, care executase rapida străpungere prin Ardeni, a ordonat blindatelor să-și oprească înaintarea la vest de riul Aa. Între timp, într-un ritm considerabil mai lent, dar la fel de inexorabil, Grupul de armate B, sub comanda generalului von Bock, își continua înaintarea prin Belgia și apoi nordul Franței.

Încă din primele zile ale ofensivei germane, s-au ivit disensiuni în sinul comandamentului aliat. Generalul lord Gort, comandantul Corpului expediționar britanic, a refuzat să primească ordine de la generalul Billotte, comandantul Grupului 1 de armate franceze. La 17 mai, el nu a acceptat să organizeze o linie de rezistență a englezilor pe malul riului Senne. Două zile mai tîrziu, la statul său major, s-au dezbătut trei opțiuni posibile:

— un contraatac împotriva forțelor germane din Belgia;

— un contraatac spre sud, împotriva unităților din Grupul de armate A, care amenințau aliații cu încercuirea;

— o retragere spre Boulogne, Calais și Dunkerque, în vederea evacuării Corpului expediționar britanic.

De la bun început, Gort și ofițerii săi și-au exprimat scepticismul față de șansele de reușită ale primelor două variante, optînd pentru cea de a treia. Trebuie recunoscut că cele ce s-au întimplat în zilele următoare au confirmat, în mare măsură, lipsa de încredere a britanicilor. La 21 mai, în dreptul orașului Arras, ei au atacat cu două batalioane de tancuri și două de infanterie, dar au fost respinși cu pierderi grele. A doua zi, eșecul s-a repetat atunci cînd francezii au întreprins și ei un atac, deși angajaseră forțe mult mai puternice.

Gort a hotărît să trimită la Dunkerque — și, de acolo, peste Canalul Minecii — toate așa-numitele „guri inutile”. Unii dintre militarii astfel evacuați nu aveau într-adevăr ce să caute pe front: specialiști în întreținerea căilor ferate (pe care nu mai circula nici un tren) sau în utilizarea gazelor asfixiante (la care nici unul dintre beligeranți nu avea să recurgă în timpul celui de-al doilea război mondial). Alții însă ar fi fost folositori, așa că renunțarea la ei a fost o greșeală care avea să se facă greu resimțită: cartografi, bucătari, membri ai serviciilor de informații etc.

La 26 mai, după ocuparea portului Calais, comandantul german a anulat ordinul de oprire pe malul de apus al riului Aa, reluînd ofensiva, dar adoptînd o altă strategie: dacă rîmă acum Grupul de armate A servise drept „clocan”, iar Grupul de armate B drept „nicovală”, de la această dată încolo rolurile s-au inversat. În ciuda obiecțiilor lui Halder, Hitler i-a încredințat lui von Bock sarcina de a lichida trupele aliate încercuite, unitățile lui von Rundstedt urmînd să alcătuiască un braț (mai puțin activ decît înainte) al cîștei lui ce se stringea.

Istoriile militare sînt practic unanime în a aprecia că dacă diviziile Panzer ale lui Guderian și-ar fi continuat înaintarea, retragerea pe mare a englezilor și francezilor ar fi fost tălătită. În schimb, naștii ar fi plătit această victorie cu pierderea unui mare număr de blindate. Înaltul comandament german a greșit însă cînd a considerat că forțele aliate nu aveau cum să fie evacuate peste Canalul Minecii. Unul dintre principalele motive ale acestei erori a fost supraestimarea rolului pe care trebuia să-l joace Luftwaffe. Lăudăroșeniile lui Göring, care îi promisese Führerului că va face „praf și pulbere” din englezii și francezii împresurați, s-au întors împotriva lui, înăuntruînd un lung șir de făgăduieli agresive pe care Reichsmarschallul avea să le facă și să nu le respecte de-a lungul configurației.

La 28 mai, armata belgiană a capitulat. Dar, cînd Grupurile de armate germane A și B au făcut, în cele din urmă, joncțiunea, von Bock, care urma să asedieze portul Dunkerque, nu și-a coordonat bine acțiunile cu unitățile lui von Rundstedt. De aceste deficiențe au profitat britanicii și francezii, care au reușit să se strecoare pînă la Dunkerque. Evacuarea care

a urmat a zădărnicit planurile lui Hitler de a captura sau anihila cu desăvîrșire corpul expediționar al lui Gort. După părerea multor cercetători, aceasta a fost mai curînd ratarea unui succes, decît un eșec propriu-zis. Obiectivul principal al naziștilor devenise acum Parisul și regiunea centrală a Franței. În ceea ce o privea pe aceasta din urmă, bătaia cea mare abia începea. Dar, pentru Anglia, lup-

tele de la Dunkerque au reprezentat cheia de boltă a rezistenței sale ulterioare împotriva lui Hitler.

În paginile ce urmează, continuăm să oferim cititorilor noștri, într-o traducere intructivă prescurtată, pasaie dramatice din lucrarea lui Nicholas Harman Dunkirk — The Necessary Myth. Titlul, subtitlurile și notele aparțin redacției.

Operația Dynamo

Pînă în ziua de astăzi, falezile albe de la Dover ascund mistere în interiorul lor. Deasupra portului, terminat în 1908 pentru a adăposti distrugătoarele din flota Canalului Mincii, se înalță un castel a cărui primă construcție datează din secolul I al erei noastre, cînd a servit drept far romanilor. Deducutul lui, în anii următori, s-au săpat în calcar nenumărate orificii, colina transformîndu-se într-un adevărat șvair. În cavitățile astfel apărute, funcționează instalații despre al căror rost nu știe decît Royal Navy. Unul dintre tunele se deschide cu o splendidă vedere peste cei 38 kilometri care despart Doverul de Calais. În primul război mondial, această încăpere bine ventilată a găzduit generatorul de electricitate necesar postului de comandă al marinei militare britanice din Canalul Mincii. În 1940, generatorul modernizat fusese mutat în altă parte și mica grătă se transformase într-un birou spartan, dar dotat cu tot necesarul, care continua să se numească *Dynamo Room* (camera dinamului). De acolo s-a dirijat operația care, între 26 mai și 3 iunie 1940, avea să aducă în Anglia 220 000 soldați britanici, 100 000 francezi, precum și un număr de combatanți de alte naționalități.

Flotila de vase mici

Germanii nu credeau în posibilitatea unei astfel de acțiuni. La 25 mai, Luftwaffe controla din văzduh portul Dunkerque și Göring era convins că nici unul din cheirurile bombardate nu va mai putea fi folosit. Francezii considerau

o evacuare pe acolo nu numai cu neputință de înfăptuit, ci și cu totul indezirabilă. Tot la 25 mai, generalul Blanchard¹ a emis un ordin către toate unitățile franceze, britanice și belgiene de sub comanda sa, în care sublinia: „Acest cap de pod va fi apărat fără ca nimănui să-i treacă prin minte perspectiva unei înfrîngerii”.

Nici măcar Royal Navy nu credea pe atunci în minuni. Ramsay² căpătase instrucțiuni să alcătuiască un mic stat-major, capabil să organizeze evacuarea, în eventualitatea unei catastrofe. El și-a instalat colaboratorii în camera dinamului, botezînd proiectul *Operația Dynamo*. Amiralitatea stabilise ca obiectiv inițial readucerea în patrie a 45 000 ostași în două zile. Realizarea finală a fost evacuarea a 340 000 oameni în nouă zile. Nu începe încă de la ea a însemna un mare succes în care a intrat o doză enormă de incontestabil eroism. Nu este mai puțin adevărat că măsurile luate au implicat înșelarea Franței, singurul aliat care fi mai rămăsesse Marii Britanii.

Primul pas s-a făcut la 14 mai, în ziua cînd forțele armate olandeze au capitulat. În seara respectivă, la ora nouă, postul de radio Londra a anunțat, în cadrul buletinului său de știri: „Amiralitatea a emis un ordin, conform căruia toți posesorii de ambarcațiuni cu motor, măsurînd între 9 și 33 m în lungime, care nu au

fost cedate sau rechiziționate pînă acum, sînt obligați să comunice Amiralității caracteristicile acestor ambarcațiuni în termen de 14 zile”. Cineva acolo sus era prevăzător, anticipînd necesitatea de a naviga în apele puțin adînci dintre Anglia și continent.

Într-un răstimp foarte scurt, s-a organizat o „flotilă de vase mici”. Proprietarii care s-au oferit ca voluntari — pescari, iahtmeni, mecanici etc. — au fost „recrutați” pentru o lună în marina militară, plătiindu-li-se o soldă de 3 lire sterline. S-au înrolat astfel peste nouăzeci de oameni, cărora li s-au adăugat ofițeri și subofițeri navali în retragere din toate posturile situate pe coasta de sud a Angliei. Nimeni nu știa însă ce-i rezervă viitorul.

Prologul de la Boulogne

La 19 mai, o conferință navală, ținută la Londra, a hotărît să evacueze, cu începere de la 22 mai, un număr de maximum 15 000 oameni din Corpul expediționar britanic. Cu acel prilej, s-a ajuns la concluzia — care avea să se dovedească lipsită de orice temei — că transportarea în țară a unor contingente mai mari ar fi fost „o aventură hazardată, cu rezultate probabil dezastruoase”. Dar, încă înainte de declanșarea Operației Dynamo, au fost aduși în Anglia 27 936 soldați și ofițeri, aparținînd în majoritate categoriilor de care lordul Gort considera că se poate lipsi.

În dimineața de 20 mai, viceamiralul Ramsay a ținut prima ședință oficială a statului major pe care li formase, avînd pe ordinea de zi „eva-

¹ În dimineața de 25 mai, generalul Georges Blanchard fusese numit comandant-șef al forțelor aliate din nord, în locul lui Billotte, decedat în urma unui accident de automobil.

² Viceamiralul Bertram Ramsay comanda unitățile marinei militare britanice din Canalul Mincii.

Corpul expediționar britanic și viceamiralul Bertram Ramsay, comandantul unităților marinei militare britanice din Canalul Mineci

În p. 43: mari dificultăți în operația de îmbarcare a oamenilor aflați pe plajă

cuarea de urgență peste Canalul Minecii a unor efective foarte importante". Cu același prilej, s-a întocmit o listă a tuturor navelor civile capabile să transporte trupe într-o asemenea eventualitate. La loc de frunte, se situau feriboturile care, în vreme de pace, asiguraseră legăturile regulate dintre porturile britanice și cele franceze. Li se adăugau „flotila de vase mici”, precum și patruzeci de *schuyts* — cabotiere olandeze cu fundul plat, avînd echipaje formate din trei persoane, care se refugiaseră în Anglia după capitularea forțelor neerlandeze. În zilele imediat următoare, Ramsay a trimis la Dunkerque o cantitate de aproximativ 400.000 litri de apă potabilă, în canistre metalice care au fost depozitate pe plajele de la est de oraș. Această înțeleaptă măsură de precauțiune a jucat un rol decisiv în desfășurarea cu succes a Operației Dynamo.

La începutul ultimei decade a lunii mai, atît Londra cit și Parisul credeau că porturile Boulogne și Calais vor rezista o vreme îndelungată atacurilor germane. Dar garnizoanele ambelor orașe aveau efective reduse, întrucît nimeni nu bănuia că naziștii ar putea ajunge pînă acolo cuarele lor blindate. La 21 mai, cuprins de panică, comandorul

Dutfoy du Mont de Benque, sub ordinele căruia se aflau unitățile din Boulogne, a dispus evacuarea portului¹. În ciuda acestei indicații, servanții bateriilor de coastă, aparținînd infanteriei marine, au refuzat să-și părăsească tunurile. Peste cîteva ore, o divizie de infanterie în retragere, sub comanda generalului Lanquetot, deși decimată de focul inamic, s-a alăturat apărătorilor.

În mare pripă, două batalioane din infanteria de gardă britanică au fost transportate, în noaptea de 21 spre 22 mai, la Boulogne. În aceeași după-amiază, la ora 5, germanii au dezlănțuit atacul. Peste alte douăzeci și patru de ore, Royal Navy primea ordin să readucă în patrie cele două batalioane. În dimineața de 24 mai, la ora 2.45, ultimii soldați englezi părăseau portul, la bordul distrugătoarelor care aveau de înfruntat bombardamentele în picaj ale avioanelor Stuka. Acțiunea a constituit un prolog al celor ce aveau să se întîmple la Dunkerque.

Cu acest prilej, marina militară britanică s-a comportat la înălțimea reputației sale.

¹ Peste zece zile, ajuns la Cherbourg, Dutfoy a fost tradus în fața Curții Martiale și condamnat la 20 ani de temniță pentru lășitate în fața inamicului.

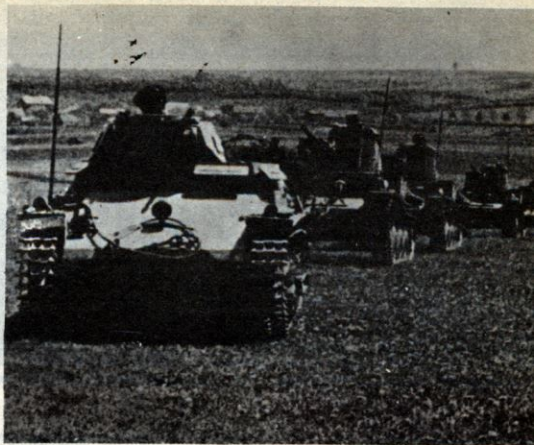
Nu același lucru se poate spune, din păcate, despre forțele de uscat ale Angliei. Cele două batalioane de gardă au fost retrase, deoarece comandantul lor raportase că portul era imposibil de apărat. Francezii — cărora nu li se adusese la cunoștință evacuarea britanicilor — au dovedit că această părere era greșită, continuînd să reziste mai bine de treizeci de ore după plecarea englezilor. Culmea a fost că, înainte de a ieși din radă, Royal Navy a scufundat acolo un vas încărcat cu blocuri de ciment, interzicînd astfel atît aprovizionarea cît și eventuala evacuare a francezilor.

Un mesaj insultător

La Calais, întăririle britanice au sosit tot în ziua de 22 mai: o brigadă de „tunici verzi” (infanterie ușoară, instruită în mod special pentru război de mișcare) și un batalion de tancuri. Debarcarea s-a efectuat într-un haos de nedescris, deoarece navele, încărcate greșit, au părăsit portul foarte repede, de teama atacurilor aeriene ale dușmanului, înainte de a putea descărca măcar jumătate din muniții și din vehiculele aflate în dotarea trupelor. Pușinele tancuri ajunse la țarm s-au irosit în cîteva acțiuni răzlețe împotriva blindatelor germane.

Diviziile de Panzer care au ocupat nordul Franței erau sub comanda lui Gerd von Rundstedt, ale cărui acțiuni nu s-au coordonat perfect cu cele ale lui von Bock, ceea ce a permis aliaților englezi și francezi să se strecoare în retragere pînă la Dunkerque

La 24 mai, pe cînd ultimii soldați din infanteria de gardă plecau din Boulogne, generalul Nicholson, comandantul brigăzii de „tunici verzi”, a primit și el ordin de evacuare. Ordinul a fost confirmat în seara aceleiași zile și Nicholson și-a retras soldații din dispozitivul de luptă, pregătindu-i de îmbarcare. Între timp însă, guvernul de la Paris protestase cu vehemență împotriva modului cum englezii abandonaseră portul Boulogne și primul ministru Churchill a dat dispoziții severe „să se evite orice nouă indisponere a aliaților noștri”.

În consecință, un ofițer oarecare de stat major de la Ministerul de război din Londra (numele nu i se cunoaște nici pînă în ziua de astăzi) a trimis lui Nicholson unul dintre cele mai insultătoare mesaje care au parvenit vreodată unui comandant aflat în linia de foc:

„În ciuda ordinului de evacuare pe care l-ați primit azi-dimineață, faptul că forțele britanice din sectorul dv. se află acum sub comanda lui Fagalde¹, care a ordonat să nu se efectueze nici o retragere, vă creează obligația să vă conformați acestui ultim ordin, pentru a nu aduce vreo știrbire solidarității aliate. Vă

revine așadar misiunea de a rezista, deși Calais nu prezintă nici o importanță pentru Corpul expediționar britanic...”

Cu alte cuvinte, Nicholson, aflat într-o situație extrem de primejdioasă, era încunoștințat că trebuie să se sacrifice, împreună cu oamenii săi, din rațiuni meschine de ordin politicianist și nu din considerente realiste de natură militară. Din fericire, generalul nu s-a lăsat demoralizat de cinismul jignitor al mesajului și a început imediat să-și organizeze apărarea. În schimb, cînd i-a căzut sub ochi textul expedit de ofițerul de stat major, Churchill a făcut literalmente spume la gură, strigînd:

— Nu știam că avem defecțiuni pînă și în Ministerul de război!

După alte două zile de lupte grele, Nicholson și brigada sa au capitulat, laolaltă cu efectivele franceze, de trei ori mai numeroase, care apărau portul. În Anglia nu se mai afla decît o singură mare unitate capabilă să intre imediat în foc — și aceea nu era britanică: Divizia 1 de infanterie canadiană. Comandantul ei, generalul-maior McNaughton, a vizitat la bordul unui distrugător, în noaptea de 23 spre 24 mai, Calais și Dunkerque. La Dover, primele uni-

tăți ale diviziei sale așteptau ordinul de îmbarcare pentru Franța. Dar McNaughton a ajuns repede la concluzia că și-ar trimite compatrioții la un măcel absolut inutil. Telegrama sa a determinat Cabinetul de război britanic să încline definitiv spre soluția evacuării unui număr cît mai mare de ostași englezi de pe continent.

Pe plan politic însă, acest adevăr nu putea fi recunoscut în gura mare. Londra avea tot interesul ca Franța și Belgia să continue lupta. În primul rînd, cu cît mai mulți soldați naști cădeau sub gloanțele și obuzele francezilor și belgienilor, cu atît mai mulți soldați britanici aveau șanse de a scăpa teferi și de a se înapoia în țară. În al doilea rînd — și mult mai important — două treimi din gigantica armată franceză nici nu se angajaseră încă în luptă: în concepția guvernărilor englezi, trupelor franceze le revenea sarcina de a-i împiedica pe germani să ajungă la Mediterana și să pună în pericol liniile vitale de comunicații ale imperiului britanic.

Iată motivele pentru care Anglia se străduia din răsputeri să-și convingă aliații să se bată mai departe, în vreme ce ea însăși se pregătea să-și retragă unitățile de pe front.

¹ Generalul Fagalde era comandantul tuturor trupelor aliate din porturile de la Canalul Mîneei.

octombrie
1933

MICROARHIVA MAGAZIN ISTORIC

ÎN BUCUREȘTI, ACUM 50 ANI

Cronică mărunță

● Astă-seară, postul nostru de radiodifuziune transmite un „concert național european” care va fi retransmis de posturile radiofonice din nu mai puțin de 11 state: Cehoslovacia, Iugoslavia, Polonia, Italia, Franța, Elveția, Germania, Austria, Ungaria, Letonia și Luxemburg. Despre ce este vorba! La Geneva funcționează „Uniunea Internațională de radiodifuziune”, care stabilește ca fiecare țară ce a aderat la „Unione” să transmită în fiecare lună câte un concert național, căruiu i se spune „concert european”, pentru că este retransmis de posturile de radio din statele ce sînt membre ale „Ununii”. Concertul de astă-seară este primul concert român în cadrul celor europene. Rostul unor astfel de manifestări este — după cum scrie revista Radiofonia — „să apropie popoarele, să le facă să se cunoască în tot ce au ele mai nobil, mai înalt — cultura, arta”.

● Universul anunță „moartea gazdei regelui Carol I la Poradim”. Este vorba despre Danco Ivanov, fostul primar al localității, în timpul războiului din 1877. Carol I, comandant suprem al tuturor trupelor din fața Plevnei, și-a avut cartierul general la Poradim și a fost găzduit în casa primarului. (4 octombrie)

● De la croitorie la pavarăle d-lui Zellinger este titlul unei relatări apărute în Universul în care este vorba despre o afacere legată de pavarea unor străzi ale Capitalei. Dar să dăm evluint ziarului amintit: „Acum cîteva ani, a venit în Capitală un gînd de proeseală: cetățeanul Zellinger de la Cluj, a cărui meserie, acolo, era croitorie. Fiindcă cunoștință cu primarul Capitalei, Zellinger a de-

Început de toamnă în Capitala de acum cinci decenii. O toamnă care evidențiază și mai acut contradicțiile dintre cele două lumi în care se împarte societatea românească din această vreme — lumea celor fără grija zilei de mîine și lumea celor mulți, îndurînd din greu povara crizei economice. Pentru transformarea revoluționară a acestor realități, luptă cu nedezmințit curaj, clarviziune și cutezanță Partidul Comunist Român.

Prezența comuniștilor în viața țării, în fruntea luptelor maselor muncitoare pentru dreptate, libertate, apărarea independenței și suveranității țării, împotriva fascismului este înscrisă în hronicul istoriei românești interbelice ca un semn esențial al progresului, al viitorului. Fapt ce se reflectă și în paginile ziarelor apărute în această lună octombrie 1933, deși — cum am mai menționat în cuprinsul cronicii noastre — presa burgheză a vremii evita să publice în mod curent informații referitoare la activitatea comuniștilor.

Iată, de exemplu, în ziarul *Lupta* din 3 octombrie o semnificativă mărturie despre acțiunile Comitetului Național Antifascist, la activitatea căruiu am mai avut prilejul să ne referim prin intermediul a diferite mărturii desprinse din presa de acum cinci decenii¹. De astă dată este vorba despre un viguros protest pe care Comitetul îl adresează ministrului de interne în legătură cu măsurile luate de autorități pentru a împiedica activitatea Comitetului și în care se relevă încă o dată scopul pentru care militează această organizație: „Contra fascismului — se spune în protestul amintit — care a izolat Germania, făcînd-o să fie disprețuită și urită de întreaga lume civilizată, prin șovinismul agresiv și înarmările uriașe, prevestitoare ale unui nou război mondial, s-a constituit la București un Comitet antifascist care își propune să demaște primejdia”². După ce se dezvăluie șicanele autorităților și se cere ca acestea să „reintre în legalitate”, în document se arată în continuare că „vor avea loc la București, Iași, Chișinău, Cernăuți, Brăila, Cluj, Oradea-Mare, etc. conferințe antihitleriste. La București, la cinematograful Rex, Calea Dorobanți”.

Creat în vara lui 1933, Comitetul Național Antifascist — în a cărui conducere partidul comunist l-a desemnat pe militantul revoluționar Nicolae Ceaușescu — desfășoară o susținută activitate de mobilizare a tuturor forțelor democratice, antirăzboinice, de demas-

¹ *Magazin istoric*, nr. 7/1973, 6, 7/1983.

² Pentru a ușura lectura, nu am mai marcat cu puncte de suspensie întreruperile de text în extrasele preluate din ziarele respective. Precizăm, de asemenea, că în redarea acestor extrase am păstrat, cu unele excepții cerute de normele ortografice actuale, scrierea din original.

În culisele
teatrului
radiofonic
al anului 1933:
pregătiri
pentru
transmiterea
unei piese

care a fascismului și acoliților săi, paginile presei timpului aducându-ne — cum se vede — lună de lună mărturie despre activitatea sa.

In octombrie 1933, sindicatul „Gutenberg” al lucrătorilor tipografi din Capitală împlinește 75 ani de activitate neîntreruptă. „Este cea mai veche organizație profesională muncitorească din țară — scrie *Dimineața* din 3 octombrie — și jubileul de astăzi este o adevărată sărbătoare pentru mișcarea muncitorească de la noi”. Jubileul este sărbătorit în sala Turn Verein din str. Brezoianu. „Pe estradă — scrie ziarul — un grup de bătrini: veteranii organizației, oameni care numără între 40 și 50 ani de activitate la «Gutenberg». În spatele lor, un grup din tineretul sindicatului îmbrăcați în uniforme: cămăși albastre, cravate roșii. Tinerii țin de o parte și de alta două drapelul roșii, iar în mijloc vechiul drapel al sindicatului «Gutenberg».”

Secretarul sindicatului prezintă începuturile organizației. A fost înființată la 1 octombrie 1858, sub denumirea de Casa de ajutorare și prevedere a lucrătorilor tipografi din România. Asociația a avut la început caracter de strictă mutualitate, ajutorarea membrilor, pentru cazuri de boală, accidente, moarte. Pe atunci nu existau legi de asistență în București.

„Cu timpul, industria grafică progresind — scrie ziarul — numărul lucrătorilor sporind, deci antagonismele de interese pronunțându-se, sindicatul își lărgeste cîmpul de activitate, devine sindicat cu ideologie de clasă, primește influența ideilor socialiste din perioada Nădejde-Morțun și începe să dea lupte serioase cu patronatul”. Sint trecute în revistă alte momente, sint menționate personalități din istoria organizației, printre care tipograful Dimitrie Marinescu, „unul dintre valoroșii conducători ai mișcării social-democrate”. Cei prezenți la întrunire fac apoi „o manifestație de solidaritate cu muncitorimea germană oprimată sub guvernul dictatorial hitlerist”.

Pe cine să crezi? Pe liberali sau pe național-tărăniști? Greu de spus, dacă judeci lucrurile după cele ce scriu organele de presă ale celor două partide, *Viitorul* și *Dreptatea*. Chiar în prima zi a lunii, *Viitorul*, organul P.N.L., în cadrul campaniei pe care o duce de mai multe luni împotriva guvernului P.N.Ț., scrie: „Guvernarea d-lui Vaida a dat țării tot răul ce-l putea da cea mai nepricepută combinație politică. A creat în suflete neîncrederea în legi; a sădit panica în toți oamenii de muncă și de economie. A pus în mișcare cea mai dureroasă presă fiscală și a azvirlit în marea masă a cetățenilor frica zilei de mâine”. Concluzia: „Guvernul Vaida trebuie să plece, căci sentimentul și voința țării cer aceasta”.

La rîndul său, *Dreptatea*, organul P.N.Ț. caută, chiar în numărul de a doua zi, 2 octombrie, să-și convingă cititorii de exact contra-

Cronică mărunță

venit, ca prin farmee, pavarot și desigur... erprezentant în pavae. A constituit la lueală firma de pavae «Muntenas» și... a pavat cleva străzi în Capitală. Se ıntelege, le-a pavat prost: așa de prost ıntel, cu toată protecția, lucrări nu l s-au mai dat. Cîrind, societatea «Muntenas» a dat falliment și pas de mai trage pe cleva la răspundere de pavaele pronsate. Dar setea de clyst n-astimpără pe oamenii. Și societatea falită «Muntenas» a reapărut cîrind sub firma «Bazaltins», desigur sub același conducere. A cerut iarăși lucrări. Pără să se țină seamă de experiența făcută pe punga cetățeanului, s-a dat firmel «Bazaltins» Aleca Călăreților de la Sosen”. Și astfel „crolitorul de la Cluj” a băgat în buzunar un clyst de 9 milioane lei”.

● Se inaugurează linia aeriană București-Tz. Jiu. Distanța dintre cele două orașe va fi străbătută — relevă ziarul — în circa o oră. (5 octombrie)

● Cartea lui C. Xenil, Take Ionescu, este premiată de Academia română. (6 octombrie)

● Președintele Roosevelt, scrie *Dimineața*, primește zilnic 8 000 scrisori. Roosevelt deține recordul în această privință, deoarece Wilson nu primea decît 800, iar Hoover 600 scrisori pe zi. (7 octombrie)

● La Tirgu Jiu are loc solemnitatea decăririi orașului cu „Virtutea Militară de Război”, clasa I-a, pentru faptele de bravură săvîrșite de populația acestui oraș, în timpul invaziei germane din 1916. (9 octombrie)

● A apărut la Paris La résistance à l'Oppression et le droit d'insurrection. L'organisation pratique de la résistance révolutionnaire, de Grigore Gheamănu, doctor în drept al Universității din

octombrie
1933

Mașină
modernă
pentru
curățitul
străzilor

Cronică mărunță

Paris, care a stîrnit un viu interes. Originala lucrare cuprinde un istoric al rezimurilor de opresune din toate timpurile, tratînd și problema organizării rezistenței revoluționare.

● Un anticar expune în vitrină unei statuete de lemn, sub care scrie: „Cele cîinci simțuri”. După vinzarea uneia din statuete, inscripția este înlocuită cu alta: „Cele patru simțuri”. După ce rămîn trei statuete, inscripția sună: „Cele trei grații”, apoi „Adam și Eva” și, în sfîrșit, la ultima statueta, „Sînzărate”.

● Din București... la Chicago, unde este deschisă din luna iunie 1933 Expoziția Universală. Ziarul științelor (reportaj) de la această mare manifestare internațională care „condensează tot progresul umanității”.

● Expoziția — scrie reporterul în ziarul amintit — are meritul de a fi adunat în congres nu numai toate locurile lumii, dar și toate timpurile. Prezentul prin reproducerea a tot ce se poate vedea mai interesant în lume, cu stirea petului a comerțului, industriei etc. Viitorul, prin imaginea așa de suferită a lumii viitoare (ceea omului în viitor)”. Intră multele obiective care atîra numeroși vizitatori („drumurile de fier suburbane aduc sau pot aduce 50 000 oameni într-o oră” iar „autobuzele adună din toate colțurile orașului cel puțin 20 000 gară cască pe oră”) se află Palatul științelor, Palatul călătoriei și al transportului, Palatul Chrysler, Palatul General-Motors, Grupul istoric al lui Lincoln, Templul Maya, Sălaul Indienei seminole, Insula vîrăjită a copilor, Palatul Chinei, Palatul electricității, Palatul agriculturii,

riul: „Ultimele manifestații politice au arătat, odată mai mult, că guvernarea național-tărănistă este întemeiată pe baze solide. Cîit vreme un guvern se bucură de încrederea Coroanei și a țării, nimeni nu este îndreptățit a vorbi de o schimbare de regim. Un guvern care se luptă cu succes contra dificultăților de tot felul — dificultăți capabile în alte țări să răstoarne regimuri — n-are nici o îndreptățire să se retragă. Statul este condus cu chibzuință”, se autoasigură național-tărănistii, „guvernul făcînd față, prin activitatea lui nedomolită, la toate complicațiile ivite în ultimul timp”.

Și, parcă pentru a-și întări și mai mult convingerea în opera realizată, Comitetul Executiv al Partidului Național-Tărănist se întrunește la 5 octombrie într-o ședință în care este adoptată o moțiune — reprodusă în *Dreptatea* din 7 octombrie — de încurajare a guvernului care „luptînd cu toate greutățile extraordinare prin care a trecut țara ca urmare a crizei mondiale, a făcut față tuturor nevoilor, a prevenit agravarea crizei și prin măsurile luate pe baza și în cadrul programului de guvernare a îmbunătățit situația maselor producătoare”. Prin moțiune, Comitetul executiv național-tărănist „invită guvernul să-și continue activitatea sa rodnică pentru țară”.

Imediat, *Viitorul* ripostează, calificînd întrunirea național-tărănistă drept o „provocațiune primejdioasă”: „Țara nu mai tolerează îndrăznețiile, mistificările și dezastrele unei guvernări național-tărăniste. Țara respinge o asemenea politică degradantă” — scrie oficiul liberal.

Devenite prezente obișnuite în ambianța politică a țării, astfel de polemici nu reprezintă soluții la marile probleme ale țării. Dimpotrivă, condițiile de viață se înăspresc, somajul crește, perspectivele de îmbunătățire a traiului se îndepărtează. „Fabrica «Wolf» a concediat toți lucrătorii bătrîni și pe cei care au avut o vechime mai mare de 10 ani — scrie *Facla* din 15 octombrie. Aceasta pentru a scăpa de obligațiunile legii contractelor și să nu acorde concedii lucrătorilor”.

Aceeași situație și în alte întreprinderi bucureștene. La Fabrica „Falk”, scrie același ziar, după ce a fost înăbușită greva muncitorilor „direcțiunea a concediat peste 70 dintr-inși, fără a le plăti concediile de odihnă și orele suplimentare”. La fel la Fabrica de chibrituri, la fabricile Schmidt, Helvetia, Tăbăcăria Națională, Talpa etc. „Din toate colțurile țării — arată ziarul — sosesc la Ministerul muncii memorii și moșii documentate care cer tot mai insistent legiferarea ajutorului de somaj”.

Acestor mai și grave probleme, atît țărănistii cît și liberalii le opun o agitație politică sterilă, vană, sau, cum se exprimă *Lupta* din 10 octombrie, „o literatură, mai bună sau mai rea, după cum e și talentul celor care o fac”.

Barăria
„Gambrius“

Presa bucureșteană prezintă pe larg vizitele pe care ministrul de externe român, Nicolae Titulescu, le întreprinde în această lună într-o serie de capitale: Varsovia, Sofia, Ankara, Atena, Belgia. În cursul acestui turneu, ministrul român a avansat ideile unei Înțelegeri Balcanice a statelor din regiune. Între relatările și comentariile ziarelor bucureștene, întâlnim și extrase din presa străină, ca, de exemplu, aceste reproduceri din oficiosul turc *Hakimieyeti mieliye*, reluate de *Universul* din 17 octombrie: „Prietenia care există între România și Turcia este solidă și adâncă. Dacă această atmosferă de prietenie n-a putut să fie tulburată nici chiar de amintirile marelui război, aceasta se datorește faptului că cele două popoare ale noastre au sentimente care se înfrățesc, iar pe altă parte faptului că nici o divergență de interese nu desparte România de Turcia, nici în Balcani și nici în Marea Neagră“.

„Vizita d-lui Titulescu la Ankara — continuă ziarul turc — vine în momente critice, când politica de împăciuire și de securitate în Balcani capătă o importanță deosebită și când situația politică trezește neliniște în Europa. Această vizită oferă deci României și Turciei un prilej fericit de a-și reafirma reciproc aspirațiile lor pacifice. În aceste zile de tulburări și suferință pentru lumea întreagă ar fi în avantajul popoarelor și al țărilor noastre, cât și în avantajul întregii Europe, să se demonstreze că atmosfera în Balcani, Marea Neagră și Marea Mediterană este la adăpost de orice pericol de discordie sau de anarhie. Prietenia turco-română — conchide ziarul — care constituie și ea o veche tradiție va contribui în mare măsură ca aspirațiile noastre comune să-și găsească un vast câmp de realizare“.

Cu prilejul vizitei lui N. Titulescu la Ankara se semnează la 17 octombrie 1933 Tratatul de prietenie veșnică, neagresiune, arbitraj și conciliațiune româno-turc, în vigoare și astăzi, document prin care — după cum scrie *Facla* din 19 octombrie — „se face un pas hotărâtor pe calea statornicirii păcii în Balcani“. „Prin pactul încheiat — continuă ziarul citat — cele două state se obligă la o amicitie sinceră și perpetuă“.

Ziarele apărute în octombrie 1933 ne aduc noi și numeroase mărturii despre îngrijorarea și atitudinea combativă cu care opinia publică din țara noastră continuă să urmărească evenimentele din Germania hitleristă, pregătirea acestora de un nou război. În *Neamul Românesc* din 16 octombrie, de exemplu, întâlnim un relevant articol semnat de Nicolae Iorga. Pornind de la descoperirea în Belgia

Cronică mărunță

Centrul afacerilor, Institutul artei etc.

La dispoziția vizitatorilor se află „cîteva regimente de ghilzi uniformizați, dresați de un an aproape într-o școală speculară. Nu există, cred, limbă pe lume care să n-aibă ghilzul ei la expoziție. România are vreo șapte“.

Expoziția, „ține cu dinadinsul să trezească din nou încrederea oamenilor în viitor, redându-le conștiința forțelor lor, prin arătarea realizărilor“.

(10 octombrie)

● S-a deschis în sala Dales, din Capitală, prima expoziție de numismatică medievistică și arheologică, cu prilejul aniversării a 30 ani de activitate a societății numismatice române.

● La Paris a avut loc, între 6-12 octombrie, primul congres internațional de filozofie juridică, la care au luat parte reprezentanți ai științei dreptului din numeroase țări ale lumii. România a fost reprezentată de Mircea Djuvara, profesor la Facultatea de drept din București. Cu prilejul congresului a fost fondat Institutul internațional de filozofie și sociologie juridică, în biroul cărui a fost ales și reprezentantul român. Totodată au fost cooptați ca membri noi al Institutului Andrei Rădulescu și D. Gusti. Revista română de drept public se numără printre publicațiile institutului. (17 octombrie)

● Are loc la Suceava înăurarea bustului marelui compozitor Ciprian Porumbescu. Profesorul universitar Ioan J. Nistor, reprezentantul Academiei române, relevă cu acest prilej că cinec localități revendică, cu aproape egală îndreptățire, pe Ciprian Porumbescu: Sighetul Sucevei,

octombrie
1933

Societatea
Națiunilor
și-a închis
lucrările;
în gara Geneva,
bagajele
delegaților
reiau drumul
spre casă

Cronică mărunță

unde Ciprian a văzut lumina zilei; Suceava, unde și-a format mintea și sufletul; Cernăuții, unde a îndurat chinurile închisorii; Brașovul, unde și-a sărbătorit triumful genului său muzical; Stupca, unde compozitorul a murit. (19 octombrie)

● Senatul Universității din Atena conferă titlul de doctor în drept „honoris causa” ministrului de externe român N. Titulescu. (20 octombrie)

● Presa consemnează împlinirea a 100 ani de la nașterea lui Alfred Bernhard Nobel, „inventatorul dinamitei, fondatorul premiului păcii, după cum menționează Adevărul, care „are la activul său alte 855 de invenții în diferite ramuri ale tehnicii”. Adevărul publică o scurtă biografie a celebrului savant. S-a născut la Stockholm. La vârsta de 17 ani a emigrat în S.U.A., unde a lucrat la un șantier naval. La 21 ani s-a stabilit în Rusia. În timpul războiului Crimeii, cind aliații franco-anglo-italieni au atacat și Petersburgul, „Nobel inventă niște mine și torpile. Vasele rusești de pe Baltila, armate de Nobel, ca și minele și grăurile de foc, instalate de acest tânăr constructor în lungul coastelor, au oprit înaintarea corăbiilor aliate. De la orăzile lui Arhimede nu s-a mai cunoscut în istorie o mai mare victorie navală”, scrie ziarul amintit.

Din Rusia, Nobel a plecat în Franța „unde găsi protecția împăratului Napoleon III care-l împuternicea 100 000 franci. Cu acești bani, Nobel construi la Stockholm, în anul 1864, prima fabrică de explozive cu nitroglicerina.

a unor cantități de gaze toxice exportate de o firmă germană — gaze mai puternice decât cele folosite în primul război mondial — istoricul scrie: „Dar gazul cel mai periculos nu e acela care s-a descoperit în Belgia. El e în chiar spiritul de astăzi al unui tineret german crescut în cele mai odioase învățături ale urii de oameni, în cele mai nebune îndrumări spre o nouă suprafață, de rașă aceasta, pur teutonă, sub care să pîrîie oasele neamurilor inferioare de singe amestecat și fără îndreptățire la o existență liberă”.

În același timp, presa bucureșteană dezvăluie consecințele ce le are retragerea Germaniei de la Societatea Națiunilor, act ce pune în evidență hotărîrea hitleriștilor de a nu respecta nici unul din tratatele și principiile care asigură pacea continentului.

Bucureștii odată și acum este titlul unui ciclu de articole apărute în revista *Ilustrațiunea română* și în care găsim și o serie de informații interesante despre unele mari edificii ale Capitalei. Aflăm astfel că impunătorul palat al Casei de depuneri și consemnațiuni (astăzi Casa de economii și consemnațiuni) a început să fie construit în 1896, „după planurile arhitectului de deosebit gust Paul Gottereau, constructor fiind un alt arhitect, Ion Socolescu”.

Instituția ca atare, Casa de depuneri și consemnațiuni, a fost înființată în 1864. Ea n-a avut însă un local propriu. Timp de zece ani, instituția a funcționat în casele din curtea hanului Șerban-Vodă, pe locul unde astăzi se află palatul Băncii Naționale. În 1874, a fost construit un local care cu timpul a devenit neîncăpător. „Noul palat [cel început în 1896] — scrie în continuare revista — s-a construit cu tot ceea ce arta și tehnica modernă recomandau. În special, marcele tezaur este o minunată realizare a tehnicii”.

În același număr al *Ilustrațiunii române*, găsim și reportajul *Dimbovița apă dulce*, din care aflăm, între altele, că „Dimbovița numără pe traseul ei bucureștean douăsprezece poduri. Cel mai mare este cel al Senatului (de la Operetă), de unde apa capătă în sus o perspectivă destul de interesantă. Aproape de hale, Dimbovița suferă desigur de migrenă. Are pete de negreață. Lîngă podul Grozăvești, pe maluri, se înalță mesteceni de toată frumusețea”. De la Abator Incolo, riul „nu mai participă la viața orașului”. Duce doar cu sine „o amintire pe care o va vărsa în volnicosul Argeș”.

Intre evenimentele culturale ale lunii, se numără și apariția volumului de *Opere* ale lui M. Eminescu, ediție îngrijită de filologul Octav Botez, în Editura Cultura Națională din București. Subliniind mîncă tenace a profesorului Botez, „care timp de trei ani de zile a lucrat cu entuziasm puțin înțilnit la tomul uriaș care

EXPERIENȚĂ...

Caricatură
antifascistă
apărută
în ziarul
Adevărul

Casa
de depuneri
construită
în 1896

ne desfată ochii și ne încintă sufletul", *Facla* din 28 octombrie relevă și contribuția la apariția lucrării a directorului editurii, profesorul Al. Rosetti, „cărui îi datorăm dealtfel — cum menționează publicația amintită — nu numai colecția volumelor de versuri care au înviorat orizontul scrisului românesc din ultimii ani, ci și prima colecție de clasici români comentați”.

La 28 octombrie 1933 se împlinesc 15 ani de la proclamarea Republicii Cehoslovace. Subliniind că „pentru noi, sărbătoarea de azi a Cehoslovaciei e un fericit prilej de a reînnoi sentimentele de prietenie față de un vrednic aliat”, ziarul *Dimineața* din 29 octombrie rememorează unul din momentele emoționante ale prieteniei româno-cehoslovace. La 28 octombrie 1918, „în garnizoana austro-ungară din Praga se aflau numeroși soldați români care s-au organizat într-o legiune română. Atitudinea acestei legiuni a făcut ca proclamarea independentei cehoslovace și preluarea administrației noului stat să se facă fără violență. Era pecetea ostășească la un acord pe care patrioții români și cehoslovaci din fosta monarhie austro-ungară îl încheiaseră demult pentru înlăturarea unui jug comun”.

Acest moment este evocat și de fostul ministru al Cehoslovaciei la București, Kuenzl Jizersky, care într-o cuvîntare la radio Praga, reproducă de ziarul amintit, menționează: „Evenimentele din Praga din ziua memorabilă de 28 octombrie 1918 au grăbit năruirea zidurilor închisorii comune, din care au ieșit la viață liberă națiunile subjugate pînă acum. La aceste evenimente din Praga au luat parte atunși și românii transilvăneni, care ei înșiși fiind în robie au înțeles năzuințele cehilor și ale slovacilor de a răsturna jugul odios”. Cînd autoritățile austro-ungare au încercat să intervină cu armata „pentru a învinge revoluția națională victorioasă, soldații români aflați în Praga au refuzat executarea ordinelor, să meargă contra cehilor”. Ei au creat amintita legiune și „au predat Comitetului Național Cehoslovac 23 autocamioane cu muniții, arme și 6 mitraliere și s-au pus în slujba Comitetului Național Cehoslovac. Faptul acesta e scris cu litere de aur în istoria statului cehoslovac”, conchide fostul ministru al Cehoslovaciei în România.

Rubrică de:
Cristian POPIȘTEANU, Valeriu BUDURU,
Ioana URȘU, Ioan LĂCUSTĂ
Selecția fotografiilor: Radu Ion POPESCU

Cronică mărunță

După cîteva luni, protehnia fu aruncată în aer din cauza neglijenței unui lucrător”. Nobel își continuă cercetările și „reuși să amestece nitroglicerina cu pămînturi poroase, obținînd un nou exploziv, numit dinamită”. Din exploatarea dinamitei, Nobel a strîns o avere considerabilă pe care a lăsat-o prin testament Aca-demiei din Stockholm, cu dorința de a se pune bazele unei fundații care să-și poarte numele și care anual să acorde cinci premii „trei pentru cele mai bune descoperiri în fizică, chimie și medicină, al patrulea e pentru literatură, al cincelea pentru pace. Fiecare premiu e de 120 000-150 000 coroane suedeze (circa 4 milioane lei — cursul 1932 — n.n.)”.

Primii laureați ai premiului Nobel, scrie ziarul, au fost: „Roentgen, pentru fizică; Van't Hoff, pentru chimie; Behning, pentru medicină; Sully Prudhomme, pentru literatură; Frédéric Passy și Henri Dunant, pentru pace. Acesta din urmă — scrie Adevărul — e fondatorul Crucii Roșii din Geneva”.

La 10 decembrie 1896, Alfred Nobel s-a stins din viață. Acesta zi „e comemorată în fiecare an de parlamentul din Stockholm. În această zi se distribuie premiile Nobel”.

Scriitorul Ion Paș, în *Facla* din 26 octombrie, îl numește pe Nobel „un simbol de pace între popoare”. Comemorarea lui Nobel, scrie el, „ar trebui să aibă și acest caracter: de trezire a oamenilor din labirinturi și de readucere în marea mistului adevărat”, la nobila datorie a științei „care nu poate și nu trebuie să urmărească decât binele omenirii”. (23 octombrie)

Băile Olănești —

prima filă de istorie

Cu excepția unei mențiuni din anul 1760, discutabilă, și a tradițiilor locale, nu dispunem pînă în prezent de informații documentare care să ateste utilizarea în scopuri curative a apelor minerale din Olănești înainte de anul 1800. Prima mențiune a apelor minerale în această localitate a fost făcută pe o hartă rusească din anul 1885.

În perioada anterioară, în timpul evenimentelor revoluționare din anul 1821, numeroși boleri din regiunile învecinate, de teama revoluției, s-au refugiat în această zonă.

Conform unei tradiții — neconfirmată documentar — astfel de boleri ar fi fost adăpostiți chiar în satul Olănești de către Toma Olănescu, proprietarul la acea dată al terenului pe care se găsește ape minerale. Din dispoziția lui Tudor Vladimirescu, tot satul mai mulți boleri au fost internați la mănăstirile Cozia și Hurez, deei în apropierea Olăneștilor. Atunci, probabil, s-au făcut cunoscute izvoarele minerale de la Olănești, căci, opt ani mai târziu, în 1829, cum rezultă din corespondența fraților Otetelșanu¹ cu Divanul săvîrșitor, localitatea era deosebit de frecventată la recomandarea medicilor.

Ce spun documentele despre Olănești! De-a lungul timpului, moșia Olănescu a fost stăpînită de moșneni și bolerii Olănești. Ieșirea din devălmășie și „alegerea părților” s-a făcut printr-o hotărîre din anul 1795, în urma căreia primulul de pădure — cuprinzînd, fără a fi menționate și izvoarele minerale —, i-a revenit polcovnicului Ilie Olănescu.

La începutul sec. XIX, proprietar al terenului în discuție devine Toma Olănescu prin moștenire de la tatăl său, Vasile Olănescu. De numele lui se leagă primele măsuri privind valorificarea în scopuri curative a apelor minerale. Toma Olănescu, menționat pentru prima dată într-un document din anul 1816, deține rangul de clucer și sublocumtur al plaiului Cozia, la 1835, iar la 1841 era șădar. În acel an a încheiat un contract cu unulul său Grigore Otetelșanu, conținînd următoarele clauze: Toma Olănescu îl da în arendă lui Grigore Otetelșanu, pe o perioadă de 6 ani, părțile sale din moșia Olănești pe care se aflau 14 căsăși; renunțarea pe aceeași perioadă de timp la veniturile obținute de la băi și ascocierea lui Grigore Otetelșanu, după explorarea contractului, la exploatarea acestora. La rădăul său, Otetelșanu se angaja să construiască mai multe clădiri și să aducă serioase îmbunătățiri sistemului de exploatare a băilor. În anul următor încheierii acestui contract, Toma Olănescu tocmai mai mulți meseriași în vederea înfăinșării celor 19 încăperi începute anterior. La explorarea contractului, Grigore Otetelșanu a renunțat în favoarea nepotului său la drepturile de asociat.

Inițiatiile lui Toma Olănescu au fost continuate în anii următori de gine-rele sale, Alexandru Rudginski, parcele în armata rusă, care în urma căsătoriei cu Masinea Olănescu a devenit proprietarul terenului cu apele minerale din Olănești. Eforturile sale au fost apreciate în mod deosebit de Grigore Otetelșanu, așa cum rezultă dintr-o scrisoare trimisă din Craiova la 12 februarie 1851, în care îl sfătuia, în același timp, să urgenceze analizele chimice ale apelor și să le popularizeze în gazetele din țară și din străinătate. Rudginski a făcut mai multe de-mersuri pe lângă domnul țării în vederea facilitării unui împrumut de 4 000 lei, fără dobîndă, pe o perioadă de 6 ani, motivîndu-și cererea prin necesitatea efec-tuării unor lucrări cum ar fi: construirea a 12 băi, 60 camere de locuit, un birt, cazino și grădini de plumbare. Într-un alt memoriu, solicita trimiterea unui „doctor care ar fi de mare folos”, indicînd cu acest prilej și numărul de soldați (40) care urmează anual tratament la băile din Olănești.

În perioada 1852-1855, între A. Rudginski și moșnenii din Olănești, pro-prietarii ai unui pîrîl din moșia pe care „se găsește și ape minerale ce din vechime s-a îngădrit unul din ele la alul să la apă, însă cu hîrdăul”, a izbucnit un violent con-flict. Încăleind vechiul obicei, A. Rudginski a construit o punte și un fîchab „ce trag apă de pe moșioara lor”. Moșnenii au intervenit imediat, dărîmînd cu topoarele construcțiile făcute. Sesizate organele locale au hotărît: moșnenii să refacă puntea, fiind necesară „pătimașilor” (bolnavilor), iar A. Rudginski să renunțe la proiectele sale. Conflictul continua și în 1855, după cum rezultă dintr-un memoriu trimis domnului țării în care se arată că aceiași moșneni se împotrivesc construirii unui pod „cu un cap pe moșia lor”, absolut necesar pentru „pătimașii” care fac tratam-entul la stabilimentul „aflat pe partea cealaltă a rîului Olănești”. În anul următor se pare că s-a juncuse, totuși, la o înțelegere din moment ce între aceiași părți se realizează un acord pentru construirea unei biserici „la băile domniei sale”. Moar-tea lui A. Rudginski a zădărnicit însă finalizarea acestui proiect.

După 1860, Olăneștii au cunoscut o nouă etapă de dezvoltare și afirmare, ca urmare a eforturilor lui Petre Munteanu, devenit proprietar al stațiunii în urma căsătoriei cu Masinea, născută Olănescu, văduva lui A. Rudginski.

Prof. Ion STĂTESCU,
București

¹ Vechi familie boierăscă din Oltenia. La începutul sec. XIX, Iordache (mare clucer) și Grigore (agă) au desfășurat o bogată activitate politică și culturală pe plan local.

O CAPITALĂ NOUĂ PENTRU O ȚARĂ NOUĂ

(Urmare din p. 31)

s-au arătat mult mai puțin refractare decît bărbaii; mii dintre ele s-au angajat în întreprinderi și fabrici și și-au afirmat dorința de emancipare. Un mare număr de femei au intrat în facultăți. În 1930, Adunarea legislativă a acordat femeilor dreptul la vot; acesta a fost pasul decisiv pe calea unei depline egalități între cele două sexe.

Atatürk s-a hotărît să folosească seratele care aveau loc în tinăra și modernă Capitală, pentru a da o ripostă indirectă, dar fermă, retrograzilor. Turcoacele participau la aceste reuniuni, dar timiditatea lor în privința dansului era accentuată și de faptul că, de obicei, la astfel de reuniuni ele erau în număr mai mic decît bărbaii. Se retrăgeau în grupuri separate și nu dansau. Sfiala lor nu a constituit însă un obstacol în calea politicii lui Atatürk; el manifesta o preferință vădită de a discuta cu femeile și le arăta un respect deosebit, în public, aceloră dintre ele care îndrăzneau să danseze. Condiția lui le-a însuflețit și pe cele mai retrase, dovedindu-se eficientă. Ca simbol al poziției femeii în noua societate, în mai 1937, avioarei Sabiha Gökçen i-a fost decernată o stea din diamante. Cînd și-a primit premiul, Sabiha a declarat că, oricînd patria i-o va cere, va zbura și ca pilot militar.

Una din ultimele convorbiri avute de Atatürk a fost cu ministrul de externe român Victor Antonescu¹. Atunci, creatorul Turciei moderne a spus: „Omul, ca individ, este destinat să moară. Prima condiție a fericirii, pe care orice individ poate s-o atingă în viață, este însă să muncească, dar nu pentru el însuși, ci pentru cei ce vor veni...”

¹ Victor G. Antonescu (1871-1947), om politic, ministru de externe în anii 1936-1937.

DRUMUL SPRE PEARL HARBOR (IX)

Aproape o jumătate din impunătoarea lucrare a lui Gordon W. Prange. În zori, dormeam, este consacrată ultimelor zile ale lui noiembrie și primelor zile ale lui decembrie 1941. Autorul examinează — uneori în detalii care par la început inutile și care abia mai târziu își dezvăluie semnificația — fiecare pas, de natură politică, militară sau diplomatică, făcut de militariștii niponi în pregătirea agresiunii, ca și fiecare măsură luată de autoritățile americane în vederea preîntîmpinării acestui atac. Spațiul nu te permite să intrăm în asemenea amănunte, astfel încît vom începe, ca de obicei, printr-o sinteză a citorva dintre etapele pregătitoare, înainte de a aborda din nou volumul autorului american.

În dimineața de 23 noiembrie, viceamiralul Chuichi Nagumo, comandant-șef al Forței Z, căreia i se încredinșase misiunea de a ataca Pearl Harbor și care se concentrase în golful Hitokappu, a convocat o ședință la care au

Marea cea pustie

GORDON W. PRANGE

participat toți comandanții navelor prezente. Pentru prima oară, aceștia au aflat oficial în ce va consta acțiunea lor. Nagumo a ținut să sublinieze că lovitura împotriva insulei Oahu nu era încă o certitudine absolută: dacă negocierile dintre Japonia și Statele Unite se dovedeau fructuoase, atacul urma să se contramandeze.

Rînd pe rînd, viceamiralul a dat cuvîntul ofițerilor din statul său major, pentru precizări asupra diferitelor faze ale operației. Astfel, s-a atras atenția celor de față că, dacă americanii vor repera Forța Z pînă

cu 24 ore înainte de data atacului, navele vor face cale întoarsă, fără a angaja lupta. Dacă numai o parte din gruparea operativă va fi descoperită, ea își va modifica ruta, dar va continua să se îndrepte spre Pearl Harbor, evitînd de asemenea lupta. În sfîrșit, dacă flota sau aviația S.U.A. va detecta escadra exact la data stabilită sau dacă va deschide focul împotriva ei în orice zi precedentă, na-

vele și avioanele japoneze vor riposta cu maximum de energie.

Cel prezenți la ședință au fost puși apoi la curent cu toate amănuntele misiunii: traseul până în Hawaii și înapoi, rolul petrolierelor în aprovizionarea cu combustibil a grupării operative, modul de desfășurare a atacurilor aeriene etc. S-a subliniat că obiectivul era, pe de o parte, de a scufunda toate portavioanele și cel puțin patru cuirasate din rada portului Pearl Harbor, pe de altă parte, de a distrage complet aviația militară de pe insula Oahu. Se preconiza astfel paralizarea flotei americane din Pacific pe cel puțin șase luni. Până în ultimul moment, statul major general al marinei militare japoneze urma să comunice prin radio escadrei toate informațiile referitoare la situația navelor americane din Hawaii, informații primite atât de la consulatul nipon din Honolulu, cât și de la submarinele trimise în cercetare în apele arhipelagului. În materie de comunicații radio, Forța Z trebuia să recepționeze toate mesajele, dar să nu emită nici unul, căci, interceptându-le, inamicul ar fi putut depista poziția escadrei. Această tăcere nu urma să fie ruptă decât după primirea semnalului de atac: „Tora! Tora! Tora!” (Tigrul Tigrul)¹.

În discuțiile purtate după încheierea expunerilor, una dintre principalele obiecții care s-au ridicat a fost tocmai în legătură cu comunicațiile radio. Cățiva comandanți de escadre au cerut ca tăcerea să fie păstrată, chiar în eventualitatea că unii dintre piloți vor întâmpina dificultăți la întoarcerea spre portavioanele lor.

— Să presupunem că ni s-a gripat motorul sau că nu mai sîntem capabili să găsim direcția, a declarat locotenentul Takehiko Chihaya. Ei și? Asta înseamnă că trebuie să intrăm în contact radio cu navele noastre și să dezvăluim astfel dușmanului locul unde se află ele? Nu, mai bine murim în tăcere! Iar dacă vreunul din noi are slăbiciunea să ceară ajutor, propun să nu i se răspundă...

Propunerea a fost adoptată în unanimitate.

În ciuda acestor manifestări de devoțiune din partea subordonaților săi, Nagumo era departe de a fi optimist. Îi alsa-tu temeri cu diu-lum: dacă flota americană părăsea Pearl Harbor înainte ca Forța Z să ajungă acolo? Dacă inamicul îi detecta escadra, atacînd-o pe neașteptate? Dacă se isca o furtună atât de puternică încît petrolierele nu mai aveau posibilitatea să manevreze și aprovizionarea cu combustibil devenea irealizabilă? Dacă oceanul se acoperea de ceață exact în clipa cînd avioanele nipone se înapoiau, după efectuarea raidului? Dacă scăpau tefere cîteva bombardiere americane B-17, a căror rază de acțiune era cu mult superioară oricăruia dintre aparatele japoneze și care puteau face ravagii în escadra japoneză?

Dar ordinele erau ordine și îndoilele lui Nagumo nu aveau cum să le modifice. În zorii

zilei de miercuri, 26 noiembrie, un cer jos și plumburiu strîbea parcă, sub greutatea lui, golful Hitokappu. Ora 6 dimineața coincidea cu ora 10.30 dimineața a zilei de 25 noiembrie în Hawaii și cu ora 4 după-amiază a aceleiași zile de 25 noiembrie la Washington. Motoarele s-au pus în mișcare, ancorele au fost ridicate și un vîiet urlaș a umplut văzduhul. Una cite una, au părăsit golful navele Forței Z, pentru a nimici flota americană de la Pearl Harbor și, în subsidiar, a „neutraliza” insulele Midway. Escadra era formată din șase portavioane — Kaga (42 500 tone), Akagi (41 300 tone), Shokaku și Zuikaku (cite 29 800 tone), Hiryu și Soryu (cite 20 250 tone) —, două cuirasate — Hiei (37 000 tone) și Kirishima (36 700 tone) —, două crucișătoare grele — Tone și Chikuma (cite 14 000 tone) —, un crucișător ușor — Abukuma (5 500 tone) —, 11 distrugătoare (cite 2 500 tone), trei submarine (cite 2 600 tone) și opt nave auxiliare, inclusiv petroliere, de tonaj diferit.

La acest moment de debut al lungii expediții (și, implicit, al unei noi și decisive faze ale celui de-al doilea război mondial), care era raportul de forțe nipono-american? Escadra lui Nagumo se bucura de o superioritate de 3 la 1 în materie de portavioane. La bordul lui Akagi și Kaga se aflau cite 18 avioane de vîinătoare, 18 bombardiere în picaj și 27 bombardiere de mare înălțime sau torpiloare. Dar omoloagele lor americane, Saratoga și Lexington, le erau superioare în toate privințele, cu excepția armamentului și tonajului; un mare dezavantaj pentru japonezi îl reprezenta mai ales minusul de viteză.

Soryu și Hiryu, construite în 1937 și, respectiv, 1939, erau mai luși decît Enterprise, nava corespunzătoare de care dispunea Kimmel, dar nu duceau decît cite 54 avioane, față de cele 81-85 ale lui Enterprise. Un alt handicap îl constituia raza lor relativ redusă de acțiune.

Shokaku și Zuikaku, ambele construite în 1941, aveau o viteză excelentă și o rază de acțiune care le permitea să facă drumul dus și întors pînă în Hawaii fără a fi nevoite să se aprovizioneze cu combustibil. În schimb, echipajele lor nu căpătaseră decît o instrucție rudimentară.

Crucișătorul ușor Abukuma se deplasa doar cu 32,5 noduri pe oră, față de cele 35 ale crucișătorului american corespunzător, Raleigh. Dar cele opt tuburi lanstorpilor îi confereau o mare superioritate în privința armamentului. Tot astfel, distrugătoarele nipone aveau cite cinci tuburi lanstorpilor, șase tunuri de 5 țoli, masive baterii antiaeriene și instalații pentru șarjele de adîncime împotriva submarinelor, precum și pentru emiterea unei dense perdele de fum. Dar Kimmel dispunea de 29 distrugătoare, față de cele 11 ale lui Nagumo, dintre care numai nouă erau destinate exclusiv atacului asupra bazel de la Pearl Harbor.

Mai lungi și mai zvelte decît corespondentele lor americane, cuirasatele Hiei și Kirishima depășeau cu 8-9 noduri viteza bătrînelor nave de bălălie ale lui Kimmel. Dar blindajele lor erau cu 6-7 țoli mai subțiri, iar cele opt tunuri aveau numai 14 țoli calibru, față de 16 ale bateriilor de pe cuirasatele din clasa

¹ Acest semnal avea să dea, peste mulți ani, numele unui celebru film american.

Maryland. În plus, flota americană din Pacific se bucura de o superioritate numerică de 4 la 1 în acest domeniu.

Cele două crucişătoare grele, Tone şi Chikuma, navigau cu o viteză de 36 noduri, în comparaţie cu cele 32,7 ale lui San Francisco, de exemplu. Ce-i drept, ele dispuneau numai de cîte opt tunuri de 8 inci, faţă de nouă ale crucişătoarelor americane, în schimb acestea le lipseau cele şase tuburi lansatoare ultramoderne, cu care erau dotate echivalentele lor japoneze. Cit despre cele trei submarine nipone, ele erau mult mai mari decît cele americane de la Pearl Harbor şi aveau o rază de acţiune gigantică pentru acea vreme — peste 25 000 km. La bordul fiecăruia, se afla cîte un hidro-

avion cu un singur loc şi cu o autonomie de zbor de aproape trei ore.

Cîntărind avantajele şi dezavantajele sale, Nagumo îşi dădea seama că, pe umerii lui, apăsa o responsabilitate rareori înfrîntă în istoria războiului naval. Acţiunea pe care avea sarcina să o ducă la îndeplinire nu cunoştea precedent în tradiţia marinei militare japoneze, contrazicînd legile fundamentale ale strategiei şi, îndeosebi, pe cea care porunceşte să loveşti inamicul acolo unde el este cel mai slab. Forţa Z trebuia să atace exact acolo unde inamicul era cel mai puternic.

În cele ce urmează, publicăm noi pasaje din cartea lui Prange, în zori, dormeam, într-o traducere uneori prescurtată.

Sacrificarea diplomaţilor

La 27 noiembrie — deci, conform fusului orar al Hawaiiului, la două zile după plecarea escadrei japoneze din golful Hitokappu —, generalul Walter Short, comandantul trupelor terestre din arhipelag (şi totodată al aviaţiei care îşi avea bazele pe insulele Oahu) a primit următorul mesaj din partea generalului Marshall, şeful Marelui stat major al armatei de uscat american:

„Negocierile cu Japonia par a se termina cu foarte slabe perspective ca guvernul de la Tokio să le continue pe cale paşnică. Viitoarele acţiuni ale niponilor sînt greu de anticipat, dar un atac al lor este posibil în orice clipă. Dacă ostilităţile nu pot — repet, nu pot — fi evitate, guvernul Statelor Unite doreşte ca Japonia să facă primul pas. Această politică nu — repet, nu — trebuie înţeleasă ca limitîndu-vă libertatea de acţiune, astfel încît să vă primejduiască apărarea. În întîmpinarea unei acţiuni japoneze ostile, vi se ordonă să întreprindeţi măsurile de recunoaştere sau de orice altă natură pe care le veţi găsi necesare, dar în așa fel încît să nu — repet, nu — alarmaţi populaţia civilă... Raportaţi măsurile luate...”

Citind mesajul, Short a avut impresia că accentul principal cădea pe evitarea oricărui incident care ar fi oferit Japoniei pretextul pentru a declanşa conflictul. În plus, el ştia că răspunderea zborurilor de recunoaştere pe distanţe lungi revenea în primul rînd

avioanelor aparţinînd marinei militare. În consecinţă, generalul a acordat o minimă importanţă organizării de patrulare aeriene, preferînd să se ocupe de prevenirea eventualelor sabotaje la care s-ar fi putut deda unui locuitor ai arhipelagului, de origine japoneză.

Aproape simultan, amiralul Kimmel a primit şi el mesaj din partea Marelui stat major al marinei militare, redactat în termeni şi mai categorici:

„Consideraţi această cablogramă drept un avertisment de război... În următoarele cîteva zile, se aşteaptă o acţiune agresivă din partea Japoniei. Efectivele trupelor nipone şi dispozitivul navelor de război indică posibilitatea unui desant maritim în Filipine, Thailanda, Peninsula Kra sau Borneo. Luaţi măsurile corespunzătoare de apărare...”

Kimmel a trimis o copie a mesajului lui Short, dar acesta nu s-a lăsat cîntit din convingerea lui că nici un pericol nu ameninţa direct arhipelagul. Dealtfel direcţiile indicate în cablogramă nu includeau Hawaiiul. Cei de la Washington credeau că se exprimaseră destul de clar pentru a determina pe comandantul de la Pearl Harbor să se pregătească pentru orice eventualitate. Deşi personal nu anticipa un atac aerian împotriva bazei de pe Oahu, amiralul Stark, şeful Marelui stat major al marinei militare, îşi închipuia că, ordonînd „luaţi măsurile corespunzătoare de apărare”, îi va determina pe Kimmel şi Short să preîntîm-

pine şi o astfel de posibilitate. De o parte şi de alta a Pacificului, neînţelegerile, confuziile şi aproximaţia continuau să-şi facă mendecele. Dar vina cea mare au purtat-o comandanţii locali: Kimmel, pentru că nu a ordonat patrulare aeriene pe distanţă lungă, mai ales în direcţia nord, şi Short, pentru că, în teama lui de sabotaje, a dezarmat avioanele din subordine să şi le-a masat în perimetru bine păzite, ceea ce avea să facă din ele o ţintă ideală pentru bombardierele lui Nagumo.

Între timp, Forţa Z naviga mai departe spre est, fără a fi zărită şi tulburată de nimeni. La bordul lui Akagi, echipajele escadrilelor ce urmau să execute raidul au studiat machete ale insulei Oahu şi ale bazei de la Pearl Harbor, pînă ce au ajuns să indice obiectivele cu ochii închişi.

La 28 noiembrie, Roosevelt, arătînd mult mai bătrîn decît anii pe care îi avea, a convocat un Consiliu de război, la care au luat parte secretarii departamentelor de stat, Hull, de război, Stimson, şi al marinei, militare, Knox, precum şi cei doi şefi de stat major, Marshall şi Stark. Aceştia din urmă au insistat să li se acorde un răgaz cît mai lung, pentru a-şi uregăti forţele şi au recomandat să nu se întreprindă nimic „care ar putea declanşa ostilităţile”, afară de cazul cînd japonezii ar ataca vreun teritoriu american, britanic sau olandez. Pînă la urmă, cei de faţă au căzut de acord să prevină guvernul de la Tokio că, „dacă forţele nipone vor ajunge la un anumit loc, o

anume linie sau un anumit punct, ne vom vedea nevoiți să deschidem focul”.

În aceeași zi, ministrul de externe japonez, Togo, l-a întrebat (după cât se pare, pentru prima oară) pe șeful Marelui stat major al marinei militare, amiralul Nagano:

— Spuneți-mi, vă rog, care este ora zero (data atacului)? Dacă nu o cunosc, nu pot duce mai departe negocierile diplomatice...

nu conținea nici cea mai mică referire la eventualitatea că Japonia va ataca flota americană la Pearl Harbor. Partea cea mai curioasă este că mulți ofițeri din serviciul de informații nu excludeau deloc o asemenea posibilitate. Dar, ori de câte ori ei voiau să o pună pe tapet, omologii lor din marina militară îi asigurau că orice tentativă de acest gen din partea niponilor era sortită iremediabil eșecului.

ca Japonia să atace Marea Britanie și Statele Unite. Ribbentrop și-a luat un angajament categoric:

— Dacă guvernul de la Tokio se va angaja într-un război cu Statele Unite, Germania va intra și ea imediat în conflictul cu americanii. Și vă rog să fiți convins că nu există nici un risc ca Reichul să încheie vreodată o pace separată cu Washingtonul. Fă-

Ruta
escadrei
japoneze
întrebind
nordul
Pacifului,
spre
Pearl Harbor

În p.55:
pregătirile
de război
ale militaristilor
japonezi
au inclus
și o amplă
acțiune
de educare
a soldaților
niponi
în spiritul unui
fanatism orb

Nagano i-a replicat, coborînd vocea:

— Bine, am să vă spun. Ora zero este 8 decembrie (la Washington, 7 decembrie). Mai aveți timp, așa că ați face bine să recurgeți la genul de diplomație care ne va ajuta să câștigăm războiul.

— De acord, a declarat Togo. Dar nu-i mai putem lăsa pe diplomații noștri în totală ignoranță, nu-i așa?

— Diplomații noștri vor trebui să fie sacrificați. Ceea ce ne trebuie nouă acum este o diplomație concepută în așa fel încât Statele Unite să se concentreze asupra tratativelor pînă în ultimul moment, noi să punem tot felul de întrebări, iar planurile să ne rămână învăluite în cel mai strict secret.

A doua zi, la Washington, serviciul de informații al armatei terestre a prezentat o „apreciere periodică a situației”, în care se făceau pronosticuri pe următoarele patru luni (1 decembrie 1941-31 martie 1942). Raportul

Din păcate, pentru acești „viitorologi” optimiști, exista o zonă în Oceanul Pacific — avînd ca limită sudică rutele curente dintre Hawaii și coastele chineze și japoneze, iar ca limită nordică marea rută circulară spre insulele Aleutine —, în care navele americane nu pătrundeau aproape niciodată, permițînd astfel unei forțe dușmane să se miște fără a fi observată. În cercurile de ofițeri superiori ai serviciului de informații, zona era cunoscută sub numele de „Marea cea pustie”. Pe cuprinsul ei, naviga acum escadra lui Nagumo.

Călătorie trucată

Pe frontul diplomatic, bătaia continua să se desfășoare cu mare intensitate. La 30 noiembrie, ambasadorul japonez la Berlin, Oshima, a fost invitat de ministrul de externe al Reichului, Ribbentrop, care i-a declarat că, după părerea Führerului, sosisse momentul

hrerul este ferm decis în această privință.

A doua zi, americanii au interceptat telegrama prin care Oshima raporta întrevvedere și au interpretat-o în sensul că, pentru prima oară, japonezii discutau în mod deschis cu aliații lor germani despre posibilitatea unui conflict.

În aceeași zi de 1 decembrie, Togo l-a informat pe Oshima că „în ciuda sincerelor eforturi depuse de guvernul imperial, negocierile cu Statele Unite au ajuns la un punct mort și pot fi considerate ca rupte... În aceste împrejurări, imperiul nostru se află în fața unei situații grave și trebuie să acționeze cu hotărîre”. În continuare, Togo îl instruia pe Oshima să solicite audiențe la Hitler și Ribbentrop:

— Spuneți-le, în mod cât se poate de secret, că există o primejdie extremă ca un război să izbucnească între noi și puterile anglo-saxone, ca urmare a unei ciocniri armate. Precizați că data izbucnirii acestui război s-ar putea să

fie mai apropiată decît își închipuie oricine...

Subliniați că actualele noastre acțiuni în direcția sud nu însemnează o relaxare a presiunii exercitate asupra Uniunii Sovietice și că, dacă Rusia se va alia cu Anglia și Statele Unite și va deschide ostilitățile împotriva noastră, sîntem gata să o lovim cu toate forțele de care dispunem. În clipa de față însă, este avantajos pentru noi să punem accentul pe înaintarea spre sud...

Descifrînd această cablogramă, serviciile de informații americane au ajuns la concluzia că ea „reprezintă o scuză din partea japonezilor, adresată germanilor, pentru a motiva de ce nu atacă Uniunea Sovietică”.

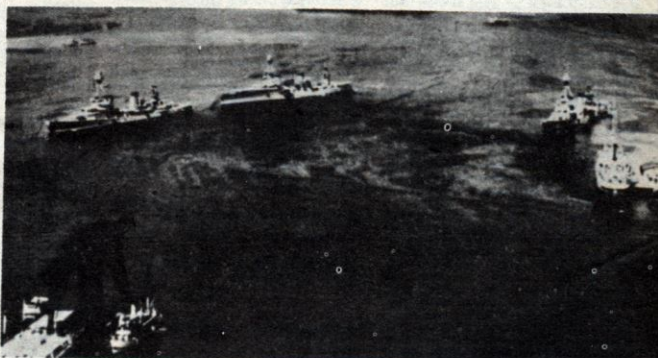
Tot ca o manevră diplomatică poate fi considerată călătoria fictivă a pachebotu-

Totul nu era decît o înscenare, menită să convingă Washingtonul că următoarele citeva săptămîni, nu prezentau nici un pericol de confruntare armată. Tatuta Maru a făcut cale întoarsă, după numai trei zile de navigare. Căpitanul pachebotului nu știa nimic despre atacul de la Pearl Harbor. I se spusese doar că, în jurul datei de 8 decembrie, va primi ordine importante și va trebui să procedeze în consecință. Comandorul Toshikazu Ohmae, din Ministerul marinei militare, care era la curent cu întreaga stratagemă, se temea însă că, atunci cînd vasul va porni pe drumul de înapoiere, pasagerii americani se vor răzvrăti și-l vor sili pe căpitan să continue cursa pînă la Honolulu. Pentru a preveni o asemenea eventualitate, Ohmae a procurat douăzeci de pistoale, le-a pus într-o

a deschide ordinul naval nr. 12, al Marelui stat major general imperial. Acesta cerea tuturor unităților marinei militare să se angajeze în luptă, conform planului, de îndată ce va primi vestea primului atac declanșat de către Forța Z asupra Hawaiiului. Imediat, Ugaki a trimis lui Nagumo unul dintre cele mai scurte, dar și dintre cele mai fatidice mesaje din analele războiului naval:

„Niitaka yama nobore, ichi-ni-rey-ya”.

În traducere: „Urcați Muntele Niitaka, 1-2-0-8”. Ceea ce însemna că data atacului fusese definitiv fixată pentru primul minut al zilei de 8 decembrie (conform fusului orar japonez). Nagumo a primit mesajul la ora 20, pe cînd escadra lui se afla la aproximativ 1700 km nord

Portul
Pearl Harbor,
cu puțin
înainte
de atacul japonez

lui Tatuta Maru, despre care am mai amintit. Atît presa japoneză cît și cea americană au făcut mare publicitate acestui voiaj. Plecînd din Yokohama la 2 decembrie, vasul avea ca destinație declarată San Francisco, via Honolulu. La întoarcere, el urma să se oprească în porturile Manzanillo (Mexic) și Balboa (Panama), la 19 și, respectiv, 27 decembrie. Scopul aparent: de a repatria pe ultimii cetățeni americani, mexicani și panamezi din Japonia și de a aduce în patrie pe cetățenii niponi din cele trei țări unde avea să facă escale.

lădiță specială și i-a ordonat căpitanului să o deschidă la miezul nopții dintre 7 și 8 decembrie.

La 2 decembrie, contraamiralul Matome Ugaki, șeful de stat major al lui Yamamoto, a redactat ordinul de zi care urma să fie adresat tuturor forțelor navale japoneze. El se încheia cu cuvintele: „Înălțarea sau prăbușirea imperiului nostru depinde de acest război. Fiecare din voi se va strădui din răsputeri să-și ducă la capăt cu bine misiunea!”

În aceeași zi, la ora 17, Ugaki a primit autorizația de

de Midway, mult dincolo de arcul de cerc pe care îl făceau zborurile de recunoaștere ale avioanelor lui Kimmel.

Deși majoritatea istoricilor consideră că textul mesajului lui Ugaki a fost ales mai mult sau mai puțin la întîmplare, pe baza unui cod prestabilit, nu ne putem împiedica să nu remarcăm că Muntele Niitaka din Taiwan era cel mai înalt pisc de pe cuprinsul imperiului japonez de atunci. Cuvintele „Urcați Muntele Niitaka” însemnau deci că Japonia se pregătea să escaladeze cel mai înalt munte simbolic din întreaga sa istorie.

CIȘTIGĂTORII CONCURSULUI

Întrebări cu... imagini

Întrebări cu... imagini. Concursul Magazin istoric, ediția 1983, s-a încheiat. După ce în nr. 8/1983 am publicat răspunsurile la cele trei serii de întrebări, lată cunoaștem acum și numele celor 99 câștigători ai premiilor acestui concurs.

La concurs au participat 12 752 concurenți, dintre care 6 000 au dat răspunsuri exacte la toate cele 15 întrebări. Desemnarea câștigătorilor s-a făcut, și de data aceasta, prin tragere la sorți. Premianții sînt oameni ai muncii de cele mai felurite categorii socio-profesionale: lucrători mecanici, ingineri, economiști, activiști de partid, electricieni, elevi, profesori, tărani cooperatori, farmaciași, militari, bibliotecari, zidari, pensionari, casnice.

Și la actuala ediție a concursului Magazin istoric, numeroși câștigători au ținut să ne transmită, odată cu buletinelul de participare, și gândurile, sentimentele, opiniile și sugestiile lor. Iată câteva dintre ele. „Deși sînt un vechi cititor al revistei — am culesc la aproape completă — nu am participat la edițiile precedente ale concursului Magazin istoric. Modul cum a fost conceput întrebările cu... imagini m-a determinat să particip și eu. Vă felicit pentru felul de organizare a acestui concurs și vă promit să particip la toate edițiile viitoare” (DANIL UTIU, mulestru constructor, întreprinderea Județeană de construcții-monta, din Zalău, jud. Sălaj). „Concursul dv. este foarte educativ, deoarece întrebările ne-au trezit interesul, iar rezolvarea lor a dus la numeroase dezbateri, deosebit de atractive în cadrul cercului de istorie” (CARMEN SANDU, elevă anul I, Liceul Industrial din Fetești). „Minunată ideea concursurilor! În special întrebări cu... imagini îi consider foarte interesante (IOAN KAPPEL, subinginer la întreprinderea „Aria textilă”, din Timișoara). „Sînt foarte feline că pot învia din revistă” (ION GRIGORE, din București). „Vă mulțumesc că prin aceste concursuri ne deschideți noi preocupări de a cunoaște mai bine istoria. Concursul a fost și de data aceasta extrem de interesant” (ERDELY MĂRIA, din Tirgu Secuiesc). „Concursul a fost atractiv. Personal, consider Magazinul istoric ca pe un prieten al meu” (GHEORGHE CALITCHO, pensionar, din satul Bourlen, com. Tirgu Frumos, Jud. Iași).

Gîndurile care ne-au fost împărtășite, ca și numeroasa participare — oameni ai muncii de diferite profesii, români, maghiari, germani și de alte naționalități, din țară și de peste hotare, de vîrstă și cu preocupări felurite — atestă, încă

o dată, marea dragoste pentru istorie a cititorilor noștri, interesul și pasiunea cu care este urmărit Magazinul istoric.

Înainte de a prezenta lista câștigătorilor, câteva precizări:

— Premiile în obiecte vor fi ridicate de la sediul redacției, București, intrarea Ministerului, nr. 2, parter, începînd cu data de 15 octombrie 1983, între orele 14.30-16.30 (luni-vineri) și 10-13 (sîmbătă).

— Câștigătorii din provincie care nu se pot deplasa la București sînt rugați să ne solicite formularul tip pentru a delega o altă persoană să ridice premiul. În acest scop vor atașa la scrisorile lor un plic timbrat, pe care își vor scrie adresa completă.

— Abonamentele la Magazin istoric pe un an și, respectiv, 6 luni vor fi făcute începînd cu luna ianuarie 1984.

Și acum lăta-l pe cel 99 câștigător al concursului Magazin istoric ediția 1983. Întrebări cu... imagini. Le adresăm lor, precum și tuturor participanților, călduroase felicitări și urările noastre de noi succese în activitatea ce o desfășoară.

PREMIUL 1 — un televizor Olt

1. ROMEL ASANACHE, Focșani

PREMIUL 2 — un aparat de radio Madragal

1. VASILE IACOB, București

PREMIUL 3 — un aparat foto Orizont

1. VALERIA L. DOROS, Brăila

PREMIILE 4-6 trei aparate radio Derby

1. PETRE URS, București
2. PETRE D. NICHITA, sat Condești, com. Bărcănești, jud. Ialomița
3. MARIA PELIGRAD, Sibiu

PREMIILE 7-10 — patru aparate radio Solo

1. SIMONA HADNAGY, Petroșani
2. ILEANA RUSNAC, Suceava
3. GHEORGHINA DANCUI, Oravița
4. IONEL DANIEL MILITARU, com. Dragodana, jud. Dimbovița

PREMIILE 11-16 — șase stilouri Hero

1. ADRIAN CRISTINEL ILICEA, Alexandria
2. TUDOREL IONESCU, București
3. EUGEN CRISTAVU, Buhuși
4. ADRIAN RIBA, Deva

5. NEAGU A. VIȘAN, com. Jilavele, jud. Ialomița
6. VIOREL MUNTEANU, sat Botani, com. Bănița, jud. Hunedoara

PREMIILE 17-24 opt serviete

1. AUREL P. ELISEI, com. Colceag, jud. Prahova
2. VASILE POSTOLACHE, Ploiești
3. GHEORGHE GHERASIM, Dorohoi
4. GEREB GHEORGHE-IOAN, Turda
5. GLEB STATNIC, București
6. NICOLAE AXINTE, Dorohoi
7. CĂLIN BLAJ, Reus
8. CRISTINEL RĂȘINĂ, Buzeni

PREMIILE 25-39 — 15 seturi diapozitive istorice

1. GHEORGHE REPICARU, Tulcea
2. ANTON FANGLI, Sighetu-Marmăției
3. VASILE MOCANU, București
4. NECULAI N. BOFAN, sat Platra Șoimului, jud. Neamț
5. MIHAELA SZÉKELY, Sfîntu Gheorghe, jud. Covasna
6. GHEORGHE ALB, Vișeu de Sus, jud. Maramureș
7. VASILE LUNGU, Brezoi, jud. Vâlcea
8. AUREL MIHĂILESCU, Curtea de Argeș
9. DANIELA TURITĂ, Vaslui
10. VASILE S. VELEA, com. Turcoaia, jud. Tulcea
11. IOAN SIMIONAȘ, Petroșani
12. TINA MIHAELA ISARI, com. Dragodana, jud. Dimbovița
13. PETRU MARIUS BOTA, Deva
14. MIRCEA CRISTE, Resita
15. VASILE DRAGOȘ LUJER-DEANU, Comarnic

PREMIILE 40-59 — 20 abonamente pe un an la Magazin istoric

1. LAURA SERBAN, Timișoara
2. ION CATANA, sat Valea Arinilor, com. Măgurești, jud. Bacău
3. TRAIAN IVANA, Slatina
4. GHEORGHII BĂNOV, Plevne, R.P. Bulgaria
5. AUREL-VIOREL CIOBANU, Craiova
6. GHEORGHE I. BADEA, Iași
7. MIRCEA FLOREA, com. Ciclen-Giurghești, jud. Bistrița-Năsăud
8. ALEXANDRA PRECUP, Sighetu-Marmăției

9. IONITĂ PĂTRĂSCOIU, sat Arsuri, com. Scheia, jud. Gorj
 10. VICTOR ANDRONIC, Landshut-Bayern, R.F. Germania
 11. NICU IBOLEANU, Galați
 12. ALEXANDRU BLAGA, Blaj
 13. VICTORIA MĂGLAȘ, Cluj-Napoca
 14. MATEI N. ENACHE, com. Măicenești, jud. Vrancea
 15. EUGEN NICOLAE, București
 16. IOAN SZANZ, Satu Mare
 17. MARIUS-ADRIAN BECHERETE, Tîrgu Jiu
 18. ANICA BĂLAN, Galați
 19. MARIOARA POP, com. Band, jud. Mureș
 20. DIMITRIE INDRIEȘ, Oradea

PREMIILE 60-89 — 30 abonamente pe 6 luni la Magazin istoric

1. HARALAMBIE CHITARU, Botoșani
 2. SALEH L. MAYADA, Slobozia
 3. ELENA NIȚU, Urziceni
 4. GHEORGHE DELCI, București
 5. TIBERIU POPA, com. Decea, jud. Alba
 6. LIENH ATILA, Săcele
 7. MIHAI TINTĂ, Galați
 8. VASILE C. NEDIU, Tulcea
 9. EUGEN ROGOJINA, com. Coșgalac, jud. Constanța
 10. ANTONIU DANICI, Timișoara
 11. ELITA BEMBE, Arad
 12. DAN STOIAN, com. Moșciu de Jos, jud. Brșov
 13. ȘTEFAN HOTĂRAN, com. Pitu, jud. Arad
 14. AURELIA UZUN, Constanța
 15. ARISTELA DRANCA, Vatra Dornei
 16. TEODOR PERNES, sat Ciumărna, com. Românești, jud. Sălaj
 17. EMILIAN NĂFOREANU, Bala Mare
 18. ION TABARCEA, București
 19. VALENTIN CIOCĂ, București
 20. FLORIN-EUGEN D. MIHĂILĂ, Craiova
 21. EUGENIA DRAGOMIRESCU, București
 22. ȘTEFAN PĂTRĂSCU, Craiova
 23. IULIU ILEA, Zalău
 24. MARIAN CHELU, Cluj-Napoca
 25. STELA UNGUREANU, București
 26. IOAN GH. BOTEZATU, Brșov
 27. VASILCA V. IORDACHE, Bacău
 28. SIMION INCICĂU, com. Șerpeș, jud. Arad
 29. EUGENIU-IULIAN DUMITRESCU, Galați
 30. NICOLAE SIMA, com. Hălmașiu, jud. Arad

PREMIILE 90-99, premiul de consolare, 10 colecții legate Magazin istoric pe anul 1982

1. ZAHARIA POP, sat Băița com. Tăuți Măgheruș, jud. Maramureș
 2. MENDEL FISCHMAN, Timișoara
 3. EUGEN MATEI, com. Dedrad, jud. Mureș
 4. MARIAN C. POPESCU, sat Florești, com. Stoeniști, jud. Giurgiu
 5. IOAN CONSTANTINESCU, București
 6. GEORGETA MĂNĂILĂ, com. Sîlpu, jud. Buzău
 7. NICOLAE SIMINIUC, com. Chitila, Sectorul agricol Ilfov
 8. DORINA ȘUGAR, Oradea
 9. VASILE FARCAȘ, Roman
 10. DIMA VIȘAN, Timișoara

CARTI SOSITE LA REDACȚIE

• **GEORGE BARIȚ și CONTEMPORANII SĂI. VOL. VI** (ediție de Ștefan Pascu, Ioan Chindriș și Ioan Gabor).

Editura Minerva, București, 1983, 446 pp., 34 lei: corespondență primită de la lărdache Mălinescu, Nicolae Nișon Băldărescu, Gavril Munteanu și Ștefan Moldovan.

• **Ioan Căpreanu — MIȘCAREA MUNCITOREASCĂ ÎN LUPTELE POLITICE DIN ROMÂNIA ÎNTRE ANII 1900-1914.**

Editura Junimea, Iași, 1983, 280 pp., 21 lei: activitatea Partidului Social-Democrat în primele decenii ale sec. XX.

• **General-colonel (r) Emilian Ionescu — CONTEMPORAN CU VEACUL DOUĂZECI.**

Editura militară, București, 1983, 224 pp., 9,25 lei: amintirile unui participant la cele două războaie mondiale, la evenimentele și suferințele române din august 1944 și proclamarea Republicii, la 30 decembrie 1947.

• **Eugen Preda — MIZA PETROLULUI ÎN VÎLTOAREA RĂZBOIULUI.**

Editura militară, București, 1983, 255 pp., 10 lei: monografie valorificând masive fonduri de documente inedite despre unul din aspectele cele mai importante și misterioase ale celui de-al doilea război mondial, analizat din perspectivă românească.

• **Colonel Corneliu P. Vasiliu — EROILOR AERULUI.**

Editura militară, București, 1983, 112 pp., 5,25 lei: istoricul Monumentului eroilor aerului, dezvelit în București la 21 iulie 1935.

• **Iosif Pervain, Ana Ciurdariu, Aurel Sasu — ROMÂNII ÎN PERIODICELE GERMANE DIN TRANSILVANIA (1841-1860).**

Editura științifică și enciclopedică, București, 1983, 294 pp., 31 lei: 3144 fișe bibliografice.

• **Horia C. Matei — CIVILIZAȚIA LUMII ANTICE.**

Editura Eminescu, București, 1983, 560 pp., 19 lei: 1 004 personalități ale antichității.

• **Cabiria Andreian Cazacu, Solomon Marcus — ȘIMION STOILOW.**

Editura științifică și enciclopedică, București, 1983, 312 pp., 18,50 lei: viața și activitatea marelui matematician român (1887-1961).

• **Ileana Hoge-Velișcu — DICȚIONAR AL LITERATURII CHINEZE CLASICE ȘI MODERNE.**

Editura științifică și enciclopedică, București, 1983, 278 pp., 28 lei.

• **Serafim Duicu — PE URMELE LUI GHEORGHE ȘINCAI.**

Editura Sport-Turism, București, 1983, 256 pp., 17,50 lei: pagini din viața și activitatea marelui matematician român (1887-1961).

• **Haralambie Bică Ionescu — CHINA. MINIATURI.**

Editura Sport-Turism, București, 1983, 204 pp., 12 lei: însemnări de călătorie cu incursiuni în mult milenara istorie chineză.

• **Mihai Rădulescu — CIVILIZAȚIA ARMENILOR.**

Editura Sport-Turism, București, 1983, 266 pp., 18,50 lei.

• **I.M. Ștefan — DIN TRADIȚIA ȘTIINȚIFICĂ ȘI TEHNICĂ ROMÂNEASCĂ (sub egida C.C. al U.T.C.).**

București, 1983, 84 pp.: oameni și fapte din trecutul științei românești.

• **Mircea Angheliescu — CĂLĂTORII ROMÂNII ÎN AFRICA.**

Editura Sport-Turism, București, 1983, 340 pp., 19 lei: relatări din sec. XIX și începutul sec. XX.

• **Al Rosetti — ÉTUDES DE LINGUISTIQUE GÉNÉRALE.**

Editura Univers, București, 1983, 514 pp., 24 lei: culegere de studii fundamentale în înțelegerea fenomenului lingvistic contemporan.

• **ROMÂNII ȘI ASEDIIUL VIENEI.**

Editura Meridiane, București, 1983, 74 pp.: culegere de studii semnate de Nicolae Stoicescu, Florin Constantin, M.M. Alexandrescu-Dersca-Bulgaru, Radu-Ștefan Ciobanu, C. Rezachevici, Constantin Șerban, Virgil Căncea.

POSTA MAGAZIN ISTORIC

VASILE ALECSANDRI ȘI SĂLĂJENII

DUMITRU LENGHEL, din Baia Mare: În anul 1878, adunarea generală a ASTREI (nr. 11/1978) s-a ținut la Sîmleul Silvaniei, din ținutul Sălajului. „Întreg Sălajul — consensua o martoră a evenimentului — s-a pus în mișcare ca să poată primi cea mai de frunte instituțiune culturală românească... A fost un adevărat praznic național unde s-au ținut românii din patru unghieri”. Dorind să dea o și mai mare strălucire evenimentului, sălăjenii l-au invitat pe Vasile Alecsandri care, în acel an 1878, primise și premiul de la Montpellier pentru Cîntecele gîntei latine (nr. 8/1977). „Laurul învingerii glorioase — se spune în scrisoarea-invitație a sălăjenilor — înfrumusețează și templele națiunii române dincoace de Carpați, prin urmare și ale despărțămîntului XI al Asociațiunii transilvane pentru literatura română și cultura poporului român, pentru care primește, te rugăm, expresiunea onoarei, devotamentului și iubirii noastre frățești, care ți le cultivăm și eternizăm pentru totdeauna, dorindu-te fierbinte nu numai cu brațele ci și cu inima deschisă ca să binevoiești a lua parte la adunarea generală în Sîmleul Silvaniei, la 4 august curent.

Te rugăm, ca pe un mare susținător al românismului, să vii în mijlocul nostru spre a putea vedea pe acela care a eternizat gloria limbii române în concertul națiunilor gîntei latine”.

Din motive materiale și, mai cu seamă, de sănătate Alecsandri nu a putut participa la ședința ASTREI. „Cu mare mulțumire am primit scrisoarea domniile voastre de invitare la adunarea generală a Asociațiunii — le scrie poetul sălăjenilor. Cu o mulțumire încă mai vie aș răspunde acelei amicale invitații, dacă împrejurările casnice mi-ar permite să mă depărtez în vara aceasta de la Mîrcești.

Ar fi o adevărată sărbătoare, pentru mine de a mă găsi în mijlocul iubitorilor mei frați români din Sîmleul Silvaniei, însă neputînd a mă afla în persoană acolo la 4 august, gîndul și inima mea vor fi la voi, aducîndu-vă urările mele cele mai fierbinți pentru prosperitatea, mîrirea și gloria românismului... V. Alecsandri”.

LA CĂLMĂNEȘTI

Am citit cu interes paginile memorialistice semnate de Grigore Gafencu și apărute în nr. 11, 12/1981 și 1/1982 ale revistei — ne scrie G. SCULI din București, care ne trimite, totodată fotografia de mai jos în care sînt cîțiva oameni politici români din anul '30. Fotografia — prezintă corespondentul nostru — a fost făcută în 1932, la Călmănești. Între cei surprinși de fotoreporterul O.N.E.F.-ului, se află Virgil Madgearu, Grigore Gafencu, Armand Călinescu, D.D. Tănăsescu și M.M. Gheimeganu.

TRISTEȚILE ȘI BUCURIILE MUZEI CLIO

IOAN ION DIACONU, din București: În septembrie 1976 a apărut în Magazin Istoric articolul intitulat Urgențe pe hîrtie, în care se semnală că monumentul istoric „Sfinții Voievozi”, din Mănești-Bals, județul Olt, se află într-o stare avansată de degradare. Se menționează atunci că bunele intenții și promisiuri, apreciate încă din 1970 ca fiind „urgente” chiar de către Direcția monumentelor istorice, rămăseseră doar pe hîrtie!

Recent, în urma unei invitații, am fost din nou în comuna Mănești-Bals. Monumentul amintit — o construcție din anul 1805, cu picturi din anul 1810, portrete ale unor vechi familii oltenite ce s-au remarcat în apărarea hotarelor țării — este complet renovat, spre lauda tuturor celor ce n-au preocupat nici timp, nici bani, nici muncă, pentru păstrarea acestei valoroase mărmuri istorice. Merită să fie vizitat de iubitorii de istorie.

LA CETĂȚENI

CRISTIAN POPESCU, din București: Citind în nr. 9/1982 articolul Cetățeni — centrul volevodal al lui Seneslau, aș vrea să știu unde au fost publicate noile rezultate ale săpăturilor de la Cetățeni.

Rezultatele investigațiilor de la Cetățeni din cursul anului 1981 au fost publicate în premieră de revista noastră. Ele au fost prezentate de autor în cadrul sesiunii anuale de rapoarte arheologice de la Vaslui din martie 1982 și vor fi reunite, probabil, în volum în 1983. Cercetările efectuate de autor în perioada anterioară lui 1981 au fost publicate în culegeres Muzeul național, care apare sub egida Muzeului de istorie al R.S. România.

TURA — CUVÎNT STRĂVECHI

Colaboratorul nostru VASILE BOLOGA, din Baia Mare, ne trimite o seamă de considerații privind vechimea și originea cuvîntului tura — des ținînd în folosul maramureșean: Căutînd semnificația acestui termen, am pornit de la premisa că unele cuvinte din refrenele cîntecelor populare și-au pierdut sensul concret, că reprezintă elemente lingvistice, păstrate în forma lor originară, sau foarte puțin transformate și am căutat în consecință cuvinte cu o semnificație semantică potrivită.

Astfel, am ținînd în limba albaneză termenul dzura (khura), avînd înțelesul de fluier ciobănesc, caval; în Oltenia și Maramureș cîrculă cuvîntul turul care înseamnă atît fluierul piciorului, cît și tub sonor de cîmpol, țevă prin care curge apa de izvor, țurture de gheață. La baza acestor cuvinte pare că a stat etimonul indoeuropean surmi = țevă (pentru curgerea apei), dar, poate, odată și cu semnificația de fluier.

În multe limbi (clasice sau moderne) există cuvinte asemănătoare ca pronunție sugerînd ambele sensuri, țevă și fluier. Așa, de pildă, în greaca veche surriga = stuf, trestie, nai, fluier; în latină sussurare (a susura); în lituaniană surma (tîlnă, fluier, caval); în franceză surcoen (lăstar) și source (izvor).

Ca atare, consider că este probabil ca tura (provenit dintr-un etimon ce înseamnă fluier) — atît de specific străbunilor din Maramureș și Oaș, zone folclorice cu puternic specific pastoral —, să marcheze momentul în care fluierul trebuia să intervină în ritualurile folclorice.

INEDIT: AL.I. CUZA LA NICOLINA

Prof. ANDONE CUMPĂTESCU, din Iași, membru al Societății numismatice române: Uzinele Nicolina din Iași — la început un modest atelier, fondat în 1892 pe locul fostului lărmarec de la poalele Cetățului — au intrat parțial în funcțiune în anul 1905. Ca și în alte întreprinderi, au venit la Nicolina să lucreze și urmași ai călășilor impropietății la 1864 de A.I. Cuza.

În 1906, cînd se sărbătoreau 40 ani de la venirea lui Carol I pe tronul României, muncitorii de la Nicolina au bătut o plachetă prin care omagiau memoria celui ce fusese primul domnitor al României unite: Al. I.

POSTA MAGAZIN ISTORIC

Coza. Placheta (în imaginea de mai jos, din zinc, cu dimensiunile de 105 x 78 mm) prezintă bustul clasic al lui Coza, cu privirea spre dreapta și legenda: 1859-1866, 1906.

Menționăm că placheta nu este semnalată în literatura medalistică și a fost găsită de subsemnatul într-o casă din cartierul Nicolina.

Totodată corespondentul nostru mărturisește: Păstrez în colecția personală peste 100 medalia inedite, necunoscute în lucrările de specialitate.

ARME

Am citit în nr. 8/1983 despre colecția de arme a Muzeului militar central din București și aș dori să aflu date suplimentare despre aceasta, serie AUREL DUMITRESCU, din Cralova.

Muzeul militar central păstrează în colecțiile sale cea mai importantă colecție de arme din țară, care numără peste 10 000 piese de factură românească, occidentală și orientală, cu tipuri reprezentative din toate epocile istorice.

De la topoarele din epoca neolitică și până la armele sec. XIX, sunt prezentate vizitatorului o variată suită de spade, săbii, pumnale și stilette, lănci, sulțe, măciuci, buzdugane, securi, topoare, cioace de luptă, halebarde, armuri, căști, scuturi, arcuri, arbalet, săgeți, puști, pistoale, muniție etc.

Între ele, piese care au aparținut unor viteji și comandanți de oști români, precum și unor personalități politice și militare din România.

PUBLICAȚIILE MUZEULUI

Și tot despre Muzeul militar central ne scrie ȘTEFAN PRISĂCARU, din Tirgu Mures, care ne întreabă ce publicații editază prestigioasa instituție de istorie și cultură militară din țara noastră.

Sub egida Muzeului militar central apare buletinul studiilor și materiale de muzeografie și istorie militară, care a ajuns la vol. 14-15 pe anii 1981-1982 și este editat sub înfrîngerea unui colectiv de redacție format din: Ionel Batalli, colonel Eugen Crintea, colonel dr. Nicolae Niculae, locot.col. dr. Cristian M. Vlădușcu, Carol König, secretar de redacție — Lăzica Popoiu; fotografii — Ion Osmulnichevici.

Muzeul pune, de asemenea, la dispoziția vizitatorului un atractiv și instructiv material informativ, dintre care amintim pliantele și ghidurile: Mărturiile emoționante ale eroismului și jertfei românești în lupta antifascistă, Eroul pontonier Eftimie Croitoru, Aspecte militare ale revoluției de la 1848 în țările române, Colecția de arme, Catalogul armelor occidentale din sec. XVI, Din colecția de uniforme, Piese de artilerie din colecția Muzeului militar central.

DONAȚIE

Alături de sătenii și cadrele didactice de la școala generală din comună — ne scrie profesorul de istorie NEAGU ENI, din com. Luncași, jud. Tulcea — elevii noștri au trăit un eveniment emoționant în ziua de 26 Iunie 1983.

Familia de învățători pensionari Eliza și Gheorghe Bulgaru a donat școlii noastre colecția Magazin Istoric de la apariție și până în prezent, legată în 30 volume. Pe prima filă a fiecăruia din cele 30 volume, inv. Gheorghe Bulgaru a notat câte o dedicație, exprimându-și sentimentele sale de dragoste și prețuire pentru istorie, pentru revistă, „Magazin Istoric — mărturisesc astfel donatorul — mi-a îmbogățit nespus de mult orizontul de cunoaștere a istoriei și culturii, nu numai românești, ci și a lumii întregi.”

Împreună cu mulțumirile elevilor din Luncași, adresăm și noi călduroase felicitări celor doi donatori pentru darul făcut.

PRECIZARE

PAUL VASILESCU, din București: Vă rog să faceți următoarea precizare: subsemnatul nu am titlul de doctor, cum a apărut, din eroare, în nr. 9/1983 al revistei, p. 62.

O facem, precizând și noi, totodată, că eroarea respectivă se datorește redactorului Ioan Lăcustă.

CERERI ȘI OFERTE

GABRIELA BĂNESCU, șos. Pantelimon, nr. 309, bl. 8, sc. E, et. I, ap. 163, București, solicită: nr. 5/1971; 6, 11/1973; 1, 11/1974; 5/1975; 2/1976; 5-10/1977; 1-4/1978; 1, 2, 5, 12/1979; 1, 3, 7, 9, 10, 12/1980; 2, 4, 7, 11, 12/1981; 12/1982; oferă: nr. 10/1969; 3-6, 9, 10, 12/1970; 10/1972; 6, 12/1973; 1, 3/1974; 1, 3/1975; 11/1976; 11/1979; 6, 10/1981; 3, 7, 8/1982.

MIHAI A. CĂLUGĂRU, str. V.I. Lenin, nr. 51, Tecuci, jud. Galați, solicită: nr. 1, 2/1967; 1/1969; 4-8/1970; 8/1971; 8, 12/1973; 4, 5/1977; 1, 8/1979; 10, 12/1980; 2/1981; oferă: nr. 3/1969; 2, 3, 10-12/1971; 2, 4, 6, 11/1972; 1, 2, 11/1973; 1, 3/1974; 6/1975; 5/1976; 3/1977; 1/1980.

IOANA R. CORDASIU, str. Ferentari, nr. 72, bl. 4B, sc. D, ap. 25, București, solicită: nr. 1, 3, 4/1967; 4/1974; 7, 9-11/1979; 1, 2, 9/1980; 7-9, 11/1981; 1, 6/1982; oferă: nr. 9/1967; 4, 7, 8, 11/1968; 11/1969.

ILIE PANĂ, com. Roșia de Amaradia, jud. Gorj, solicită: nr. 1/1982; 1/1983.

VIOLETA PAVEL, com. Cringuri, jud. Dimbovița, solicită: nr. 11/1982; 1/1983.

NICU OBROCARU, șos. Giurgiului, nr. 72-86, bl. B, sc. II, ap. 66, București, oferă colecția completă.

MIRCEA PETRESCU, str. Luigi Cazzavillan, nr. 5, București, oferă colecția completă.

EMILIAN DIACONESCU, Calea Griviței, nr. 327, sc. D, et. I, ap. 3, București, oferă colecția completă.

CONTENTS (Romanian History) History — a Revolutionary Science ● M. GRAMATOPOL The Peretu Treasure ● E. KOLNIKOVA Daclan Vestiges in Slovakia ● D.C. GIURESCU Matei Basarab as a Diplomat (1632-1654) ● N. PETRESCU-COMNEN False Guarantees of the 3-rd Reich ● W. MARIN 1921-1922. Romania — a Friendly Host for Thousands of Viennese Children ● D. GRIGORESCU Elisabethan Writings on a Romanian Prince ● GH. DAVID The Silk Road through the Romanian Principalities ● THE XV-th ICHS: Prof. A.H. de OLIVEIRA MARQUES (Portugal) History — a Bridge for Understanding among People ● K. TELBIZOV Romanian History in an 18-th Century Chronicle ● B.C. GUPTA (India) The Heroic History of the Romanians ● In Bucharest 50 Years Ago

SOMMAIRE (Histoire roumaine) L'Histoire — science révolutionnaire ● M. GRAMATOPOL Le Trésor de Peretu ● E. KOLNIKOVA Présences daciques en Slovaquie ● D.C. GIURESCU Matei Basarab — diplomate (1632-1654) ● N. PETRESCU-COMNEN Les Mensonges rassurants du 3-e Reich ● W. MARIN 1921-1922. La Roumanie — hôte accueillant pour des milliers de petits Viennois ● D. GRIGORESCU Oeuvres élisabéthanes sur un prince roumain ● GH. DAVID La Route de la soie par les pays roumains ● LE XV-e CISH: Prof. A.H. de OLIVEIRA MARQUES (Portugal) L'Histoire — une voie pour l'entente des peuples ● K. TELBIZOV Histoire roumaine dans une chronique bulgare du 18 s. ● B.C. GUPTA (Inde) L'Histoire héroïque des Roumains ● A Bucarest il y a 50 ans

СОДЕРЖАНИЕ (Румынская история) История — революционная наука ● М. ГРАМАТОПОЛ Сокровище в Перету ● Е. КОЛНИКОВА Дакийские присутствия в Словакии ● Д.К. ДЖУРЕСКУ Матей Басараб — дипломат (1632-1654) ● Н. ПЕТРЕСКУ-КОМНЕН Заверения 3-го Рейха — лустословие ● У. МАРИН 1921-1922. Румыния — гостеприимная хозяйка тысяч венских детей ● Д. ГРИГОРЕСКУ Румынский князь в произведениях елизаветинцев ● Г. ДАВИД Путь шелка в румынских княжествах ● XV МКИИ: проф. А.Х. де ОЛИВЕИРА МАРКЕНШ (Португалия) Познание истории — заверя согласия людей ● К. ТЕЛБИЗОВ Румынская история в болгарской летописи 18 в. ● В.К. ГУПТА (Индия) Героическая румынская история ● В Бухаресте, 50 лет тому назад

INHALT (Rumänische Geschichte) Die Geschichte — eine revolutionäre Wissenschaft ● M. GRAMATOPOL Der Schatz von Peretu ● E. KOLNIKOVA Dakische Präsenz in der Slowakei ● D.C. GIURESCU Matei Basarab — der Diplomat (1632-1654) ● N. PETRESCU-COMNEN Die falsche Versicherungen des III. Reichs ● W. MARIN 1921-1922. Rumänien — ein freundlicher Gastgeber für Tausende Wiener Kinder ● D. GRIGORESCU Ein rumänischer Prinz in den Schriften der Elisabethanischen Epoche ● GH. DAVID Der Weg der Seide durch die rumänischen Länder ● XV. JKOW: Prof. A.H. de OLIVEIRA MARQUES (Portugal) Die Geschichte — eine Brücke zur Verständigung zwischen den Menschen ● K. TELBIZOFF Rumänische Geschichte in einer bulgarischen Chronik (18. Jh.) ● B.C. GUPTA (Indien) Die heldenhafte rumänische Geschichte ● In Bukarest vor 50 Jahren

SUMARIO (Historia rumana) Historia — ciencia revolucionaria ● M. GRAMATOPOL El tesoro de Peretu ● E. KOLNIKOVA Presencia dacica en Eslovaquia ● D.C. GIURESCU Matei Basarab — diplomático (1632-1654) ● N. PETRESCU-COMNEN Los seguros del III Reich — palabras vacías ● W. MARIN 1921-1922. Rumania — amfitrión hospitalario de miles de niños vieneses ● D. GRIGORESCU Un principe rumano en las escrituras de la época isabelina inglesa ● GH. DAVID El camino de la seda a través de los principados rumanos ● EL XV-e CICH: Prof. A.H. de OLIVEIRA MARQUES (Portugal) La Historia — un puente de entendimiento entre los hombres ● K. TELBIZOV Historia rumana en una crónica búlgara del s. XVIII ● B.C. GUPTA (India) La heroica historia rumana ● En Bucarest, hace 50 años.

ABONNEMENTS : ILEXIM — Departamentul export-import presă, București, strada 13 Decembrie, nr. 3, P.O.B. 136—137, telex : 11226

magazin istoric

București, Intrarea Ministerului, nr. 2, parter — Sectorul 1, Oficiul poștal nr. 1, Căsuța poștală 1-702, Cod 70 100.

SECRETAR RESPONSABIL DE REDACȚIE : Valeriu Buduru

REDACTORI : Gheorghe David, Florentina Dolghin, Ioan Lăcustă, Ioana Ursu-Năstășel, Ana Maria Șerbănescu, Marian Ștefan

TEHNOREDACTOR : Anton Tănase

CORECTURA : Georgeta Apreotesel, Constanța Avram

PREZENTAREA ARTISTICĂ : Radu Ion Popescu

Apare lunar, se găsește de vânzare la chioșcurile de difuzare a presei. Abonamentele se fac la oficiile P.T.T.R., factorii poștali și difuzorii din întreprinderi, instituții, școli etc., de la oraș și de la sat. Prețul unui număr — 6 lei, abonamentul pe 6 luni — 36 lei, pe un an — 72 lei.

Tiparul executat la Combinatul poligrafic „Casa Scintei” — București

